N.A.

Shiva mahapuran: Vidveswar samhitayam with tika

शिव महापुराण: विद्येश्वर संहितायां टीका सहित

Sanskrit

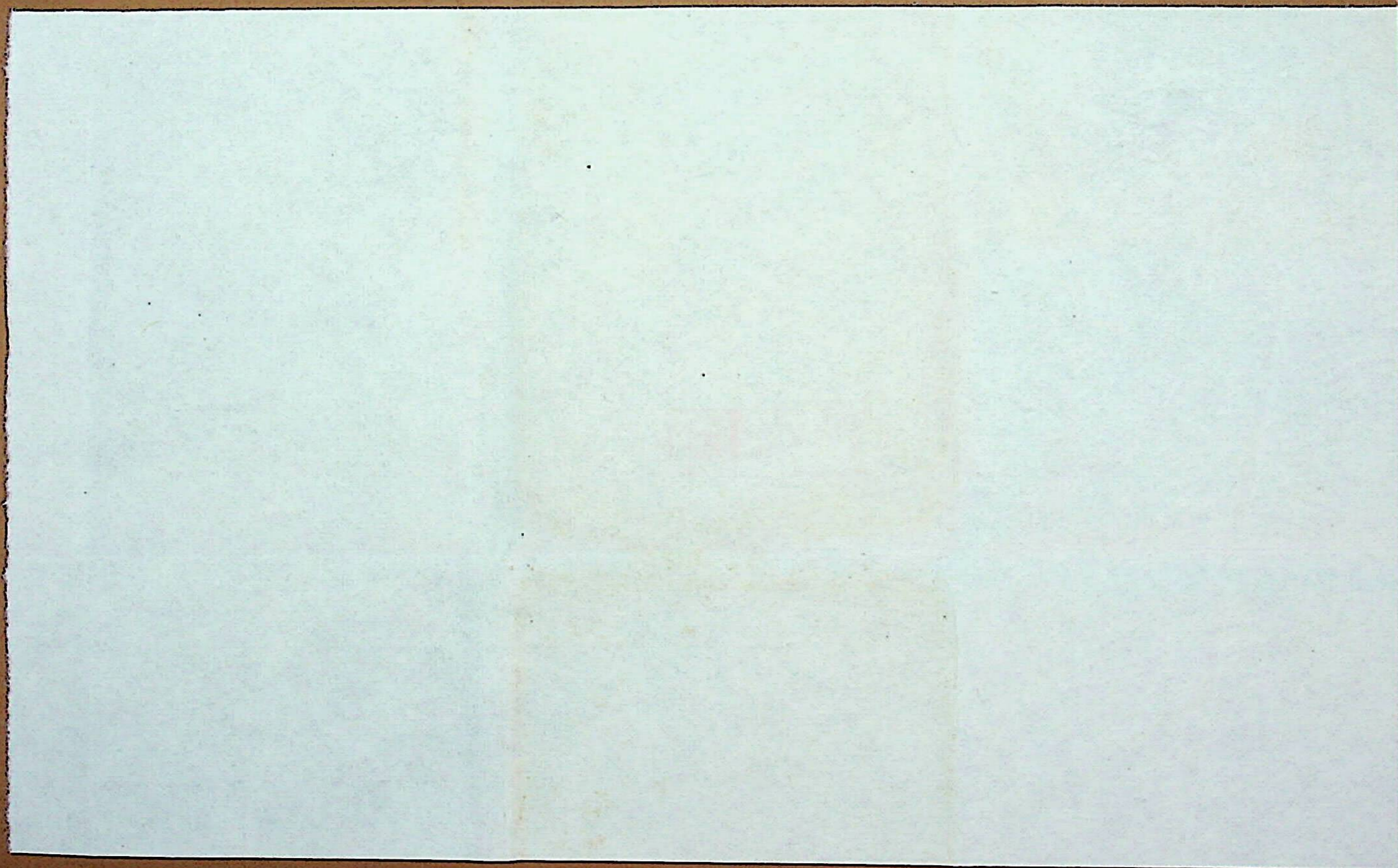
Paper - Printed

1806 Sakabda (134 years old)

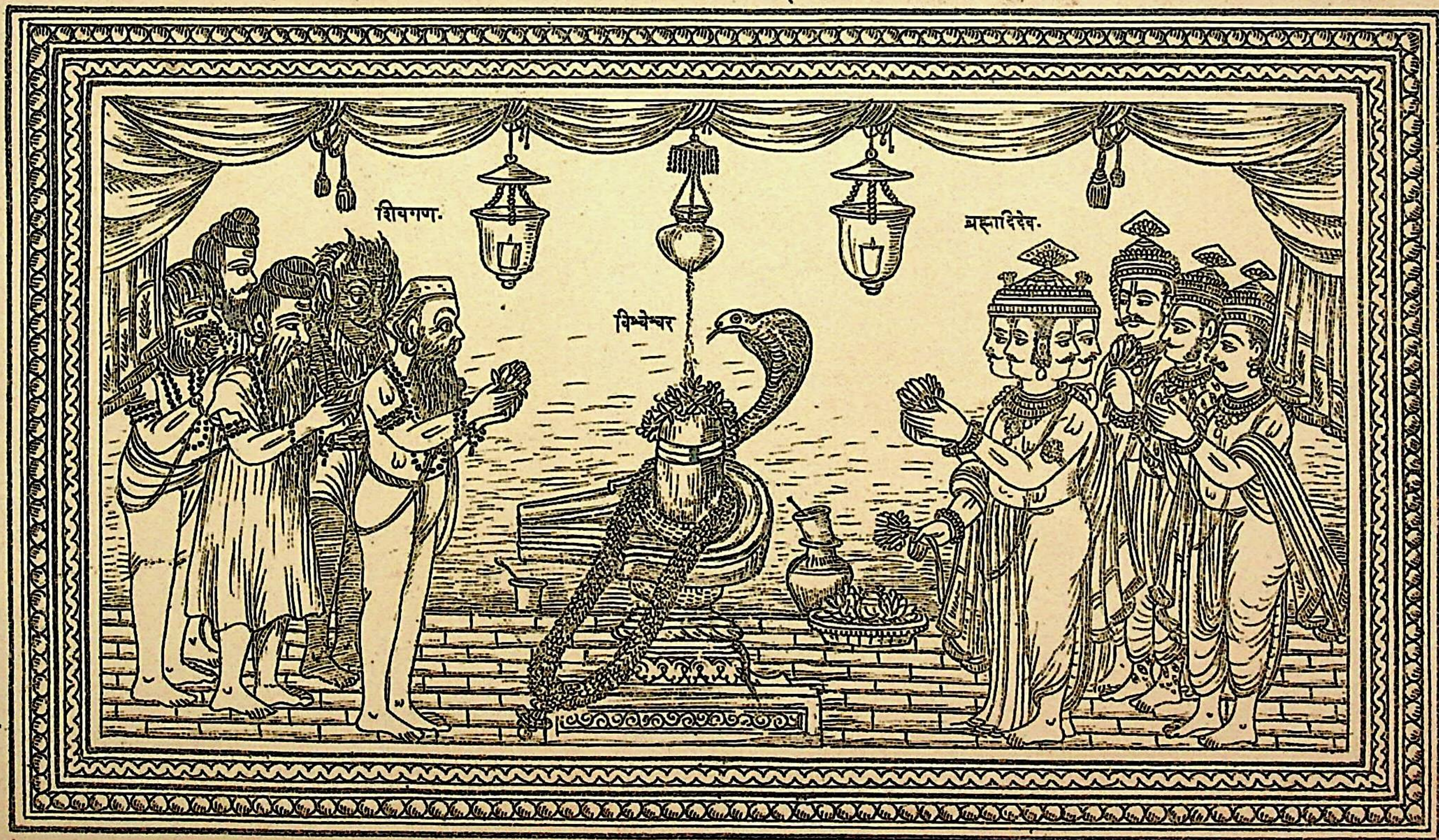
33 Folio

14.7" X 8.4"

Complete

विश्वेश्वर संहितायां

॥ अथ विद्येश्वरसंहिता प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ विद्येश्वरंशिवमनंतगुणावतारंयंनिर्गुणंश्रुतिविदःकथयंतिनित्यं ॥ तंलिंगरूपमपिभक्तसुखार्थमात्तश्रीमद्भवादिविविधाकृतिमानतोस्मि ॥ १ ॥ जिज्ञासवःपरंतत्वंब्रह्मणाबोधिताःसुराः ॥ साध्यसाधनमुक्तंचप्रथमेतन्निरूप्यते ॥ १ ॥ तत्रादौ ॥ श्रीभगवान्वेदव्यासःशिवब्रह्मतत्वप्राप्त्युपायभूतविद्यायुक्तांविद्येश्वरसंहितांप्रणेतुकामोमंगलमाचरति ॥ आद्यंतेति ॥ आदौसृष्ट्यारंभेऽतेसृष्ट्यंतेचमंगलंसर्वप्राणिकल्याणकरत्वान्मंगलरूपमित्यर्थः ॥ अनेनवैषम्यनैर्घृण्ययोर्निरासःसूचितः ॥ ननुप्राणिकल्याणमन्यस्मादपिसंभवेदतआह ॥ अजातेति ॥ नजातःसमानभावोऽन्यसादृश्यंयस्यतंभक्तजनकल्याणकरणविषयेसर्वेभ्योऽधिकमित्यर्थः ॥ कुतइतिचेत्तत्राह ॥ आद्यंतेति ॥ आद्यंतयोरपिविश्वंकारणात्मनास्थितंयस्मिंस्तं ॥ तदपिकुतइत्यतआह ॥ अजरेति ॥ जरामरणरहितमित्यर्थः ॥ अतएवात्मदेवंआत्मनैवदीव्यतीतितं स्वप्रकाशमित्यर्थः ॥ पंचाननंपंचमुखं ॥ प्रवलेति ॥ प्रवलानिपंचमहापातकानितदपनोदस्वभावं ॥ अथवाप्रवलायेभक्तानांमुक्तेःप्रतिवंधकाःपंचशब्दादयोविषयास्तत्परिहरणशीलंसृष्ट्यादयःपंचवक्ष्यंतेतेषांविशेषेणप्रेरणशीलमितिवाअतएवशंकरंभक्तकल्याणकरमंविकेशमुमापतिंमनसिसंभावयेध्यायामि ॥ १ ॥ एवंमंगलंविधायकथांप्रस्तौति ॥ धर्मक्षेत्रइति ॥ धर्मप्रधानत्वाद्धर्मप्रदत्वाद्वाधर्मक्षयात्त्रायतइतिवाधर्मक्षेत्रंतस्मिन्नित्यर्थः ॥ अतएवमहाक्षेत्रे ॥ गंगाकालिंदिसंगमेगंगायमुनयोःसंगमोयत्रतस्मिन् ॥ गंगाकालिंदीतिसमाहारद्वंद्वःविशिष्टलिंगोनदीदेशोग्रामाइतिनियमस्वीकारेतुङ्यापोरितिऱ्हस्वः ॥ ब्रह्मेति ॥ ब्रह्मलोकस्यप्रापकेमार्गेद्वारभूतइत्यर्थः ॥ २ ॥ मुनयःशौनकादयःसंशितात्मानःसम्यक्संपादितव्रतविषयकप्रयत्नाअतःसत्यमेवव्रतंतत्पराःसत्यव्रतईश्वरस्तत्पराइतिवा ॥ ३ ॥ तत्रप्रयागे ॥ ४ ॥ चक्रुरिति ॥ मुनयइतिसंवध्यते ॥ ततोमुनयोयदब्रुवंस्तदाह ॥ वेदांतेति ॥ वेदांतानामुपनिषदांसारंमुख्यंसर्वस्वंब्रह्मतत्वस्वरूपंयस्मिंस्तदित्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ अस्मिन्श्वेतवराहाख्येपट्कुलीयानांत्रिवेण्याःपट्सुकूलेषुभवानांऱ्हस्वत्वमार्पं॥ ७॥ ॥ ॥ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ अथविद्येश्वरसंहिताप्रारभ्यते ॥ ओंनमःशिवाय ॥ आद्यंतमंगलमजातसमानभावमाद्यंतविश्वमजरामरमात्मदेवम् ॥ पंचाननंप्रबलपंचविनोदशीलंसंभावयेमनसिशंकरमंबिकेशम् ॥ १ ॥ धर्मक्षेत्रेमहाक्षेत्रेगंगाकालिंदिसंगमे ॥ प्रयागेपरमेपुण्येब्रह्मलोकस्यवर्त्मनि ॥ २ ॥ मुनयःसंशितात्मानःसत्यव्रतपरायणाः ॥ महौजसोमहाभागामहासत्रंवितेनिरे ॥ ३ ॥ तत्रसत्रंसमाकर्ण्यव्यासशिष्योमहामुनिः ॥ आजगाममुनीन्द्रष्टुंसूतःपौराणिकोत्तमः ॥ ४ ॥ तंदृष्ट्वासूतमायांतंपूजांचक्रुर्यथाविधि ॥ वेदांतसारसर्वस्वंपुराणंश्रावयाशुनः ॥ ५ ॥ सूतउवाच ॥ शृण्वंतुऋषयःसर्वेपुराणंवेदसारजम् ॥ पुराकालेनमहताकल्पेऽतीतेपुनःपुनः ॥ ६ ॥ अस्मिन्नुपस्थितेकल्पेप्रवृत्तेसृष्टिकर्मणि ॥ मुनीनांषट्कुलीयानांब्रुवतामितरेतरम् ॥ ७ ॥ ॥ ॥

इदमितिं ॥ इदंपरंसर्वातीतंब्रह्मतत्वमिदंनेतिविवादइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥मुनयोजिज्ञासितंपृच्छंतिस्म॥कइति ॥ सर्वंतत्वेभ्यःप्रकृतिसंभवेभ्योमहदादिभ्यः ॥ यतइति ॥ यस्मात्सकाशाद्वाचोबोधयितुंमनसासहप्रवृत्ताअपिनिवर्ततेअसमर्थाभवंतिअवाङ्मनसगोचरत्वंयस्येतियावत् ॥ १० ॥ इदंजगत् ॥ भूतेंद्रियैरिति ॥ भूतानिआकाशादीनि ॥ इंद्रियाणिश्रोत्रादीनिवागादीनिचतैःसहेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ तस्यजगदीश्वरस्य ॥ १३ ॥ साभक्तिर्येनहेतुनालभ्यतेतमाह ॥ प्रसादादिति ॥ नन्वनयोरितरेतराश्रयत्वान्मुक्तिसाधनत्वाभावप्रसंगइत्यतआह ॥यथेति ॥ एवंचलोकप्रमाणसिद्धस्येतरेतराश्रयत्वस्यदूषकतावीजत्वाभावान्नभ

इदंपरमिदंनेतिविवादःसुमहानभूत् ॥ तेऽभिजग्मुर्विधातारंब्रह्माणंप्रष्टुमव्ययम् ॥ ८ ॥ वाग्भिर्विनयगर्भाभिःसर्वे प्रांजलयोऽब्रुवन् ॥ त्वंहिसर्वजगद्धातासर्वकारणकारणम् ॥ ९ ॥ कःपुमान्सर्वतत्वेभ्यःपुराणःपरतःपरः ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यतोवाचोनिवर्ततेअप्राप्यमनसासह ॥ १० ॥ यस्मात्सर्वमिदंब्रह्मविष्णुरुद्रेंद्रपूर्वकम् ॥ सहभूतेंद्रियैःसर्वैःप्रथमंसंप्रसूयते ॥ ११ ॥एषदेवोमहादेवःसर्वज्ञोजगदीश्वरः ॥ अयंतुपरयाभक्त्यादृश्यतेनाऽन्यथाक्वचित्॥ ॥ १२ ॥ रुद्रोहरिर्हरश्चैवतथान्येचसुरेश्वराः ॥ भक्त्यापरमयातस्यनित्यंदर्शनकांक्षिणः ॥ १३ ॥ बहुनात्रकिमुक्तेन शिवेभक्त्याविमुच्यते ॥ प्रसादाद्देवताभक्तिःप्रसादोभक्तिसंभवः ॥ यथेहांकुरतोबीजंबीजतोवायथांकुरः ॥ १४ ॥ तस्मादीशप्रसादार्थंयूयंगत्वाभुवंद्विजाः ॥ दीर्घसत्रंसमाकृध्वंयूयंवर्षसहस्रकम् ॥ १५ ॥ अमुष्यैवाध्वरेशस्यशिवस्यैवप्रसादतः ॥ वेदोक्तविद्यासारंतुज्ञायतेसाध्यसाधनम् ॥ १६ ॥ ॥ मुनयऊचुः॥ अथकिंपरमंसाध्यंकिंवातत्साधनंपरम् ॥ साधकःकीदृशस्तत्रतदिदंब्रूहितत्वतः ॥ १७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ साध्यंशिवपदप्राप्तिःसाधनंतस्यसेवनम् ॥ साधकस्तत्प्रसादाद्योनित्यादिफलनिस्पृहः ॥ १८ ॥ कर्मकृत्वातुवेदोक्तंतदर्पितमहाफलम् ॥ परमेशपदप्राप्तिःसालोक्यादिक्रमात्ततः ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कैर्मुक्तिसाधनत्वासंभवइतिभावः ॥ १४ ॥ लोकदृष्ट्येतरेतराश्रयत्वमास्तामीश्वरस्तुदययाकथमप्यार्चितोमृगव्याधादिनेवप्रसीदत्येवेत्यतस्तत्प्रसादनार्थंकथमपियतनीयमितिब्रह्माह ॥ तस्मादिति ॥ भुवमित्यनेनकर्माधिकारोत्रैवलोकइतिसूचितं ॥ यथोक्तंयस्मिन्देशेमृगःकृष्णस्तस्मिन्धर्मान्निबोधतेति ॥ १५ ॥ साध्यसाधनंसाध्यस्यशिवपदप्राप्तिरूपनिःश्रेयसस्यसाधनं ॥ १६ ॥ १७ ॥ तस्यशिवस्य ॥ नित्यादीति ॥ नित्यादीनांनित्यनैमित्तिककाम्यकर्मणांयत्फलंदुरितनिवृत्तिस्वर्गवासादितत्रापिनिस्पृहइत्यर्थः ॥१८॥ वेदोक्तंयागादिकं ॥ तदर्पितेति ॥ तस्मिन्नीश्वरेअर्पितंमहाफलंयस्यतत् ॥ तत्कुरुष्वमदर्पणमितिभगवदुक्तेः ॥ सालोक्यादीति ॥ आदिशब्देनसारूप्यसामीप्यसायुज्यानि ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥

सर्वेषांभक्तजनानां ॥ तत्साधनंपरमेशपदप्राप्तिफलस्यसाधनं ॥२०॥ कीर्तनंश्रुतस्यदृढीकरणार्थं ॥२१॥ मंतव्यइति ॥ युक्तिभिर्विचारणीयइत्यर्थः॥२२॥
इतिश्रुतिरिति ॥ आत्मावारेद्रष्टव्यःश्रोतव्योमंतव्योनिदिध्यासितव्यइतिश्रुत्यर्थानुवादोऽयमितिभावः ॥२३॥ ननुश्रुतिवाक्येद्रष्टव्यइतिपूर्वमुक्तम् ततःश्रो
तव्यइत्यादि ॥ कथमत्रतदनुक्त्वापूर्वमेवंश्रोतव्यइत्युक्तमतइत्याह॥अप्रत्यक्षमिति ॥ २४ ॥ श्रवणंश्रवणयोग्यमर्थं ॥ अन्यादिति ॥ श्रवणादन्यत्कीर्तनंभग
वद्गुणानुवर्णनंमननंचसंसाधयेदित्यर्थः ॥ २५ ॥ शिवयोगःशिवविषयनिदिध्यासः ॥ तेनशिवयोगेन॥सालोक्यादीति॥भवेदितिशेषः ॥ श्रुतिवाक्येप्यर्थक्र

तत्तद्भक्त्यनुसारेणसर्वेषांपरमंफलम् ॥ तत्साधनंबहुविधंसाक्षादीशेनबोधितम् ॥ २० ॥ संक्षिप्यतत्रवःसारंसाध
नंप्रब्रवीम्यहम् ॥ श्रोत्रेणश्रवणंतस्यवचसाकीर्तनंतथा ॥ २१ ॥ मनसामननंतस्यमहासाधनमुच्यते ॥ श्रोतव्यः
कीर्तितव्यश्चमंतव्यश्चमहेश्वरः ॥ २२ ॥ इतिश्रुतिःप्रमाणंनःसाधनेनाऽमुनापरम् ॥ साध्यंव्रजतसर्वार्थसाधनैक
परायणाः ॥ २३ ॥ प्रत्यक्षंचक्षुषादृष्ट्वातत्रलोकःप्रवर्तते ॥ अप्रत्यक्षंहिसर्वत्रज्ञात्वाश्रोत्रेणचेष्टते ॥ २४ ॥ तस्मा
च्छ्रवणमेवादौश्रुत्वागुरुमुखाद्बुधः ॥ ततःसंसाधयेदन्यत्कीर्तनंमननंसुधीः ॥२५॥ क्रमान्मननपर्यंतेसाधनेऽस्मिन्सु
साधिते ॥ शिवयोगोभवेत्तेनसालोक्यादिक्रमाच्छनैः ॥ २६ ॥ सर्वांगव्याधयःपश्चात्सर्वानंदश्चलीयते ॥ अभ्या
सात्क्लेशमेतद्वैपश्चादाद्यंतमंगलम् ॥ २७ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांसाध्यसाधनखंडेप्रथमोऽ
ध्यायः ॥ १ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ मननंकीदृशंब्रह्मन्श्रवणंचापिकीदृशम् ॥ कीर्तनंवाकथंतस्यकीर्तयैतद्यथाय
थं ॥ १ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पूजाजपेशगुणरूपविलासनाम्नांयुक्तिप्रियेणमनसापरिशोधनंयत् ॥ तत्संततंमननमीश्वर
दृष्टिलभ्यंसर्वेषुसाधनवरेष्वपिमुख्यमुख्यम् ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥

मस्यवलवत्वाच्छ्रवणमेवपूर्वंविवक्षितमितिभावः ॥ २६ ॥ सर्वांगेति ॥ पूर्वंसर्वशरीरव्याधयोनश्यंतिपश्चात्सर्वानंदोलीयतेसर्वानंदःपरमात्मनिलीयतइत्यर्थः
॥ रसंह्येवायंलब्ध्वानंदीभवतीतिश्रुतेः ॥ सर्वदुःखक्षयःपश्चात्सर्वानंदश्चलभ्यतइतिपाठांतरं ॥ अभ्यासादिति ॥ अभ्यासंप्राप्यअभ्यासदशायामित्यर्थः॥
एतदुक्तसाधनंक्लेशंकष्टप्रदमित्यर्थः ॥ २७ ॥ इतिश्रीशैवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांसारबोधिन्यांसाध्यसाधनखंडेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ओंनमः
शिवाय ॥ स्वरूपेमननादीनामुक्तेव्यासाययत्पुरा ॥ सनत्कुमारःप्रोवाचतद्द्वितीयेत्रवर्ण्यते ॥ १ ॥ १ ॥ मननस्वरूपमाह ॥ पूजेति ॥ पूजादीनांयुक्तिप्रि
येणानुमानादिविचारयुतेनमनसायत्संततंपरिशोधनंतन्मननमित्यर्थः ॥ ईश्वरदृष्टिलभ्यंईश्वरकृपादृष्टिलभ्यम् ॥ २ ॥ ॥ ॥

कीर्तनस्वरूपमाह ॥ गीतेति ॥ गीतात्मनागानरूपेणश्रुतिपदेनवैदिकशब्देनसामादिनारसवत्प्रेमयुतं ॥ मध्यमिति ॥तादृगर्थविचाराभावादस्यमध्यमत्वं ॥ ३ ॥ श्रवणस्वरूपमाह ॥ येनेति ॥ करणेननिमित्तेन ॥ शब्दपुंजंवाक्यजातंशिवपरंशिवमाहात्म्यस्यप्रतिपादकं ॥ स्त्रीकेलिवदिति ॥ अयंप्रणिधानेलोकप्रसिद्धोदृष्टांतोदर्शितः ॥ नत्वेतत्करणेतात्पर्यं ॥ ४ ॥ उक्तसाधनानांक्रममाह ॥ सत्संगमेनेति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ देशिकंगुरुम् ॥ ८ ॥ असौमद्गुरुर्व्यासः॥

गीतात्मनाश्रुतिपदेनचभाषयावाशंभुप्रतापगुणरूपविलासनाम्नाम् ॥ वाचास्फुटंतुरसवत्स्तवनंयदस्यतत्कीर्तनंभवतिसाधनमत्रमध्यम् ॥ ३ ॥ येनापिकेनकरणेनचशब्दपुंजंयत्रक्वचिच्छिवपरंश्रवणेंद्रियेण ॥ स्त्रीकेलिवद्दृढतरंप्रणिधीयतेयत्तद्वैबुधाःश्रवणमत्रजगत्प्रसिद्धम् ॥ ४ ॥ सत्संगमेनभवतिश्रवणंपुरस्तात्संकीर्तनंपशुपतेरथतद्दृढंस्यात् ॥ सर्वोत्तमंभवतितन्मननंतदंतेसर्वंहिसंभवतिशंकरदृष्टिपाते ॥५॥ सूतउवाच ॥ अस्मिन्साधनमाहात्म्येपुरावृत्तंमुनीश्वराः ॥ युष्मदर्थंप्रवक्ष्यामिशृणुध्वमवधानतः ॥ ६ ॥ पुराममगुरुर्व्यासःपराशरमुनेःसुतः ॥ तपश्चचारसंभ्रांतःसरस्वत्यास्तटेशुभे ॥ ७ ॥ गच्छन्यदृच्छयातत्रविमानेनार्करोचिषा ॥ सनत्कुमारोभगवान्ददर्शममदेशिकम् ॥ ८ ॥ ध्यानारूढःप्रबुद्धोसौददर्शतमजात्मजम् ॥ प्रणिपत्याहसंभ्रांतःपरंकौतूहलंमुनिः ॥ ९ ॥ दत्वार्घ्यमस्मैप्रददौदेवयोग्यंचविष्टरम् ॥ प्रसन्नःप्राहतंप्रह्वंप्रभुर्गंभीरयागिरा ॥ १० ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ सत्यंवस्तुमुनेदध्याःसाक्षात्करणगोचरः ॥ सशिवोथासहायोत्रतपश्चरसिकिंकृते ॥११॥ एवमुक्तःकुमारेणप्रोवाचस्वाशयंमुनिः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाश्चवेदमार्गेकृतादराः ॥ १२ ॥ बहुधास्थापितालोकेमयात्वत्कृपयातथा ॥ एवंभूतस्यमेप्येवंगुरुभूतस्यसर्वतः ॥ १३ ॥ मुक्तिसाधनकंज्ञानंनोदेतिपरमाद्भुतम् ॥ तपश्चरामिमुक्त्यर्थंनजानेतत्रकारणम् ॥ १४ ॥ इत्थंकुमारोभगवान्व्यासेनमुनिनार्थितः ॥ समर्थःप्राहविप्रेंद्रानिश्चयंमुक्तिकारणं ॥१५॥ श्रवणंकीर्तनंशंभोर्मननंचमहत्तरम् ॥ त्रयंसाधनमुक्तंचविद्यतेवेदसंमतम् ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अजात्मजंब्रह्मपुत्रंसनत्कुमारम् ॥ ९ ॥ विष्टरमासनं ॥ प्रभुःसनत्कुमारः ॥ १० ॥ सत्यंवस्तुशिवतत्त्वरूपं ॥ दध्याःध्यायेः॥यतःसशिवोध्यातःसाक्षात्करणगोचरःप्रत्यक्षयोग्योभवेदित्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ तत्रमुक्तौ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रवणादिभ्योऽन्यस्मिन्साधनेसंभ्रमोयस्यसः ॥१७॥१८॥१९॥२०॥ विधिनंदनःसनत्कुमारः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांद्वितीयोध्यायः ॥२॥ ओंनमःशिवाय ॥ श्रवणादावशक्तानांलिंगमूर्त्यर्चनंशुभं ॥ साधनंपरमंयत्ततृतीयेस्मिन्निरूप्यते ॥ १ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

पुराहमथसंभ्रांतोत्वन्यसाधनसंभ्रमः ॥ अचलेमंदरेशैलेतपश्चरणमाचरम् ॥ १७ ॥ शिवाज्ञयाततःप्राप्तोभगवान्नंदिकेश्वरः ॥ समेदयालुर्भगवान्सर्वसाक्षीगणेश्वरः ॥ १८ ॥ उवाचमह्यंसस्नेहंमुक्तिसाधनमुत्तमम् ॥ श्रवणंकीर्तनंशंभोर्मननंवेदसंमतम् ॥ १९ ॥ त्रिकंचसाधनंमुक्तौशिवेनममभाषितम् ॥ श्रवणादित्रिकंब्रह्मन्कुरुष्वेतिमुहुर्मुहुः ॥ २० ॥ एवमुक्त्वाततोव्यासंसानुगोविधिनंदनः ॥ जगामस्वविमानेनपदंपरमशोभनम् ॥ २१ ॥ एवमुक्तंसमासेनपूर्ववृत्तांतमुत्तमं ॥ ऋषयऊचुः ॥ श्रवणादित्रयंसूतमुक्त्युपायस्त्वयेरितः ॥२२॥ श्रवणादित्रिकेऽशक्तःकिंकृत्वामुच्यतेजनः ॥ अयत्नेनैवमुक्तिःस्यात्कर्मणाकेनहेतुना ॥ २३ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांसाध्यसाधनखंडेद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ श्रवणादित्रिकेऽशक्तोलिंगंबेरंचशांकरम् ॥ संस्थाप्यनित्यमभ्यर्च्यतरेत्संसारसागरम् ॥ १ ॥ अपिद्रव्यंवहेदेवयथाबलमवंचयन् ॥ अर्पयेल्लिंगबेरार्थमर्चयेदपिसंततम् ॥ ॥ २ ॥ मंडपंगोपुरंतीर्थमठंक्षेत्रंतथोत्सवम् ॥ वस्त्रंगंधंचमाल्यंचधूपंदीपंचभक्तितः ॥ ३ ॥ विविधान्नंचनैवेद्यमपूपव्यंजनैर्युतम् ॥ छत्रंध्वजंचव्यजनंचामरंचापिसांगकम् ॥ ४ ॥ राजोपचारवत्सर्वंधारयेल्लिंगबेरयोः ॥ प्रदक्षिणांनमस्कारंयथाशक्तिजपंतथा ॥ ५ ॥ आवाहनादिसर्गांतंनित्यंकुर्यात्सुभक्तितः ॥ इत्थमभ्यर्चयन्देवंलिंगेबेरेचशांकरे ॥ ६ ॥ सिद्धिमेतिशिवप्रीत्याहित्वापिश्रवणादिकम् ॥ लिंगबेरार्चनामात्रान्मुक्ताःपूर्वेमहाजनाः ॥ ७ ॥ मुनयऊचुः ॥ बेरमात्रेतुसर्वत्रपूज्यंतेदेवतागणाः ॥ लिंगेबेरेचसर्वत्रकथंसंपूज्यतेशिवः ॥ ८ ॥ सूतउवाच ॥ अहोमुनीश्वराःपुण्यंप्रश्नमेतन्महाद्भुतम् ॥ अत्रवक्तामहादेवोनान्योऽस्तिपुरुषःक्वचित् ॥ ९ ॥ शिवेनोक्तंप्रवक्ष्यामिक्रमाद्गुरुमुखाच्छ्रुतम् ॥ शिवैकोब्रह्मरूपत्वान्निष्कलःपरिकीर्तितः ॥ १० ॥ रूपित्वात्सकलस्तद्वत्तस्मात्सकलनिष्कलः ॥ निष्कलत्वान्निराकारंलिंगंतस्यसमागतम् ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ४ ॥ धारयेत्अर्पयेत् ॥ ५ ॥ सर्गांतंविसर्जनांतं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ निष्कलःनिर्गुणः ॥ १० ॥ सकलःसगुणः ॥ ११ ॥ ॥

॥ १२ ॥ तदन्येषांशिवादन्येषांदेवानां ॥ १३ ॥ तेशिवादन्ये ॥ १४ ॥ तूष्णींकेवलं ॥ १५ ॥ वेदांतसारमुपनिषत्॥प्रणवार्थेओंकारस्यार्थेब्रह्मस्वरूपेण शंकरतत्वस्यैवप्रकाशनादित्यर्थः ॥ १६ ॥ शिवेति ॥ शिवादन्येयेदेवास्तद्वश्यानांतद्भक्तानामित्यर्थः ॥ शिवान्यदेववंशानामितिपाठांतरं ॥ १७ ॥ १८ ॥

सकलत्वात्तथाबेरंसाकारंतस्यसंगतम् ॥ सकलाकलरूपत्वाद्ब्रह्मशब्दाभिधःपरः ॥ १२ ॥ अपिलिंगेचबेरेचनित्यमभ्यर्च्यतेजनैः ॥ अब्रह्मत्वात्तदन्येषांनिष्कलत्वंनहिकचित् ॥१३॥ तस्मात्तेनिष्कलेलिंगेनाराध्यंतेसुरेश्वराः ॥ अब्रह्मत्वाच्चजीवत्वात्तथान्येदेवतागणाः ॥ १४ ॥ तूष्णींसकलमात्रत्वादर्च्यंतेबेरमात्रके॥जीवत्वंशंकरान्येषांब्रह्मत्वंशंकरस्यच ॥ १५ ॥ वेदांतसारसंसिद्धंप्रणवार्थेप्रकाशनात् ॥ एवमेवपुराष्टष्टोमंदरेनंदिकेश्वरः ॥ १६ ॥ सनत्कुमारमुनिनाब्रह्मपुत्रेणधीमता ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ शिवान्यदेववश्यानांसर्वेषामपिसर्वतः ॥ १७॥ बेरमात्रंचपूजार्थंश्रुतंदृष्टंचभूरिशः ॥ शिवमात्रस्यपूजायांलिंगंबेरंचदृश्यते ॥ १८ ॥ अतस्तद्ब्रूहिकल्याणतत्त्वंमेसाधुबोधनं ॥ नंदिकेश्वरउवाच ॥ अनुत्तरमिमंप्रश्नंरहस्यंब्रह्मलक्षणम् ॥ १९ ॥ कथयामिशिवेनोक्तंभक्तियुक्तस्यतेऽनघ ॥ शिवस्यब्रह्मरूपत्वान्निष्कलत्वाच्चनिष्कलम् ॥ २० ॥ लिंगंतस्यैवपूजायांसर्ववेदेषुसंमतम् ॥ तस्यैवसकलत्वाच्चतथासकलनिष्कलम् ॥ २१ ॥ सकलंचतथाबेरंपूजायांलोकसंमतम् ॥ शिवान्येषांचजीवत्वात्सकलत्वाच्चसर्वतः ॥ २२ ॥ बेरमात्रंचपूजायांसंमतंवेदनिर्णये ॥ स्वाविर्भावेचदेवानांसकलंरूपमेवहि ॥ २३ ॥ शिवस्यलिंगंबेरंचदर्शनेदृश्यते खलु ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ उक्तंत्वयामहाभागलिंगबेरप्रचारणम् ॥ २४॥ शिवस्यचतदन्येषांविभज्यपरमार्थतः॥ तस्मात्तदेवपरमंलिंगबेरादिसंभवम् ॥ २५ ॥ श्रोतुमिच्छामियोगींद्रलिंगाविर्भावलक्षणम् ॥ नंदिकेश्वरउवाच ॥ शृणुवत्सभवत्प्रीत्यावक्ष्यामिपरमार्थतः ॥ २६॥ पुराकल्पेमहाकालेप्रपन्नेलोकविश्रुते ॥ अयुध्यतांमहात्मानौब्रह्मविष्णूपरस्परम् ॥ २७ ॥ तयोर्मानंनिराकर्तुंतन्मध्येपरमेश्वरः ॥ निष्कलस्तंभरूपेणस्वरूपंसमदर्शयत् ॥ २८॥

अनुत्तरंअशक्यवचनोत्तरंब्रह्मलक्षणंब्रह्मस्वरूपविषयं ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ स्वाविर्भावइति ॥ हियतःशिवादन्येषांदेवानांस्वाविर्भावेसाक्षात्कारे सकलमेवरूपंदृश्यतइत्यर्थः ॥ २३ ॥ ननुशिवस्यापितथैवदृश्यतइत्यतआह ॥ दर्शनइति ॥ दर्शनेशैवशास्त्रे॥ प्रचारणमर्चनं ॥ २४ ॥ २५ ॥ लिंगाविर्भावःशिवस्वरूपप्रादुर्भावस्तदेवलक्षणंयस्यतच्छिवतत्वमित्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥

स्वलिंगचिन्हत्वात्स्वलिंगाकारत्वात् स्तंभतः स्वतेजोमयस्तंभात् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितांटीकायांसाध्यसाधनखंडेतृती योऽध्यायः ॥ ३ ॥ ओंनमःशिवाय ॥ महत्वस्पर्धयाविष्णुब्रह्माणौकृतविग्रहौ ॥ दृष्ट्वासुरागताःशंभुमेतत्तुर्यैनिरूप्यते ॥ १ ॥ विषधरायनइति ॥ विषधरः शेषःअयनंशयनस्थानंयस्यसःशेषशायीत्यर्थः ॥ यद्वाविषधरंउदकंअयनंयस्यसःनारायणइत्यर्थः ॥ परयाभूत्यालक्ष्म्यादिसंपदा ॥ स्वानुगैःगरुडादिभिः ॥

ततःस्वलिंगचिन्हत्वात्स्तंभतोनिष्कलंशिवः ॥ स्वलिंगंदर्शयामासजगतांहितकाम्यया ॥ २९ ॥ तदाप्रभृतिलो केषुनिष्कलंलिंगमैश्वरम् ॥ सकलंचतथाबेरंशिवस्यैवप्रकल्पितम् ॥ ३० ॥ शिवान्येषांतुदेवानांबेरमात्रंप्रकल्पित म् ॥ तत्तद्बेरंतुदेवानांतत्तद्भोगप्रदंशुभम् ॥ शिवस्यलिंगबेरत्वंभोगमोक्षप्रदंशुभम् ॥ ३१ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणे विद्येश्वरसंहितायांतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नंदिकेश्वरउवाच ॥ पुराकदाचिद्योगींद्रविष्णुर्विषधरा यनः ॥ सुष्वापपरयाभूत्यास्वानुगैरपिसंवृतः ॥ १ यदृच्छयागतस्तत्रब्रह्माब्रह्मविदांवरः ॥ अपृच्छत्पुंडरीकाक्षं शयानंसर्वसुंदरम् ॥ २ ॥ कस्त्वंपुरुषवच्छेषेदृष्ट्वामामपिदृप्तवत् ॥ उत्तिष्ठवत्समांपश्यतवनाथमिहागतम् ॥ ३ ॥ आगतंगुरुमाराध्यंदृष्ट्वायोदृप्तवच्चरेत् ॥ द्रोहिणस्तस्यमूढस्यप्रायश्चित्तंविधीयते ॥ ४ ॥ इतिश्रुत्वावचःक्रुद्धोबहिः शांतवदाचरत् ॥ स्वस्तितेस्वागतंवत्सतिष्ठपीठमितोविश ॥ ५ ॥ किमुतेव्यग्रवद्वक्त्रंविभातिविषमेक्षणम् ॥ ब्रह्मो वाच ॥ वत्सविष्णोमहामानमागतंकालवेगतः ॥ ६ ॥ पितामहश्चजगतःपाताचतववत्सक ॥ विष्णुरुवाच ॥ मत्स्थं जगदिदंवत्समनुषेत्वंहिचोरवत् ॥ ७ ॥ मन्नाभिकमलाजातःपुत्रस्त्वंभाषसेवृथा ॥ नंदिकेश्वरउवाच ॥ एवंहिवदतो स्तत्रमुग्धयोरजयोस्तदा ॥ ८ ॥ अहमेववरोनत्वमहंप्रभुरहंप्रभुः ॥ परस्परंहंतुकामौचक्रतुःसमरोद्यमम् ॥ ९ ॥ युयुधातेऽमरौवीरौहंसपक्षींद्रवाहनौ ॥ वैरंच्यावैष्णवाश्चैवमिथोयुयुधिरेतदा ॥ १० ॥ तावद्विमानगतयःसर्वादेवे वजातयः ॥ दिदृक्षवःसमाजग्मुःसमरंतंमहाद्भुतं ॥ ११ ॥ क्षिपंतःपुष्पवर्षाणिपश्यंतःस्वैरमंबरे ॥ सुपर्णवाहनस्त त्रक्रुद्धोवैब्रह्मवक्षसि ॥ १२ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ शेषेशयनंकरोषि ॥ ३ ॥ ४ ॥ विशोपविश ॥ ५ ॥ आगतामिति ॥ मांविद्धीतिशेषः ॥ ६ ॥ पाताचेति ॥ अहमितिशेषः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ युयुधातेमरौ ॥ अत्रसंधिरार्षः ॥ वैरिंच्याइति ॥ गणाइतिशेषः ॥ एवमग्रेपि ॥ १० ॥ ११ ॥ सुपर्णवाहनःगरुडवाहनोविष्णुः ॥ १२ ॥ ॥

अस्त्रानिति ॥ पुंस्त्वमार्षं ॥ १३ ॥ तयोःविष्णुब्रह्मणोः ॥ १४ ॥ १५ ॥ ब्रह्मणोपरीत्यत्रसंधिरार्षः ॥ १६ ॥ १७ ॥ भयंकरमिति ॥ बभूवेतिशेषः॥ १८॥ ॥ १९ ॥ देवायदूचुस्तदाह ॥ सृष्टिरिति ॥ तस्मैनमोस्त्वितिशेषः ॥ २० ॥ तृणक्षयोपीति ॥ भवेदितिकल्पनमपीतिशेषः ॥ २१ ॥ शिवक्षयंशिवस्था

मुमोचबाणानसहानस्त्रांश्चविविधान्बहून् ॥ मुमोचाऽथविधिःक्रुद्धोविष्णोरुरसिदुःसहान् ॥ १३ ॥ बाणाननलसंकाशानस्त्रांश्चबहुशस्तदा ॥ तदाश्चर्यमितिस्पष्टंतयोःसमरगोचरम् ॥१४॥ समीक्ष्यदैवतगणाःशशंसुर्भृशमाकुलाः ॥ ततोविष्णुःसुसंक्रुद्धःश्वसन्व्यसनकर्शितः ॥१५॥ माहेश्वरास्त्रंमतिमान्संदधेब्रह्मणोपरि ॥ ततोब्रह्माभृशंक्रुद्धःकंपयन्विश्वमेवहि ॥ १६ ॥ अस्त्रंपाशुपतंघोरंसंदधेविष्णुवक्षसि ॥ ततस्तदुत्थितंव्योम्नितपनायुतसन्निभम् ॥ १७॥ सहस्रमुखमत्युग्रंचंडवातभयंकरम् ॥ अस्त्रद्वयमिदंतत्रब्रह्मविष्ण्वोर्भयंकरम् ॥१८॥ इत्थंबभूवसमरंब्रह्मविष्ण्वोः परस्परम् ॥ ततोदेवगणाःसर्वेविषण्णाभृशमाकुलाः ॥ १९ ॥ ऊचुःपरस्परंतातराजक्षोभेयथाद्विजाः ॥ सृष्टिःस्थितिश्चसंहारस्तिरोभावोप्यनुग्रहः ॥ २० ॥ यस्मात्प्रवर्ततेतस्मैब्रह्मणेचत्रिशूलिने ॥ अशक्यमन्यैर्यदनुग्रहंविनातृणक्षयोप्यत्रयदृच्छयाक्वचित् ॥ २१॥ इतिदेवाभयंक्लाविचिन्वंतःशिवक्षयम् ॥ जग्मुःकैलासशिखरंयत्रास्तेचंद्रशेखरः ॥ २२ ॥ दृष्ट्वैवममरास्तुष्टाःपदंतत्पारमेश्वरम् ॥ प्रणेमुःप्रणवाकारंप्रविष्टास्तत्रसद्मनि ॥ २३ ॥ तेपितत्रसभामध्येमंडपेमणिविष्टरे ॥ विराजमानमुमयाददृशुर्देवपुंगवम् ॥ २४ ॥ सव्योत्तरेतरपदंतदर्पितकरांबुजम् ॥ स्वगणैःसर्वतोजुष्टंसर्वलक्षणलक्षितम् ॥ २५ ॥ वीज्यमानंविशेषज्ञैःस्त्रीजनैस्तीव्रभावनैः ॥ शस्यमानंसदावेदैरनुगृह्णंतमीश्वरम् ॥ २६ ॥ दृष्ट्वैवमीशममराःसंतोषसलिलेक्षणाः ॥ दंडवद्दूरतोवत्सनमश्चक्रुर्महागणाः ॥ २७ ॥ तानवेक्ष्यपतिर्देवान्समीपेचाव्हयद्गणैः ॥ अथसंल्हादयन्देवान्देवोदेवशिखामणिः ॥ अवोचदर्थगंभीरंवचनंमधुमंगलम् ॥ २८ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नं ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ सव्येति ॥ सव्येवामेउत्तरंउपरिवर्तमानंइतरपदंदक्षिणपदंयस्यतं ॥ तदर्पितेति ॥ तस्मैशिवायार्पितंकरांबुजंयस्मिन्कर्मणियथातथा ॥ २५ ॥ तीव्रभावनैःतीव्राशिवविषयकभावनायेषांतैः ॥ शस्यमानंस्तूयमानं ॥ २६ ॥ संतोषसलिलेक्षणाःसंतोषेणसलिलयुक्तानिईक्षणानियेषांते ॥ ॥ २७ ॥ मधुमधुरं ॥ २८ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांसारबोधिन्यांसाध्यसाधनखंडेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥

ॐनमःशिवाय ॥ प्रादुर्बभूवशंभोःस्वयंदालिंगंतदाचतौ ॥ दृष्ट्वाशांतौचतत्तेजइत्येतत्पंचमेस्थितम् ॥ १ ॥ वत्सकाःभोदेवाः ॥ स्वस्वकर्मणीति ॥ वर्तत इत्यनुषज्यते ॥ १ ॥ भाषितंवोधितं ॥ २ ॥ कुमारहेसनत्कुमारमाध्व्यामधुरयापरिभाषणवाचा ॥ ३ ॥ तत्रैवयुद्धांगणरूपायां ॥ ४ ॥ वाद्यमिति ॥ अवा द्यतेतिशेषः ॥ परेशितुःशिवस्य ॥ ५ ॥ आद्यंतमिति ॥ व्याप्येतिशेषः ॥ पंचमंडलमंडितंपंचोपवेशनस्थानयुतं ॥ ६ ॥ तयोःविष्णुब्रह्मणोः ॥ ७ ॥ निगु

ईश्वरउवाच ॥ वत्सकाःस्वस्तिवःकच्चिद्वर्ततेममशासनात् ॥ जगच्चदेवतावंशःस्वस्वकर्मणिकिंनवा ॥ १ ॥ प्रागेव विदितंयुद्धंब्रह्मविष्ण्वोर्मयासुराः ॥ भवतामभितापेनपौनरुक्तेनभाषितम् ॥ २ ॥ इतिसस्मितयामाध्व्याकुमारप रिभाषया ॥ समतोषयदंवायाःसपतिस्तत्सुरव्रजम् ॥ ३ ॥ अथयुद्धांगणंगंतुंहरिधात्रोरधीश्वरः ॥ आज्ञापयद्गणे शानांशतंतत्रैवसंसदि ॥ ४ ॥ ततोवाद्यंबहुविधंप्रयाणायपरेशितुः ॥ गणेश्वराश्वसंनद्धानानावाहनभूषणाः ॥ ५ ॥ प्रणवाकारमाद्यंतंपंचमंडलमंडितम् ॥ आरुरोहरथंभद्रमंबिकापतिरीश्वरः ॥ ससूनुगणमिंद्राद्याःसर्वेप्यनुययुःसु राः ॥ ६ ॥ चित्रध्वजव्यजनचामरपुष्पवर्षसंगीतनृत्यनिवहैरपिवाद्यवर्गैः ॥ संमानितःपशुपतिःपरयाचदेव्यासा कंतयोःसमरभूमिमगात्ससैन्यः ॥ ७ ॥ समीक्ष्यतुतयोर्युद्धंनिगूढोऽभ्रंशमास्थितः ॥ समाप्तवाद्यनिर्घोषःशांतोरुग णनिःस्वनः ॥ ८ ॥ अथब्रह्माच्युतौवीरौहंतुकामौपरस्परम् ॥ माहेश्वरेणचाऽस्त्रेणतथापाशुपतेनच ॥ ९ ॥ अस्त्र ज्वालैरथोदग्धंब्रह्मविष्ण्वोर्जगत्रयम् ॥ ईशोपितंनिरीक्ष्याथह्यकालप्रलयंभृशम् ॥ १० ॥ महानलस्तंभविभीषणा कृतिर्बभूवतन्मध्यतलेसनिष्कलः ॥ ११ ॥ तेअस्त्रेचापिसज्वालेलोकसंहरणक्षमे ॥ निपेततुःक्षणेनैवह्याविर्भू तेमहानले ॥ १२ ॥ दृष्ट्वातदद्भुतंचित्रमस्त्रशांतिकरंशुभम् ॥ किमेतदद्भुताकारमित्यूचुश्चपरस्परम् ॥ १३ ॥ अतीं द्रियमिदंस्तंभमग्निरूपंकिमुत्थितम् ॥ अस्योर्ध्वमपिचाधश्चआवयोर्लक्ष्यमेवहि ॥ १४ ॥ इतिव्यवस्थितौवीरौमि लितौवीरमानिनौ ॥ तत्परौतत्परीक्षार्थंप्रतस्थातेऽथसत्वरम् ॥ १५ ॥ आवयोर्मिश्रयोस्तत्रकार्यमेकंनसंभवेत् ॥ इत्युक्त्वासूकरतनुर्विष्णुस्तस्यादिमियिवान् ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ढःगुप्तरूपः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ तन्मध्यतलेतयोर्विष्णुब्रह्मणोर्मध्यभागे ॥ ११ ॥ तेमाहेश्वरपाशुपते ॥ १२ ॥ तत्तेजः ॥ १३ ॥ स्तंभमित्यत्रपुंस्त्वमा र्षं ॥ लक्ष्यंद्रष्टव्यं ॥ १४ ॥ प्रतस्थातेथं अत्रसंधिरार्षः ॥ १५ ॥ तस्यमहानलस्यआदिंमूलभागंईयिवान्गतवान् ॥ १६ ॥ ॥

तदंतंमहानलोर्ध्वभागं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ वह्निति ॥ अनेनस्तंभस्यापरिच्छिन्नत्वंसूचितं ॥ तयोःब्रह्मकेतकयोः ॥ २०॥ परिहासंदर्शयितुंपुष्पस्यच्यवनेहेतु माह ॥ चलितमिति ॥ यतःशिवस्यशिरश्चलितंतस्माच्छिवस्तावनुगृण्हात्वितिच्युतमित्यर्थः ॥ २१ ॥ किंत्वमितिब्रह्मोक्तिः ॥ आदिमस्येत्यादिःकेतकोक्तिः अप्रमेयस्यअपरिच्छेद्यस्य॥ २२॥ संपश्यामीति ॥ स्तंभांतमितिशेषःअस्येत्यादिर्ब्रह्मोक्तिः ॥ २३ ॥ २४ ॥ यद्वाच्यमित्युक्तंतदाह ॥ स्तंभांतइति ॥ ननुमिथ्या

तथाब्रह्माहंसतनुस्तदंतंवीक्षितुंययौ ॥ भित्वापातालनिलयंगत्वादूरतरंहरिः ॥ १७ ॥ नाऽपश्यत्तस्यसंस्थानंस्तंभ स्यानलवर्चसः ॥ श्रांतःससूकरहरिःप्रापपूर्वरणांगणम् ॥ १८ ॥ अथगच्छंस्तुव्योम्नाचविधिस्तातपितातव ॥ दद र्शकेतकीपुष्पंकिंचिद्विच्युतमद्भुतम् ॥ १९ ॥ अतिसौरभ्यसंमानंबहुवर्षच्युतंतथा ॥ अन्वीक्ष्यचतयोःकृत्यंभगवान् परमेश्वरः ॥ २० ॥ परिहासंतुकृतवान्कंपनाच्चलितंशिरः ॥ तस्मात्तावनुगृण्हातुच्युतंकेतकमुत्तमम् ॥ २१ ॥ किं त्वंपतसिपुष्पेशपुष्पराट्केनवाधृतम् ॥ आदिमस्याप्रमेयस्यस्तंभमध्याच्च्युतश्चिरम् ॥ २२ ॥ नसंपश्यामितस्मात्त्वंज ह्याशामंतदर्शने ॥ अस्यांऽतस्यचसेवार्थंहंसमूर्तिरिहागतः ॥ २३ ॥ इतःपरंसखेमेऽद्यत्वयाकर्तव्यमीप्सितम् ॥ म यासहत्वयावाच्यमेतद्विष्णोश्चसन्निधौ ॥ २४ ॥ स्तंभांतोवीक्षितोधात्रातत्रसाक्ष्यहमच्युत ॥ इत्युक्त्वाकेतकं तत्रप्रणनामपुनःपुनः ॥ असत्यमपिशस्तंस्यादापदीत्यनुशासनम् ॥ २५ ॥ समीक्ष्यतत्राऽच्युतमायतश्रमंप्रणष्ट हर्षंतुननर्तहर्षात् ॥ उवाचचैनंपरमार्थमच्युतंषंढात्तवादःसविधिस्ततोऽच्युतम् ॥ २६ ॥ स्तंभाग्रमेतत्समुदीक्षि तंहरेतत्रैवसाक्षीननुकेतकंत्विदम् ॥ ततोऽवदत्तत्रहिकेतकंमृषातथेतितद्धात्वचस्तदंतिके ॥ २७ ॥ हरिश्चत त्सत्यमितीवचिंतयंश्चकारतस्मैविधयेनमःस्वयम् ॥ षोडशैरुपचारैश्चपूजयामासतंविधिम् ॥ २८ ॥ विधिंप्रहर्तुं शठमग्निलिंगतःसईश्वरस्तत्रबभूवसाकृतिः ॥ समुत्थितःस्वामिविलोकनात्पुनःप्रकंपपाणिःपरिगृह्यतत्पदम् ॥ २९ ॥ आद्यंतहीनवपुषित्वयिमोहबुध्याभूयान्विमर्शइहनावतिकामनोत्थः ॥ सत्वंप्रसीदकरुणाकरकश्मलंनौमृष्टंक्षम स्वविहितंभवतैवकेल्या ॥ ३० ॥ ईश्वरउवाच ॥ वत्सप्रसन्नोऽस्मिहरेयतस्त्वमीशत्वमिच्छन्नपिसत्यवाक्यम् ॥ ब्रूया स्ततस्तेभविताजनेषुसाम्यंमयासत्कृतिरप्यलप्सि ॥ ३१ ॥ ॥ ॥

कथंवाच्यमतआह ॥ असत्यमिति ॥ २५ ॥ आयतश्रमंदीर्घश्रमम् ॥ षंढेति ॥ षंढवदात्तोवादोयेनसः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ शठंकपटयुक्तम् ॥ अग्निलिं गतःअग्निरूपेण ॥ समुत्थितइति ॥ हरिरितिशेषः ॥ तत्पदंईश्वरचरणम् ॥ परिगृह्याहेतिशेषः ॥ २९ ॥ मृष्टंनष्टं ॥ ३० ॥ अलप्सि लप्स्यतेत्यर्थः ॥ ३१ ॥

पृथगात्मनःपृथङ्मूर्तेःक्षेत्रप्रतिष्ठाक्षेत्रेषुपुण्यदेशेषुप्रतिष्ठा ॥३२॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांसारबोधिन्यांसाध्यसाधनखंडेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ॐनमःशिवाय ॥ शिवसृष्टोभैरवोयच्चिच्छेदब्रह्मणःशिरः ॥ शिवेनानुगृहीतश्चब्रह्मापष्ठेतदीरितम् ॥ १ ॥ १ ॥ सःभैरवः ॥ २ ॥ जवसा

इतःपरंतेपृथगात्मनश्चक्षेत्रप्रतिष्ठोत्सवपूजनंच ॥ इतिदेवःपुराप्रीतःसत्येनहरयेपरम् ॥ ददौस्वसाम्यमत्यर्थंदेवसं
घेचपश्यति ॥ ३२ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ नंदिकेश्वरउवाच ॥ ससर्जो
थमहादेवःपुरुषंकंचिदद्भुतम् ॥ भैरवाख्यंभ्रुवोर्मध्याद्ब्रह्मदर्पजिघांसया ॥ १ ॥ सवैतदातत्रपतिंप्रणम्यशिवमंगणे ॥
किंकार्यंकरवाण्यत्रशीघ्रमाज्ञापयप्रभो ॥ २ ॥ वत्सयोऽयंविधिःसाक्षाज्जगतामाद्यदैवतम् ॥ नूनमर्चयखड्गेनतिग्मे
नजवसापरम् ॥ ३ ॥ सवैगृहीत्वैककरेणकेशंतत्पंचमंदृप्तमसत्यभाषणम् ॥ छित्वाशिरांस्यस्यनिहंतुमुद्यतःप्रकंपय
न्खड्गमतिस्फुटंकरैः ॥ ४ ॥ पितातवोत्सृष्टविभूषणांबरस्त्रगुत्तरीयामलकेशसंहतिः ॥ प्रवातरंभेवलतेवचंचलःपपा
तवैभैरवपादपंकजे ॥ ५ ॥ तावद्विधिंतातदिदृक्षुरच्युतःकृपालुरस्मत्पतिपादपल्लवम् ॥ निषिच्यबाष्पैरवदत्कृतांज
लिर्यथाशिशुःस्वंपितरंकलाक्षरम् ॥ ६ ॥ अच्युतउवाच ॥ त्वयाप्रयत्नेनपुराहिदत्तंयदस्यपंचाननमीशचिन्हम् ॥
तस्मात्क्षमस्वाद्यमनुग्रहार्हंकुरुप्रसादंविधयेह्यमुष्मै ॥ ७ ॥ इत्यर्थितोऽच्युतेनेशस्तुष्टःसुरगणांगणे ॥ निवर्तयामा
सतदाभैरवंब्रह्मदंडतः ॥ ८ ॥ अथाहदेवःकितवंविधिंविगतकंधरम् ॥ ब्रह्मंस्त्वमर्हणाकांक्षीशठमीशत्वमास्थितः ॥
॥ ९ ॥ नातस्तेसत्कृतिर्लोकेभूयात्स्थानोत्सवादिकम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ स्वामिन्प्रसीदाद्यमहाविभूतेमन्येवरंवरदमे
शिरसःप्रमोक्षम् ॥ १० ॥ नमस्तुभ्यंभगवतेबंधवेविश्वयोनये ॥ सहिष्णवेसर्वदोषाणांशंभवेशैलधन्वने ॥ ११ ॥

वेगेन ॥ परंश्रेष्ठं ॥ ३ ॥ ४ ॥ पिताब्रह्मा ॥ प्रवातरंभाप्रकृष्टवातयुताकदली ॥ ५ ॥ दिदृक्षुरिति ॥ रिरक्षुरितिपाठांतरं ॥ अस्मत्पतिःशिवः ॥ कलाक्ष
रमव्यक्तमधुरध्वनियुतवर्णं ॥ ६ ॥ अस्यब्रह्मणः ॥ ७ ॥ ८ ॥ कितवंकपटयुक्तम् ॥ ९ ॥ वरमिति ॥ भवदनुग्रहाच्छिरोमोक्षमपिवरमेवमन्यइत्यर्थः ॥
यस्यानुग्रहमिच्छामितस्यसर्वंहराम्यहमितिभगवदुक्तेरितिभावः ॥ १० ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अराजेति ॥ नराजभयंयत्रतदित्यर्थः ॥ नशिष्यतिनस्थास्यति ॥ जगत्सर्वंविनंक्ष्यतीतिपाठांतरं ॥ अतएवाहमनुः ॥ अराजकेहिलोकेस्मिन्सर्वतोविद्रुते भयात् ॥ रक्षार्थमस्यसर्वस्यराजानमसृजत्प्रभुरिति ॥ १२ ॥ वैतानिकेषुअग्निहोत्रादिषु ॥ गृह्येषुस्मार्तेषु ॥ १३ ॥ निष्फलइति ॥ परमेष्ठिनोवाएपयज्ञोग्र आसीदितिश्रुतेः ॥ १४ ॥ १५ ॥ तत्पार्श्वात्शिवपार्श्वात् ॥ १६ ॥ केतकःशिवंप्रार्थयत ॥ नमइति ॥ १७ ॥ मिथ्यादोषःमिथ्याभाषणप्रयुक्तदोषः ॥ ॥ १८ ॥ भगवानिति ॥ आहेतिशेषः ॥ १९ ॥ मदीयाःविष्णुप्रभृतयः ॥ वितानव्याजेनमंडपरचनानिमित्तेन ॥ २० ॥ केतकमिति ॥ केतकंविधिमाध

ईश्वरउवाच ॥ अराजभयमेतद्वैजगत्सर्वंनशिष्यति ॥ ततस्त्वंजहिदंडार्हैवहलोकधुरंशिशो ॥ १२ ॥ वरंददामिते तत्रगृहाणदुर्लभंपरम् ॥ वैतानिकेषुगृह्येषुयज्ञेषुचभवान्गुरुः ॥ १३ ॥ निष्फलस्त्वदृतेयज्ञःसांगश्चसहदक्षिणः ॥ अथाहदेवःकितवंकेतकंकूटसाक्षिणम् ॥ १४ ॥ रेरेकेतकदुष्टस्त्वंशठदूरमितोव्रज ॥ ममापिप्रेमतेपुष्पेमाभूत्पूजा स्वितःपरम् ॥ १५ ॥ इत्युक्तेतत्रदेवेनकेतकंदेवजातयः ॥ सर्वानिवारयामासुस्तत्पार्श्वादन्यतस्तदा ॥ १६ ॥ के तकउवाच ॥ नमस्तेनाथमेजन्मनिष्फलंभवदाज्ञया ॥ सफलंक्रियतांतातक्षम्यतांममकिल्बिषम् ॥ १७ ॥ ज्ञाना ज्ञानकृतंपापंनाशयत्येवतेस्मृतिः ॥ तादृशेत्वयिदृष्टेमेमिथ्यादोषःकुतोभवेत् ॥ १८ ॥ तथास्तुतस्तुभगवान्केतके नसभातले ॥ नमेत्वद्धारणंयोग्यंसत्यवागहमीश्वरः ॥ १९ ॥ मदीयास्त्वांधरिष्यंतिजन्मतेसफलंततः ॥ त्वंवैवितान व्याजेनममोपरिभविष्यसि ॥ २० ॥ इत्यनुगृह्यभगवान्केतकंविधिमाधवौ ॥ विरराजसभामध्येसर्वदेवैरभिष्टुतः ॥ २१ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ नंदिकेश्वरउवाच ॥ तत्रांतरेतौचनाथंप्रण म्यविधिमाधवौ ॥ बद्धांजलिपुटौतूष्णींतस्थतुर्दक्षवामगौ ॥ १ ॥ तत्रसंस्थाप्यतौदेवंसकुटुंबंवरासने ॥ पूजयामास तुःपूज्यंपुण्यैःपुरुषवस्तुभिः ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

वौचानुगृह्येत्यन्वयः ॥ २१ ॥ इतिश्रीशैवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांसारबोधिन्यांसाध्यसाधनखंडेब्रह्मकेतकशापप्रदानादिवर्णनंनामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ओंनमःशिवाय ॥ आनर्चतुःशिवंविष्णुब्रह्माणौशंकरस्तयोः॥दिदेशलिंगपूजादिसप्तमेतन्निरूप्यते॥ १ ॥दक्षवामगौदक्षिणभागेवामभागेचक्रमेण स्थितौ ॥ १ ॥ २ ॥ पुरुषवस्तुभिःपुरुषसंभवपदार्थैः ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पौरुषंपुरुषसंकल्पप्रभवंप्राकृतंप्रकृतिसंभवंकिंचिद्दीर्घकालिकंकिंचित्स्वाल्पकालिकं॥ पौरुषप्राकृतवस्तुविवेकदिगत्रैवांतिमाध्यायेप्रदर्शिता ॥ यदूर्जितंचनि त्यंचतद्धिपौरुषमुच्यतइत्यादिभिः ॥ पौरुषवस्तुभिरर्चनेफलातिशयउक्तोऽत्रैवपंचदशे ॥ तदर्वाक्यरिवर्ततेप्राकृतद्रव्यपूजकाः ॥ तदूर्ध्वंहिव्रजंत्येतेपौरुषद्र व्यपूजकाइति ॥ तत्रद्विविधेष्वपिवस्तुपूक्तलक्षणैरेवपूजयामासतुरितिभावः ॥ तान्येववस्तून्याह ॥ हारेति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ पतियोग्यैःस्वामिपूजार्हैः ॥ पश्वल भ्यैःजीवानामप्राप्यैः ॥ हेहितध्वजलोकहितायध्वजभूतश्रेष्ठसनत्कुमार ॥ ६ ॥ पारंपर्यचिकीर्षयां पूज्यैरेवंकर्तव्यमितिपरंपरागतक्रमस्यकर्तुमिच्छया ॥

पौरुषंप्राकृतंवस्तुज्ञेयंदीर्घाल्पकालिकम् ॥ हारनूपुरकेयूरकिरीटमणिकुंडलैः ॥ ३ ॥ यज्ञसूत्रोत्तरीयस्त्रक्क्षौममा ल्यांगुलीयकैः ॥ पुष्पतांबूलकर्पूरचंदनागुरुलेपनैः ॥ ४ ॥ धूपदीपसितच्छत्रव्यजनध्वजचामरैः ॥ अन्यैर्दिव्योप हारैश्चवाङ्मनोतीतवैभवैः ॥ ५ ॥ पतियोग्यैःपश्वलभ्यैस्तौसमार्चयतांपतिम् ॥ यद्यच्छ्रेष्ठतमंवस्तुपतियोग्यंहित ध्वज ॥ ६ ॥ तद्वस्त्वखिलमीशोपिपारंपर्यचिकीर्षया ॥ सभ्यानांप्रददौदृष्टःपृथक्तत्रयथाक्रमं ॥ ७ ॥ कोलाहलो महानासीत्तत्रतद्वस्तुगृण्हताम् ॥ तत्रैवब्रह्मविष्णुभ्यांचार्चितःशंकरःपुरा ॥ ८ ॥ प्रसन्नःप्राहतौनम्रौसस्मितंभक्तिव र्धनः ॥ ईश्वरउवाच ॥ तुष्टोऽहमद्यवांवत्सौपूजयाऽस्मिन्महादिने ॥ ९ ॥ दिनमेतत्ततःपुण्यंभविष्यतिमहत्तरम् ॥ शिवरात्रिरितिख्याताततिथिरेषाममप्रिया ॥ १० ॥ एतत्कालेतुयःकुर्यात्पूजांमल्लिंगबेरयोः ॥ कुर्यात्तुजगतःकृत्यंस्थि तिसर्गादिकंपुमान् ॥ ११ ॥ शिवरात्रावहोरात्रंनिराहारोजितेंद्रियः ॥ अर्चयेद्वायथान्यायंयथाबलमवंचकः ॥ १२ ॥ यत्फलंममपूजायांवर्षमेकंनिरंतरम् ॥ तत्फलंलभतेसद्यःशिवरात्रौमदर्चनात् ॥ १३ ॥ मद्धर्मवृद्धिकालोऽयंचंद्रका लइवांबुधेः ॥ प्रतिष्ठाद्युत्सवोयत्रमामकोमंगलायनः ॥ १४ ॥ यत्पुनःस्तंभरूपेणस्वाविरासमहंपुरा ॥ सकालोमार्ग शीर्षेतुस्यादार्द्राऋक्षमर्भकौ ॥ १५ ॥ आर्द्रायांमार्गशीर्षेतुयःपश्येन्मामुमासखम् ॥ मद्बेरमपिवालिंगंसगुहादपिमे प्रियः ॥ १६ ॥ अलंदर्शनमात्रेणफलंतस्मिन्दिनेशुभे ॥ अभ्यर्चनंचेदधिकंफलंवाचामगोचरम् ॥ १७ ॥ रणरं गतलेऽमुष्मिन्यदहंलिंगवर्ष्मणा ॥ जृंभितोलिंगवत्तस्माल्लिंगस्थानमिदंभवेत् ॥ १८ ॥ ॥

सभ्यानांतत्रस्थितानां ॥ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तौविष्णुब्रह्माणौ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ मंगलायनःमंगलस्यप्रापकः ॥ स्वाविरासंशोभनतयाप्रादुरभवम् ॥ ॥ १४ ॥ आर्द्राऋक्षमिति ॥ आर्द्रानक्षत्रंरुद्रोदेवतेत्यादिश्रुतेस्तस्यरुद्रदेवताकत्वादितिभावः ॥ १५ ॥ अलंपर्याप्तं ॥ १६ ॥ रणरंगतलेयुद्धभूमौ ॥ १७ ॥ जृंभितःप्रकटीभूतः ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

भोगावहंसुखस्यप्रापकं ॥ १९ ॥ २० ॥ ख्यातिमिति ॥ असौयस्ताम्रोअरुणइत्यादिश्रुतिःप्रदीप्ताग्नेररुणवर्णत्वात्तत्सादृश्यंचैतत्ख्यातौबीजमितिभावः ॥ ॥ २१ ॥ २२ ॥ जनावासंजननिवासस्थानंभविष्यतीतिसंबध्यते ॥ २३ ॥ संस्मृतिमात्रेण ॥ ममेतिशेषः ॥ २४ ॥ २५ ॥ अर्चयित्वेति ॥ फलंलभतइ तिशेषः ॥ फलमेवाह ॥ सालोक्यमिति ॥ एषांस्वरूपंवक्ष्यते ॥ २६ ॥ एतेमोक्षाः ॥ क्रियादीनांस्थापनपूजनादीनां ॥ २७ ॥ २८ ॥ उत्थापयदिति ॥

अनाद्यंतमिदंस्तंभमणुमात्रंभविष्यति ॥ दर्शनार्थंहिजगतांपूजनार्थंहिपुत्रकौ ॥ १९ ॥ भोगावहमिदंलिंगंभुक्तिमु क्त्येकसाधनं ॥ दर्शनस्पर्शनध्यानाज्जंतूनांजन्ममोचनं ॥ २० ॥ अनलाचलसंकाशंयदिदंलिंगमुत्थितम् ॥ अरुणा चलमित्येवतदिदंख्यातिमेष्यति ॥ २१ ॥ अत्रतीर्थंचबहुधाभविष्यतिमहत्तरम् ॥ मुक्तिरप्यत्रजंतूनांवासेनमरणे नच ॥ २२ ॥ रथोत्सवादिकल्याणंजनावासंतुसर्वतः ॥ अत्रदत्तंहुतंजप्तंसर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ २३ ॥ मत्क्षेत्रादपिसर्व स्मात्क्षेत्रमेतन्महत्तरम् ॥ अत्रसंस्मृतिमात्रेणमुक्तिर्भवतिदेहिनाम् ॥ २४ ॥ तस्मान्महत्तरमिदंक्षेत्रमत्यंतशोभनं ॥ सर्वकल्याणसंपूर्णंसर्वमुक्तिकरंशुभम् ॥ २५ ॥ अर्चयित्वाऽत्रमामेवलिंगेलिंगिनमीश्वरम् ॥ सालोक्यंचैवसामीप्यं सारूप्यंसार्ष्टिरेवच ॥ २६ ॥ सायुज्यमितिपंचैतेक्रियादीनांफलंमतम् ॥ सर्वेपियूयंसकलंप्राप्स्यथाशुमनोरथम् ॥ ॥ २७ ॥ नंदिकेश्वरउवाच ॥ इत्यनुगृह्यभगवान्विनतौविधिमाधवौ ॥ यत्पूर्वंप्रहतंयुद्धेतयोःसैन्यंपरस्परम् ॥ ॥ २८ ॥ तदुत्थापयदत्यर्थंस्वशक्त्याऽमृतधारया ॥ तयोर्मौढ्यंचवैरंचव्यपनेतुमुवाचतौ ॥ २९ ॥ सकलंनिष्कलं चेतिस्वरूपद्वयमस्तिमे ॥ नान्यस्यकस्यचित्तस्मादन्यःसर्वोप्यनीश्वरः ॥ ३० ॥ पुरस्तात्स्तंभरूपेणपश्चाद्रूपेणचा र्भकौ ॥ ब्रह्मत्वंनिष्कलंप्रोक्तमीशत्वंसकलंतथा ॥ ३१ ॥ द्वयंममैवसंसिद्धंनमदन्यस्यकस्यचित् ॥ तस्मादीशत्वम न्येषांयुवयोरपिनक्वचित् ॥ ३२ ॥ तदज्ञानेनवांवृत्तमीशमानंमहाद्भुतम् ॥ तन्निराकर्तुमत्रैवमुत्थितोऽहंरणक्षितौ ॥ ॥ ३३ ॥ त्यजतंमानमात्मीयंमयीशेकुरुतंमतिम् ॥ मत्प्रसादेनलोकेषुसर्वोप्यर्थःप्रकाशते ॥ ३४ ॥ गुरूक्तिर्व्यंजकं तत्रप्रमाणंवापुनःपुनः ॥ ब्रह्मतत्त्वमिदंगूढंभवत्प्रीत्याभणाम्यहम् ॥ ३५ ॥ ॥ ॥

अडभावआर्षः ॥ तौविधिमाधवौ ॥ २९ ॥ ३० ॥ रूपेणमूर्त्तिरूपेण ॥ प्रोक्तमिति ॥ क्रमेणेतिशेषः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ईशमानमीश्वरत्वाभिमानः ॥ उत्थितःप्रादुर्भूतः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ गुरूक्तिरिति ॥ गुरूभक्तिरितिपाठांतरं ॥ व्यंजकंप्रकाशकं ॥ तत्रसर्वार्थप्रकाशने ॥ ३५ ॥ ॥

कलाकलंसकलंनिष्कलंच ॥ ३६ ॥ ब्रह्मपदार्थनिर्वक्ति ॥ बृहत्वादिति ॥ सर्वव्यापित्वाज्जगतोवर्धकत्वाच्चेत्यर्थः ॥ एवमात्मपदार्थनिर्वक्ति ॥ समत्वादिति ॥ सर्वदैकरूपत्वादित्यर्थः ॥ समंताद्व्यापकत्वाच्चेतिपाठांतरं ॥ आत्मेति ॥ सततमततिव्याप्नोतीत्यात्मा ॥ अतसातत्यगमने ॥ ३७ ॥ अनुग्रहाद्यमिति ॥ व्युत्क्रमेणेदमुक्तमित्यनुपदंव्यक्तीभविष्यति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ प्रतिष्ठितंस्थापितं ॥ सोहंतदात्मकोहं ॥ अप्रतिष्ठोपिसर्वव्यापकत्वायत्रकुत्रचिदस्थितोपि ॥ ४४ ॥ मत्साम्यंमत्सारूप्यंमदैक्यंमत्सायुज्यम् ॥ ४५ ॥ कुतोबेरस्यगौणत्वंतदाह ॥ लिंगाभावइति ॥ लिंगाभावेसर्व

अहमेवपरंब्रह्ममत्स्वरूपंकलाकलम् ॥ ब्रह्मत्वादीश्वरश्चाहंकृत्यंमेनुग्रहादिकं ॥ ३६ ॥ बृहत्वाद्बृंहणत्वाच्चब्रह्माहंब्रह्मकेशवौ ॥ समत्वाद्व्यापकत्वाच्चतथैवात्माहमर्भकौ ॥ ३७ ॥ अनात्मानःपरेसर्वेजीवाएवनसंशयः ॥ अनुग्रहाद्यंसर्गांतंजगत्कृत्यंचपंचकम् ॥ ३८ ॥ ईशत्वादेवमेनित्यंनमदन्यस्यकस्यचित् ॥ आदौब्रह्मत्वबुध्यर्थंनिष्कलंलिंगमुत्थितम् ॥ ३९ ॥ तस्मादज्ञातमीशत्वंव्यक्तंद्योतयितुंहिवां ॥ सकलोहमतोजातःसाक्षादीशस्तुतत्क्षणात् ॥ ४० ॥ सकलत्वमतोज्ञेयमीशत्वंमयिसत्वरम् ॥ यदिदंनिष्कलंस्तंभंममब्रह्मत्वबोधकम् ॥ ४१ ॥ लिंगलक्षणयुक्तत्वान्ममलिंगंभवेदिदम् ॥ तदिदंनित्यमभ्यर्च्यंयुवाभ्यामत्रपुत्रकौ ॥ ४२ ॥ मदात्मकमिदंनित्यंममसान्निध्यकारणम् ॥ महत्पूज्यमिदंनित्यमभेदाल्लिंगलिंगिनोः ॥ ४३ ॥ यत्रप्रतिष्ठितंयेनमदीयंलिंगमीदृशम् ॥ तत्रप्रतिष्ठितःसोहमप्रतिष्ठोपिवत्सकौ ॥ ४४ ॥ मत्साम्यमेकलिंगस्यस्थापनेफलमीरितम् ॥ द्वितीयेस्थापितेलिंगेमदैक्यंफलमेवहि ॥४५॥ लिंगंप्राधान्यतःस्थाप्यंतथाबेरंतुगौणकम् ॥ लिंगाभावेनतत्क्षेत्रंसबेरमपिसर्वतः ॥ ४६ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांसप्तमोऽध्यायः ॥७॥ ब्रह्मविष्णूऊचतुः ॥ सर्गादिपंचकृत्यस्यलक्षणंब्रूहिनौप्रभो ॥ शिवउवाच ॥ मत्कृत्यबोधनंगुह्यंकृपयाप्रब्रवीमिवाम् ॥ १ ॥ सृष्टिःस्थितिश्चसंहारस्तिरोभावोऽप्यनुग्रहः ॥ पंचैवमेजगत्कृत्यंनित्यसिद्धमजाच्युतौ ॥ २ ॥ सर्गःसंसारसंरंभस्तत्प्रतिष्ठास्थितिर्मता ॥ संहारोमर्दनंतस्यतिरोभावस्तदुत्क्रमः ॥ ३ ॥

तःसबेरमपितत्स्थानंक्षेत्रंनभवेदित्यर्थः ॥ ४६ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांसारबोधिन्यांलिंगपूजादिवर्णनंनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ओंनमःशिवाय ॥ शंकरःप्राहतौस्वीयंसृष्ट्याद्यंकृत्यपंचकम् ॥ प्रणवादिस्वरूपंचतदष्टमइहोच्यते ॥ १ ॥ १ ॥ २ ॥ सृष्ट्यादीनांलक्षणमाह ॥ सर्गइति ॥ संसारसंरंभःसंसारारंभःतत्प्रतिष्ठातद्वृद्धिः ॥ तस्यसंसारस्य ॥ तदुत्क्रमःजीवानांतस्मात्संसारादुद्धारः ॥ ३ ॥ ॥ ॥

तन्मोक्षःतस्मात्संसारात्मुक्तिः ॥ अन्यःभूम्यादिःतूर्ष्णींकेवलंगोपुरबिंबवत् यथागोपुरस्यपुरद्वारस्यजलादौप्रतिबिंबंलोकप्रवेशादिव्यापारयुक्तंभासतेतद्ब दित्यर्थः ॥ ॥ ४ ॥ संसारपरिजृंभणंकर्मवशेनप्राणिनांसंसारस्यहानोपादानव्यापाररूपंपंचममनुग्रहःमयिआकाशात्मनि ॥ ५ ॥ इदंसृष्ट्यादिकम् ॥ यथा दृश्यतेतत्कथनमुखेनसर्गादीनांस्थानान्याह ॥ सृष्टिरिति ॥ जगतइतिशेषः ॥ ६ ॥ तदेवव्यक्ततयादर्शयति ॥ सृज्यतइति ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ रुद्र

तन्मोक्षोऽनुग्रहस्तन्मेकृत्यमेवंहिपंचकम् ॥ कृत्यमेतद्वहत्यन्यस्तूर्ष्णींगोपुरबिंबवत् ॥ ४ ॥ सर्गादियच्चतुःकृत्यंसंसारपरिजृंभणम् ॥ पंचमंमुक्तिहेतुर्वैनित्यंमयिचसुस्थिरम् ॥ ५ ॥ तदिदंपंचभूतेषुदृश्यतेमामकैर्जनैः ॥ सृष्टिर्भूमौस्थितिस्तोयेसंहारःपावकेतथा ॥ ६ ॥ तिरोभावोऽनिलेतद्वदनुग्रहइहांबरे ॥ सृज्यतेधरयासर्वमद्भिःसर्वंप्रवर्द्धते ॥७॥ अर्द्यतेतेजसासर्ववायुनाचापनीयते ॥ व्योम्नानुगृह्यतेसर्वंज्ञेयमेवंहिसूरिभिः ॥ ८ ॥ पंचकृत्यमिदंवोढुंममास्तिमुखपंचकम् ॥ चतुर्दिक्षुचतुर्वक्त्रंतन्मध्येपंचमंमुखम् ॥ ९ ॥ युवाभ्यांतपसालब्धमेतत्कृत्यद्वयंसुतौ ॥ सृष्टिस्थित्यभिधंभाग्यंमत्तःप्रीतादतिप्रियम् ॥ १० ॥ तथारुद्रमहेशाभ्यामन्यत्कृत्यद्वयंपरम् ॥ अनुग्रहाख्यंकेनापिलब्धुंनैवहिशक्यते ॥ ११ ॥ तत्सर्वंपौर्विकंकर्मयुवाभ्यांकालविस्मृतम् ॥ नतद्रुद्रमहेशाभ्यांविस्मृतंकर्मतादृशम् ॥ १२ ॥ रूपेवेशेचकृत्येचवाहनेचासनेतथा ॥ आयुधादौचमत्साम्यमस्माभिस्तत्कृतेकृतम् ॥ १३ ॥ मद्ध्यानविरहाद्वत्सौमौढ्यंवामेवमागतम् ॥ मज्ज्ञानेसतिनैवंस्यान्मानंरूपंमहेशवत् ॥ १४ ॥ तस्मान्मज्ज्ञानसिद्ध्यर्थंमंत्रमोंकारनामकम् ॥ इतःपरंप्रजपतंमामकंमानभंजनम् ॥ १५ ॥ उपादिशंनिजंमंत्रमोंकारमुरुमंगलम् ॥ ओंकारोमन्मुखाज्जज्ञेप्रथमंमत्प्रबोधकः ॥ १६ ॥ वाचकोऽयमहंवाच्योमंत्रोऽयंहिमदात्मकः ॥ तदनुस्मरणंनित्यंममानुस्मरणंभवेत् ॥ १७ ॥ अकारउत्तरात्पूर्वमुकारःपश्चिमाननात् ॥ मकारोदक्षिणमुखाद्बिंदुःप्राङ्मुखतस्तथा ॥ १८ ॥ ॥

महेशाभ्यांमद्विभूतिभ्यांकृत्यद्वयंसंहारतिरोभावरूपं ॥ ११ ॥ पौर्विकंपूर्वकालेसंपादितं ॥ १२ ॥ १३ ॥ तत्कृतेरुद्रमहेशकृते ॥ १४ ॥ मानभंजनंअभिमानस्यनाशकम् ॥ १५ ॥ उपादिशमिति ॥ अहमितिशेषः ॥ १६ ॥ मदात्मकइति ॥ वाच्यवाचकयोरभेदादितिभावः ॥ तदनुस्मरणंओंकारस्मरणम् ॥ १७ ॥ उत्तरान्मुखात्बिंदुरनुस्वारः ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

असौओंकारः ॥ विजृंभितःविस्तृतःएकीभूतःसंहिताक्षरः ॥१९॥ सर्वंजगत् ॥ वेदेति ॥ वेदाश्चस्त्रीपुंसभेदेनभौतिकशरीरवर्गद्वयंचेत्यर्थः ॥ तत्रहेतुमाह ॥ शिवेति ॥ प्रणवइतिशेषः ॥ २० ॥ अस्मात्प्रणवात् ॥ सकलस्यजगतः ॥ अकारादीति ॥ अकारान्नकारउकारान्मकारइत्यादिक्रमेणैवेत्यर्थः ॥२१॥ पंचअकारादिलकारांताः ॥ शिरश्चतुरिति ॥ शिरइत्यनेनोपरितनंमुखंलक्ष्यते ॥ गायत्रिःह्रस्वत्वमार्षं ॥२२॥ ततःगायत्र्याः ॥ इतःपंचाक्षरमंत्रात् ॥ २३ ॥

नादोमध्यमुखादेवंपंचधाऽसौविजृंभितः ॥ एकीभूतःपुनस्तद्वदोमित्येकाक्षरोभवत् ॥१९॥ नामरूपात्मकंसर्वंवेदभूतकुलद्वयम् ॥व्याप्तमेतेनमंत्रेणशिवशक्त्योश्चबोधकः ॥२०॥अस्मात्पंचाक्षरंजज्ञेबोधकंसकलस्यतत् ॥ अकारादिक्रमेणैवनकारादियथाक्रमम् ॥२१॥अस्मात्पंचाक्षराज्जातामातृकाःपंचभेदतः ॥तस्माच्छिरश्चतुर्वक्त्रात्रिपाद्गायत्रिरेवहि ॥२२॥ वेदःसर्वस्ततोजज्ञेततोवैमंत्रकोटयः ॥तत्तन्मंत्रेणतत्सिद्धिःसर्वसिद्धिरितोभवेत् ॥२३॥ अनेनमंत्रकंदेनभोगोमोक्षश्चसिद्ध्यति ॥ सकलामंत्रराजानःसाक्षाद्भोगप्रदाःशुभाः ॥२४॥ नंदिकेश्वरउवाच ॥ पुनस्तयोस्तत्रतिरःपटंगुरुःप्रकल्प्यमंत्रंचसमादिशत्परम् ॥ निधायतच्छीर्ष्णिकरांबुजंशनैरुदङ्मुखंसंस्थितयोःसहांबिकः ॥ २५ ॥ त्रिरुच्चार्याग्रहीन्मंत्रंयंत्रतंत्रोक्तिपूर्वकम् ॥ शिष्यौचतौदक्षिणायामात्मानंचसमर्प्पयत् ॥ २६ ॥ प्रबद्धहस्तौकिलतौतदंतिकेतमेवदेवंजगदतुर्जगद्गुरुम् ॥ २७ ॥ ब्रह्माच्युतावूचतुः ॥ नमोनिष्कलरूपायनमोनिष्कलतेजसे ॥ नमःसकलनाथायनमस्तेसकलात्मने ॥ २८ ॥ नमःप्रणववाच्यायनमःप्रणवलिंगिने ॥ नमःसृष्ट्यादिकर्त्रेचनमःपंचमुखायते ॥ ॥ २९ ॥ पंचब्रह्मस्वरूपायपंचकृत्यायतेनमः ॥ आत्मनेब्रह्मणेतुभ्यमनंतगुणशक्तये ॥ ३० ॥ सकलाकलरूपायशंभवेगुरवेनमः ॥ इतिस्तुत्वागुरुंपद्यैर्ब्रह्माविष्णुश्चनेमतुः ॥ ३१ ॥ ईश्वरउवाच ॥ वत्सकौसर्वतत्त्वंचकथितंदर्शितंचवाम् ॥ जपतंप्रणवंमंत्रंदेवीदिष्टंमदात्मकम् ॥ ३२ ॥ ज्ञानंचसुस्थिरंभाग्यंसर्वंभवतिशाश्वतं ॥ आर्द्रायांचचतुर्दश्यांतज्जाप्यंत्वक्षयंभवेत् ॥ ३३ ॥ सूर्यगत्यामहार्द्रायामेकंकोटिगुणंभवेत् ॥ मृगशीर्षांतिमोभागःपुनर्वस्वादिमस्तथा ॥ ॥ ३४ ॥ आर्द्रासमंसदाज्ञेयंपूजाहोमादितर्पणे ॥ दर्शनंतुप्रभातेचप्रातःसंगवकालयोः ॥ ३५ ॥

॥२४॥तयोःविष्णुब्रह्मणोः॥पटंवस्त्रम्॥प्रकल्प्यप्रसार्य॥गोपनार्थमितिभावः॥तच्छीर्ष्णितयोर्विष्णुब्रह्मणोर्मस्तके॥२५॥अग्रहीत्अग्राहयत् ॥ शिष्यौविष्णुब्रह्माणौ॥दक्षिणायांदक्षिणादानार्थं॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥नेमतुःप्रणामंचक्रतुः॥३१॥३२॥३३॥सूर्येति॥सूर्याधिष्ठितायामार्द्रायामित्यर्थः॥ ३४ ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ सद्द्रव्यैःपार्थिवादिभिः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांसारबोधिन्यांसाध्यसाधनखंडेपंचकृत्यादिवर्णननामाऽष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ओंनमःशिवाय ॥ द्रव्याणिलिंगनिर्माणतत्प्रतिष्ठाविधिस्तथा ॥ मूर्तिपूजाप्रकारश्चनवमेत्रनिरूप्यते ॥ १ ॥ १ ॥ तटेनदीतीरे ॥ २ ॥ आरोप्यंस्थाप्यम् ॥ पुण्यतीर्थादौस्थापनेहेतुमाह ॥ यत्रेति ॥ पार्थिवेनपृथिवीसंबंधिद्रव्येण आप्येनजलमयेन ॥ तैजसेनधातुमयेन ॥

चतुर्दशीतथाग्राह्यानिशीथव्यापिनीभवेत् ॥ प्रदोषव्यापिनीचैवपरयुक्ताप्रशस्यते ॥ ३६ ॥ लिंगंबेरंचमेतुल्यंयजतांल्लिंगमुत्तमम् ॥ तस्माल्लिंगंपरंपूज्यंबेरादपिमुमुक्षुभिः ॥ ३७ ॥ लिंगमोंकारमंत्रेणबेरंपंचाक्षरेणतु ॥ स्वयमेवहि सद्द्रव्यैःप्रतिष्ठाप्यंपरैरपि ॥ ३८ ॥ पूजयेदुपचारैश्चमत्पदंसुलभंभवेत् ॥ इतिशास्यतथाशिष्यौतत्रैवांऽतार्हितःशिवः ॥ ३९ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायामष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ कथंलिंगंप्रतिष्ठाप्यं कथंवातस्यलक्षणम् ॥ कथंवातत्समभ्यर्च्यंदेशेकालेचकेनहि ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ युष्मदर्थंप्रवक्ष्यामिबुध्यतामवधानतः ॥ अनुकूलेशुभेकालेपुण्येतीर्थेतटेतथा ॥ २ ॥ यथेष्टंलिंगमारोप्यंयत्रस्यान्नित्यमर्चनम् ॥ पार्थिवेनतथाप्येनतैजसेनयथारुचि ॥ ३ ॥ कल्पलक्षणसंयुक्तंलिंगंपूजाफलंलभेत् ॥ सर्वलक्षणसंयुक्तंसद्यःपूजाफलप्रदम् ॥ ॥ ४ ॥ चरेविशिष्यतेसूक्ष्मंस्थावरेस्थूलमेवहि ॥ सलक्षणंसपीठंचस्थापयेच्छिवनिर्मितम् ॥ ५ ॥ मंडलंचतुरस्रंवा त्रिकोणमथवातथा ॥ खट्वांगवन्मध्यसूक्ष्मंलिंगपीठंमहाफलम् ॥ ६ ॥ प्रथमंमृच्छिलादिभ्योलिंगंलोहादिभिःकृतम् ॥ येनलिंगंतेनपीठंस्थावरेहिविशिष्यते ॥ ७ ॥ लिंगंपीठंचरेत्वेकंलिंगंबाणकृतंविना ॥ लिंगप्रमाणंकर्तृणांद्वादशांगुलमुत्तमम् ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ३ ॥ कल्पलक्षणसंयुक्तंशैवागमादिषुयेकल्पाःलिंगप्रकारविधयउक्तास्तल्लक्षणयुक्तंलिंगंकार्यमितिशेषः ॥ ४ ॥ चरेचलनयोग्येसूक्ष्मंस्वल्पं ॥ ५ ॥ खट्वांगवदिति ॥ दंडारोपितशिरःकपालात्मकोध्वजःखट्वांगमितिमिताक्षरायांविज्ञानेश्वरः ॥ ६ ॥ मृच्छिलादिभ्यःनिर्मातव्यमितिशेषः ॥ येनद्रव्येण ॥ ७ ॥ बाणलिंगेऽयंनियमोनास्तीत्याह ॥ लिंगमिति ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

एकांगुलन्यूनमेकादशांगुलं॥ ९॥ निर्माणप्रकारमाह॥ गर्भगृहे मध्यगृहे॥ १०॥ दिग्द्वारेइति॥ पूर्वस्यांपश्चिमायांचदिशिमुख्येतद्गृहद्वारेकार्यइत्यर्थः॥ नवरत्नान्याह ॥ नीलमिति ॥ ११ ॥ मध्येलिंगमिति ॥ लिंगस्यमध्येस्थापनप्रदेशेपूर्वोक्तरत्नरूपंमहद्द्रव्यंनिक्षिपेदित्यर्थः ॥ पारेमध्येषष्ट्यावेत्यव्ययीभावसमासः ॥ १२ ॥ सद्याद्यैःसद्योजातमित्यादिभिःपंचभिर्मंत्रैः ॥ पंचस्थानेपूर्वादिदिक्षुमध्येचेत्यर्थः॥ सकुलंसपरिवारं ॥ १३॥ जडंगृहारामवस्त्रादि ॥ अजडं

न्यूनंचेत्फलमल्पंस्यादधिकंनैवदुष्यते ॥ कर्तुरेकांगुलन्यूनंचरेपिचतथैवहि ॥ ९ ॥ आदौविमानंशिल्पेनकार्यंदेवगणैर्युतम् ॥ तत्रगर्भगृहेरम्येदृढेदर्पणसंनिभे ॥ १० ॥ भूषितेनवरत्नैश्चदिग्द्वारेचप्रधानके ॥ नीलंरक्तंचवैडूर्यंश्यामंमरकतंतथा ॥ ११ ॥ मुक्ताप्रवालगोमेदवज्राणिनवरत्नकम् ॥ मध्येलिंगंमहद्द्रव्यंनिक्षिपेत्सहवेदिके ॥ १२ ॥ संपूज्यलिंगंसद्याद्यैःपंचस्थानेयथाक्रमम् ॥ अग्नौचहुत्वाबहुधाहविषासकुलंचमाम् ॥ १३ ॥ अभ्यर्च्यगुरुमाचार्यमर्थैःकामैश्चबांधवं ॥ दद्यादैश्वर्यमर्थिभ्योजडमप्यजडंतथा ॥ १४ ॥ स्थावरंजंगमंजीवंसर्वंसंतोष्ययत्नतः ॥ सुवर्णपूरितेश्वभ्रेनवरत्नैश्चपूरिते ॥ १५ ॥ सद्यादिब्रह्मचोच्चार्यध्यात्वादेवंपरंशुभम् ॥ उदीर्यचमहामंत्रमोंकारंनादघोषितम् ॥ १६ ॥ लिंगंतत्रप्रतिष्ठाप्यलिंगंपीठेनयोजयेत् ॥ लिंगंसपीठंनिक्षिप्यनित्यलेपेनबंधयेत् ॥ १७ ॥ एवंबेरंचसंस्थाप्यंतत्रैवपरमंशुभम् ॥ पंचाक्षरेणबेरंतुउत्सवार्थंबहिस्तथा ॥ १८ ॥ बेरंगुरुभ्योगृण्हीयात्साधुभिःपूजितंतुवा ॥ एवंलिंगेचबेरेचपूजाशिवपदप्रदा ॥ १९ ॥ पुनश्चद्विविधंप्रोक्तंस्थावरंजंगमंतथा ॥ स्थावरंलिंगमित्याहुस्तरुगुल्मादिकंतथा ॥ २० जंगमंलिंगमित्याहुःक्रिमिकीटादिकंतथा ॥ स्थावरस्यचशुश्रूषाजंगमस्यचतर्पणम् ॥ २१ ॥ तत्तत्सुखानुरागेणशिवपूजांविदुर्बुधाः ॥ पीठमंबामयंसर्वंशिवलिंगंचचिन्मयम् ॥ २२ ॥ ॥

गवादि ॥ १४ ॥ श्वभ्रेगर्ते ॥ नवरत्नैःपूर्वोक्तैः ॥ १५ ॥ सद्यादिब्रह्मसद्योजातादिमंत्रपंचकं ॥ १६ ॥ तत्रगर्ते ॥ नित्यलेपेनदृढसंयोजकद्रव्येण ॥ बंधयेत्संयोजयेत् ॥ १७ ॥ एवंलिंगप्रतिष्ठाप्रकारेण ॥ तत्रैवगर्तएव ॥ १८ ॥ मूर्तिपूजायाःप्रकारांतरमाह ॥ बेरमिति ॥ १९ ॥ द्विविधमिति ॥ लिंगमितिशेषः ॥ २० ॥ शुश्रुषाजलादिसेचनेनवर्धनपोषणादिकम् ॥ तर्पणंजलान्नदानादिनासंतोषणम्॥ २१॥ अंबामयंप्रकृतिरूपम् ॥ चिन्मयंज्ञानरूपं ॥ २२ ॥

लिंगंकर्तृ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ तदंगाचमनंपाद्यांगाचमनम् ॥ निवेदनंनैवेद्यम् ॥ २७ ॥ प्रकारांतरमाह ॥ अथवेति ॥ २८ ॥ २९ ॥ मानुषेमनुष्यस्थापिते ॥ एवमग्रेपि॥स्वयंभुविस्वयंप्रादुर्भूते ॥ अपूर्वकेअभिनवे ॥ ३० ॥ शिवेति ॥ उक्तलिंगमितिशेषः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अ

यथादेवीमुमामंकेधृत्वातिष्ठतिशंकरः ॥ तथालिंगमिदंपीठंधृत्वातिष्ठतिसंततम् ॥ २३ ॥ एवंस्थाप्यमहालिंगंपूजयेदुपचारकैः ॥ नित्यपूजायथाशक्तिध्वजादिकरणंतथा ॥ २४ ॥ इतिसंस्थापयेल्लिंगंसाक्षाच्छिवपदप्रदम् ॥ अथवा चरलिंगेतुषोडशैरुपचारकैः ॥२५॥ पूजयेच्चयथान्यायंक्रमाच्छिवपदप्रदम् ॥ आवाहनंचासनंचअर्घ्यंपाद्यंतथैवच ॥ २६ ॥ तदंगाचमनंचैवस्नानमभ्यंगपूर्वकं ॥ वस्त्रंगंधंतथापुष्पंधूपंदीपंनिवेदनम् ॥ २७ ॥ नीराजनंचतांबूलंनमस्कारोविसर्जनम् ॥ अथवाऽर्घ्यादिकंकृत्वानैवेद्यांतंयथाविधि ॥ २८ ॥ अथाभिषेकंनैवेद्यंनमस्कारंचतर्पणम् ॥ यथाशक्तिसदाकुर्यात्क्रमाच्छिवपदप्रदम् ॥ २९ ॥ अथवामानुषेलिंगेप्यार्षेदैवेस्वयंभुवि ॥ स्थापितेऽपूर्वकेलिंगेसोपचारंयथातथा ॥ ३० ॥ पूजोपकरणेदत्तेयत्किंचित्फलमश्नुते ॥ प्रदक्षिणानमस्कारैःक्रमाच्छिवपदप्रदम् ॥ ३१ ॥ लिंगदर्शनमात्रंवानियमेनशिवप्रदम् ॥ मृत्पिष्टगोशकृत्पुष्पैःकरवीरेणवाफलैः ॥ ३२ ॥ गुडेननवनीतेनभस्मनान्नैर्यथारुचि ॥ लिंगंयत्नेनकृत्वांऽतेयजेत्तदनुसारतः ॥ ३३ ॥ अंगुष्ठादावपितथापूजामिच्छंतिकेचन ॥ लिंगकर्मणि सर्वत्रनिषेधोस्तिनकर्हिचित् ॥ ३४ ॥ सर्वत्रफलदाताहिप्रयासानुगुणंशिवः ॥ अथवालिंगदानंवालिंगमौल्यमथापिवा ॥ ३५ ॥ श्रद्धयाशिवभक्तायदत्तंशिवपदप्रदम् ॥ अथवाप्रणवंनित्यंजपेद्दशसहस्रकम् ॥ ३६ ॥ संध्ययोश्च सहस्रंवाज्ञेयंशिवपदप्रदम् ॥ जपकालेमकारांतंमनःशुद्धिकरंभवेत् ॥ ३७ ॥ समाधौमानसंप्रोक्तमुपांशुसार्वकालिकम् ॥ समानप्रणवंचेदंबिंदुनादयुतंविदुः ॥ ३८ ॥ अथपंचाक्षरंनित्यंजपेदयुतमादरात् ॥ संध्ययोश्चसहस्रंवाज्ञेयंशिवपदप्रदम् ॥ ३९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्यशक्तविषयेआह ॥ अंगुष्ठादाविति ॥ ३४ ॥ प्रयासानुगुणंश्रमानुरूपेण ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ संध्ययोःप्रातःसायंच ॥ मकारांतंप्रणवाख्यंब्रह्म ॥ ३७ ॥ समानेति ॥ समानएकरूपएवप्रणवोयस्मिंस्तदिदंजपविधानं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ब्राह्मणानामिति ॥ द्विजानामेवप्रणवाद्यःपंचाक्षरस्त्यर्थः ॥ ४० ॥ कुंभेति ॥ कुंभैःकलशैःस्नानंस्नानविधिःगुरोर्ग्राह्यमितिसंबंध्यते ॥ मातृकान्यासमका
रादिवर्णैर्न्यासं ॥ अत्रगुरुःकीदृशस्तमाह ॥ ब्राह्मणइति ॥ ४१ ॥ अन्येषांशूद्राणां ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ब्रह्मादीनांब्रह्मविष्णुरुद्रमहेशानां ॥ ब्रजेदिति ॥
क्रमेणेतिशेषः ॥ अक्षराणामिति ॥ मंत्राक्षराणांमध्येएकैकाक्षरस्यैकैकंलक्षंपृथक्पृथग्जपेदित्यर्थः ॥ ४४ ॥ अक्षरेति ॥ यावंतिमंत्राक्षराणितावल्लक्षमि

प्रणवेनादिसंयुक्तंब्राह्मणानांविशिष्यते ॥ दीक्षायुक्तंगुरोर्ग्राह्यंमंत्रंह्यथफलाप्तये ॥ ४० ॥ कुंभस्नानंमंत्रदीक्षामातृ
कान्यासमेवच ॥ ब्राह्मणःसत्यपूतात्मागुरुर्ज्ञानीविशिष्यते ॥ ४१ ॥ द्विजानांचनमःपूर्वमन्येषांचनमोंतकम् ॥ स्त्री
णांचक्वचिदिच्छंतिनमोंतंचयथाविधि ॥ ४२ ॥ विप्रस्त्रीणांनमःपूर्वमिदमिच्छंतिकेचन ॥ पंचकोटिजपंकृत्वासदाशि
वसमोभवेत् ॥ ४३ ॥ एकद्वित्रिचतुःकोट्याब्रह्मादीनांपदंब्रजेत् ॥ जपेदक्षरलक्षंवाअक्षराणांपृथक्पृथक् ॥ ४४ ॥
अथवाक्षरलक्षंवाज्ञेयंशिवपदप्रदं ॥ सहस्रंतुसहस्राणांसहस्रेणदिनेनहि ॥ ४५ ॥ जपेन्मंत्रादिष्टसिद्धिर्नित्यंब्राह्म
णभोजनात् ॥ अष्टोत्तरसहस्रंवैगायत्रींप्रातरेवहि ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणस्तुजपेन्नित्यंक्रमाच्छिवपदप्रदाम् ॥ वेदमंत्रां
स्तुसूक्तानिजपेन्नियममास्थितः ॥ ४७ ॥ एकंदशार्णमंत्रंचशतोनंचतदूर्ध्वकम् ॥ अयुतंचसहस्रंचशतमेकंविनाभ
वेत् ॥ ४८ ॥ वेदपारायणंचैवज्ञेयंशिवपदप्रदम् ॥ अन्यान्बहुतरान्मंत्रान्जपेदक्षरलक्षतः ॥४९॥ एकाक्षरांस्तथा
मंत्रान्जपेदक्षरकोटितः ॥ ततःपरंजपेच्चैवसहस्रंभक्तिपूर्वकम् ॥ ५० ॥ एवंकुर्याद्यथाशक्तिक्रमाच्छिवपदंलभेत् ॥
नित्यंरुचिकरंत्वेकंमंत्रमामरणांतिकम् ॥ ५१ ॥ जपेत्सहस्रमोमितिसर्वाभीष्टंशिवाज्ञया ॥ पुष्पारामादिकंवापितथा
संमार्जनादिकम् ॥ ५२ ॥ शिवायशिवकार्यार्थेकृत्वाशिवपदंलभेत् ॥ शिवक्षेत्रेतथावासंनित्यंकुर्याच्चभक्तितः॥५३॥
जडानामजडानांचसर्वेषांभुक्तिमुक्तिदम् ॥ तस्माद्वासंशिवक्षेत्रेकुर्यादामरणंबुधः ॥ ५४ ॥ ॥ ॥

त्यर्थः ॥ सहस्राणांसहस्रंदशलक्षं ॥ ४५ ॥ इष्टसिद्धिरिति ॥ भवेदितिशेषः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ दशार्णमंत्रंदशाक्षरमंत्रं ॥ शतोनमिति ॥ तदूर्ध्वकंशताद
धिकंयत्सहस्रादितच्छतेनोनंकार्यमित्यर्थस्तदेवोदाहृत्यदर्शयति ॥ अयुतमिति ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ परंप्रणवं ॥ ५० ॥ ५१ ॥ सहस्रमिति ॥ एकंमंत्रंओ
मित्याकारकंसहस्रंसहस्रवारमामरणांतिकंनित्यंजपेदित्यन्वयः॥ ५२ ॥ शिवायकल्याणाय ॥ शिवक्षेत्रेकाश्यादौ ॥ ५३ ॥ जडानामिति ॥ यतइत्यादिः
भुक्तिमुक्तिदमर्थाच्छिवक्षेत्रं ॥ ५४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

लिंगादिति ॥ लिंगंपरितइत्यर्थः ॥ पुण्यंपुण्यजननस्थलं ॥ मानुषकेमनुष्यस्थापितलिंगके ॥ ५५ ॥ धनुश्चतुर्हस्तं ॥ स्वयंभुविस्वयंभुलिंगयुते ॥ ५६॥५७॥ ॥ ५८ ॥ शिवक्षेत्रेमृतस्यदाहादिकरणेफलमाह ॥ दाहमिति ॥ मास्यंमासिकश्राद्धम् ॥ पिंडामिति ॥ योलभेतेतिशेषः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ क्रमात्सारूप्यादिक्रमादित्यर्थः ॥ स्ववर्णेति ॥ ब्राह्मणादिस्वस्ववर्णानुरूपंतत्फलातिशयंशोभनाचारादिनाप्राप्नुतइतिसंबंधः ॥ ६१ ॥ वर्णोद्धारेणनिकृष्टपूर्ववर्णनिवृत्तिपूर्वकोत्कृष्टवर्णलाभेनं ॥ ६२ ॥ प्रातरिति ॥ प्रातरादिकालात्मकंयदहर्वर्ततेतस्यप्रातरादिषुत्रिष्वपिकालेष्वेकतएकैकस्मिन्कालेशिवाराधनंकृतंचेदित्यर्थः ॥

लिंगाद्धस्तशतंपुण्यंक्षेत्रेमानुषकेविदुः ॥ सहस्रारत्निमात्रंतुपुण्यंक्षेत्रेतथार्षके ॥ ५५ ॥ दैवलिंगेतथाज्ञेयंसहस्रारत्निमानतः ॥ धनुःप्रमाणसाहस्रंपुण्यंक्षेत्रेस्वयंभुवि ॥ ५६ ॥ पुण्यक्षेत्रेस्थितावापीकूपाद्यंपुष्कराणिच ॥ शिवगंगेतिविज्ञेयंशिवस्यवचनंयथा ॥ ५७ ॥ तत्रस्नात्वातथादत्वाजपित्वाहिशिवंव्रजेत् ॥ शिवक्षेत्रंसमाश्रित्यवसेदामरणंतथा ॥ ५८ ॥ दाहंदशाहंमास्यंवासपिंडीकरणंतुवा ॥ आब्दिकंवाशिवक्षेत्रेक्षेत्रेपिंडमथापिवा ॥ ५९ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःसद्यःशिवपदंलभेत् ॥ अथवासप्तरात्रंवावसेद्वापंचरात्रकम् ॥ ६० ॥ त्रिरात्रमेकरात्रंवाक्रमाच्छिवपदंलभेत् ॥ स्ववर्णानुगुणंलोकेस्वाचारात्प्राप्नुतेनरः ॥ ६१ ॥ वर्णोद्धारेणभक्त्याचतत्फलातिशयंनरः ॥ सर्वकृतंकामनयासद्यःफलमवाप्नुयात् ॥ ६२ ॥ सर्वकृतमकामेनसाक्षाच्छिवपदप्रदम् ॥ प्रातर्मध्यान्हसायान्हमहस्त्रिष्वेकतःक्रमात् ॥ ६३ ॥ प्रातर्विधिकरंज्ञेयंमध्यान्हंकामिकंतथा ॥ सायान्हंशांतिकंज्ञेयंरात्रावपितथैवहि ॥ ६४ ॥ कालोनिशीथोवैप्रोक्तोमध्ययामद्वयंनिशि ॥ शिवपूजाविशेषेणतत्कालेऽभीष्टसिद्धिदा ॥ ६५ ॥ एवंज्ञात्वानरःकुर्वन्यथोक्तफलभाग्भवेत् ॥ कलौयुगेविशेषेणफलसिद्धिस्तुकर्मणा ॥ ६६ ॥ उक्तेनकेनचिद्वापिअधिकारविभेदतः ॥ सद्वृत्तिःपापभीरुश्चेत्तत्तत्फलमवाप्नुयात् ॥ ६७ ॥ ऋषयऊचुः ॥ अथक्षेत्राणिपुण्यानिसमासात्कथयस्वनः ॥ सर्वाःस्त्रियश्चपुरुषायान्याश्रित्यपदंलभेत् ॥ ६८ ॥ सूतयोगिवरश्रेष्ठशिवक्षेत्रागमांस्तथा ॥ सूतउवाच ॥ शृणुतश्रद्धयासर्वक्षेत्राणिचतदागमान् ॥ ६९ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥

॥ ६३ ॥ उक्तकालभेदेनफलभेदमाह ॥ प्रातरिति ॥ विधिकरंनित्यविधिसंपादकंकामिकंकाम्यफलस्यसंपादकंशांतिकंवैराग्यस्यसंपादकं ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ उक्तेनकर्मणेतिसंवध्यते ॥ ६७ ॥ सर्वाइति ॥ सर्वस्त्रीपुरुषसंघइत्यर्थः ॥ लभेदिति ॥ आर्षमेकवचनं ॥ ६८ ॥ तदागमान्शिवमाहात्म्यस्यप्रतिपादकान्वेदभागान् ॥ ६९ ॥ इतिश्रीशैवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांसारबोधिन्यांलिंगमूर्तिपूजाप्रशंसनंनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

ऑंनमःशिवाय ॥ शिवक्षेत्राणितीर्थानियेभ्यःपापक्षयोभवेत् ॥ तत्सेवनादिमाहात्म्यंदशमेत्रनिरूप्यते ॥ १ ॥ १ ॥ शिवाज्ञयाशिवप्रेरणया ॥ २ ॥ शिवक्षेत्रमिति॥ काश्यादिकमित्यर्थः ॥ ३ ॥ स्वयंभूतानिक्षेत्रादीनीतिशेषः ॥ ४ ॥ ५ ॥ मानुष्यमिति ॥ नतुतिर्यग्योनिमितिभावः ॥ अथवास्वयंभूस्थानवासेपुनर्मानुष्यं

सूतउवाच ॥ शृणुध्वमृषयःप्राज्ञाःशिवक्षेत्रंविमुक्तिदम् ॥ तदागमांस्ततोवक्ष्येलोकरक्षार्थमेवहि ॥ १ ॥ पंचाशत्कोटिविस्तीर्णासशैलवनकानना ॥ शिवाज्ञयाहिपृथिवीलोकंधृत्वाचतिष्ठति ॥ २ ॥ तत्रतत्रशिवक्षेत्रंतत्रतत्रनिवासिनां ॥ मोक्षार्थंकृपयादेवःक्षेत्रंकल्पितवान्प्रभुः ॥ ३ ॥ परिग्रहादृषीणांचदेवानांचपरिग्रहात् ॥ स्वयंभूतान्यथान्यानिलोकरक्षार्थमेवहि ॥ ४ ॥ तीर्थेक्षेत्रेसदाकार्यंस्नानदानजपादिकम् ॥ अन्यथारोगदारिद्र्यमूकत्वाद्याप्नुयान्नरः॥ ॥ ५ ॥ अथास्मिन्भारतेवर्षेप्राप्नोतिमरणंनरः ॥ स्वयंभूस्थानवासेनपुनर्मानुष्यमाप्नुयात् ॥ ६ ॥ क्षेत्रेपापस्यकरणंदृढंभवतिभूसुराः ॥ पुण्यक्षेत्रेनिवासेहिपापमण्वपिनाचरेत् ॥ ७ ॥ येनकेनाप्युपायेनपुण्यक्षेत्रेवसेन्नरः ॥ सिंधोःशतनदीतीरेसंतिक्षेत्राण्यनेकशः ॥ ८ ॥ सरस्वतीनदीपुण्याप्रोक्ताषष्टिमुखातथा ॥ तत्तत्तीरेवसेत्प्राज्ञःक्रमाद्ब्रह्मपदंलभेत् ॥ ९ ॥ हिमवद्गिरिजागंगापुण्याशतमुखानदी ॥ तत्तीरेचैवकाश्यादिपुण्यक्षेत्राण्यनेकशः ॥ १० ॥ तत्रतीरंप्रशस्तंहिमृगेमृगबृहस्पतौ ॥ शोणभद्रोदशमुखःपुण्योभीष्टफलप्रदः ॥ ११ ॥ तत्रस्नानोपवासेनपदंवैनायकंलभेत् ॥ चतुर्विंशमुखापुण्यानर्मदाचमहानदी ॥ १२ ॥ तस्यांस्नानेनवासेनपदंवैष्णवमाप्नुयात् ॥ तमसाद्वादशमुखारेवादशमुखानदी ॥ १३ ॥ गोदावरीमहापुण्याब्रह्मगोवधनाशिनी ॥ एकविंशमुखाप्रोक्तारुद्रलोकप्रदायिनी ॥ ॥ १४ ॥ कृष्णवेणीपुण्यनदीसर्वपापक्षयावहा ॥ साष्टादशमुखाप्रोक्ताविष्णुलोकप्रदायिनी ॥ १५ ॥ तुंगभद्रादशमुखाब्रह्मलोकप्रदायिनी ॥ सुवर्णमुखरीपुण्याप्रोक्तानवमुखातथा ॥ १६ ॥ ॥ ॥

नाप्नुयादपितुमुक्तोभवेदित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ सिंधोःसागरस्यसमीपेइतिशेषः ॥ शतनदीशतमुखानदीभागीरथी ॥ ८ ॥ तत्तत्तीरेतस्यास्तस्यानद्यास्तीरे ॥ ॥ ९ ॥ १० ॥ मृगेमकरस्थेर्के ॥ मृगबृहस्पतौमकरस्थेगुरौ ॥ ११ ॥ चतुर्विंशमुखाचतुर्विंशतिमुखा ॥ १२ ॥ १३ ॥ ब्रह्मेति ॥ गौतमब्राह्मणस्यगोवधप्रयुक्तपापस्यहंत्रीब्रह्मवधगोवधजन्यपापनाशिनीतिवा ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥

तत्रैवसुप्रजायंतेब्रह्मलोकच्युतास्तथा ॥ सरस्वतीचपंपाचकन्याश्वेतनदीशुभा ॥ १७ ॥ एतासांतीरवासेनइंद्रलोकमवाप्नुयात् ॥ सह्याद्रिजामहापुण्याकावेरीतिमहानदी ॥ १८ ॥ सप्तविंशमुखाप्रोक्तासर्वाभीष्टप्रदायिनी ॥ ततीराःस्वर्गदाश्चैवब्रह्मविष्णुपदप्रदाः ॥ १९ ॥ शिवलोकप्रदाःशैवास्तथाऽभीष्टफलप्रदाः ॥ नैमिषेबदरेस्नायान्मेषगेचगुरौरवौ ॥ २० ॥ ब्रह्मलोकप्रदंविद्यात्तपःपूजादिकंतथा ॥ सिंधुनद्यांतथास्नानंसिंहेकर्कटगेरवौ ॥ २१ ॥ केदारोदकपानंचस्नानंचज्ञानदंविदुः ॥ गोदावर्यांसिंहमासेस्नायात्सिंहबृहस्पतौ ॥ २२ ॥ शिवलोकप्रदमितिशिवेनोक्तंतथापुरा ॥ यमुनाशोणयोःस्नायाद्गुरौकन्यागतेरवौ ॥ २३ ॥ धर्मलोकेदंतिलोकेमहाभोगप्रदंविदुः ॥ कावेर्यांचतथास्नायात्तुलागेतुरवौगुरौ ॥ २४ ॥ विष्णोर्वचनमाहात्म्यात्सर्वाभीष्टप्रदंविदुः ॥ वृश्चिकेमासिसंप्राप्तेतथार्केगुरुवृश्चिके ॥ २५ ॥ नर्मदायांनदीस्नानाद्विष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥ सुवर्णमुखरीस्नानंचापगेचगुरौरवौ ॥ २६ ॥ शिवलोकप्रदमितिब्रह्मणोवचनंयथा ॥ मृगमासितथास्नायाज्जान्हव्यांमृगगेगुरौ ॥ २७ ॥ शिवलोकप्रदमितिब्रह्मणोवचनंयथा ॥ ब्रह्मविष्ण्वोःपदेभुक्त्वातदंतेज्ञानमाप्नुयात् ॥ २८ ॥ गंगायांमाघमासेतुतथाकुंभगतेरवौ ॥ श्राद्धंवापिंडदानंवातिलोदकमथापिवा ॥ २९ ॥ वंशद्वयपितॄणांचकुलकोट्युद्धरंविदुः ॥ कृष्णवेण्यांप्रशंसंतिमीनगेचगुरौरवौ ॥ ॥ ३० ॥ तत्तत्तीर्थेचतन्मासिस्नानमिंद्रपदप्रदम् ॥ गंगांवासह्यजांवापिसमाश्रित्यवसेद्बुधः ॥ ३१ ॥ तत्कालकृतपापस्यक्षयोभवतिनिश्चितम् ॥ रुद्रलोकप्रदान्येवसंतिक्षेत्राण्यनेकशः ॥ ३२ ॥ ताम्रपर्णीवेगवतीब्रह्मलोकफलप्रदे ॥ तयोस्तीरेहिसंत्येवक्षेत्राणिस्वर्गदानिच ॥ ३३ ॥ संतिक्षेत्राणितन्मध्येपुण्यदानिचभूरिशः ॥ तत्रतत्रवसन्प्राज्ञस्तादृशंचफलंलभेत् ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तिसंबंधः ॥ २५ ॥ नदीस्नात्नद्यांविहितेनस्नानविधिना ॥ चापगेधनुषिस्थिते ॥ २६ ॥ मृगमासिमकरस्थेसूर्ये ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ सह्यजां कावेरीम् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

भावनयाशिवध्यानेन ॥ ३५ ॥ महदिति ॥ अण्वपिकृतंपापंमहज्जायतइत्यन्वयः ॥ ३६ ॥ नन्वेवंतादृशपापस्यापरिहार्यतयाकस्यापिपुण्यंचिकीर्षोःपुण्य क्षेत्रेवासस्तत्रचजीवनंनसंभवेदतआह ॥ तत्कालमिति ॥ पुण्यक्षेत्रनिवासकालमभिव्याप्येत्यर्थः ॥ पुण्येनवक्ष्यमाणेनध्यानादिनाप्रायश्चित्तलक्षणेन ॥ कायिकमित्यादेःपापमित्युत्तरेणान्वयः ॥ ३७ ॥ तादृशंपुण्यक्षेत्रेकृतं ॥ येनपुण्येनयत्पापंनश्यतितंताद्विशिष्याह ॥ मानसंवज्रलेपमित्यादिना ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ धनकृतंधनस्यासद्विनियोगादिनासंपादितं ॥ वृद्धिपूर्वेणवर्धमानेन ॥ ४० ॥ ज्ञाननाश्यःब्रह्मज्ञानेनविनाश्यः ॥ उक्तप्रकारतःध्यानादिना ॥ ४१ ॥ वीजप्ररो

सदाचारेणसद्वृत्त्यासदाभावनयापिच ॥ वसेद्दयालुःप्राज्ञोवैनान्यथातत्फलंलभेत् ॥ ३५ ॥ पुण्यक्षेत्रेकृतंपुण्यंबहुधाऋद्धिमृच्छति ॥ पुण्यक्षेत्रेकृतंपापंमहदण्वपिजायते ॥ ३६ ॥ तत्कालंजीवनार्थश्चेत्पुण्येनक्षयमेष्यति ॥ पुण्यमैश्वर्यदंप्राहुःकायिकंवाचिकंतथा ॥ ३७ ॥ मानसंचतथापापंतादृशंनाशयेद्द्विजाः ॥ मानसंवज्रलेपंतुकल्पकल्पानुगंतथा ॥ ३८ ॥ ध्यानादेवहितन्नश्येन्नान्यथानाशमृच्छति ॥ वाचिकंजपजालेनकायिकंकायशोषणात् ॥ ३९ ॥ दानाद्धनकृतंनश्येन्नाऽन्यथाकल्पकोटिभिः ॥ क्वचित्पापेनपुण्यंचवृद्धिपूर्वेणनश्यति ॥ ४० ॥ बीजांशश्चैववृद्ध्यंशोभोगांशःपुण्यपापयोः ॥ ज्ञाननाश्योहिबीजांशोवृद्धिरुक्तप्रकारतः ॥ ४१ ॥ भोगांशोभोगनाश्यस्तुनान्यथापुण्यकोटिभिः ॥ बीजप्ररोहेनष्टेतुशेषोभोगायकल्पते ॥ ४२ ॥ देवानांपूजयाचैवब्राह्मणानांचदानतः ॥ तपोधिक्याच्चकालेनभोगःसह्योभवेन्नृणाम् ॥ तस्मात्पापमकृत्वैववस्तव्यंसुखमिच्छता ॥ ४३ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ सदाचारंश्रावयाशुयेनलोकान्जयेद्बुधः ॥ धर्माधर्ममयान्ब्रूहिस्वर्गनारकदांस्तथा ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ सदाचारयुतोविद्वान्ब्राह्मणोनामनामतः ॥ वेदाचारयुतोविप्रोह्येतैरेकैकवान्द्विजः ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

हेवीजसंततौ ॥ ४२ ॥ ननुपापशेषभोगस्यदुःसहतयातत्रस्वस्थचित्ततयावासोनभवेदतआह ॥ देवानामिति ॥ अधिक्यादित्यत्रवृध्यभावआर्षः ॥ भोगेति ॥ भोगनाशोभवेदितिपाठांतरं ॥ ४३ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांसारबोधिन्यांशिवक्षेत्रतीर्थवर्णनंनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ओं नमःशिवाय ॥ विप्रादीनांसदाचारोनित्यकर्तव्यमान्हिकम् ॥ एतदेकादशाध्यायेविस्तरेणनिरूप्यते ॥ १ ॥ येनसदाचारेण ॥ धर्माधर्ममयानर्थादाचारान् ॥ १ ॥ वेदाचारयुतःवेदोक्तश्रौतस्मार्तकर्मयुक्तोविप्रइत्युक्तः ॥ एतैरिति ॥ एतैरुक्तैर्वक्ष्यमाणैश्चगुणैरेकैकगुणवान्द्विजउच्यते ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ स्वयमेवेति ॥ यःस्वयमेवकर्षकःकृषेःकर्ताभवतिसशूद्रब्राह्मणइतिमुनिभिरुक्तइत्यर्थः ॥ ब्राह्मणस्यह्यापद्यपिभृत्यद्वाराकृषिर्नसाक्षात् ॥ ४ ॥ राज्ञः क्षत्रियाणांचविवेकमाह ॥ पृथिवीति ॥ वैश्यवणिजोर्भेदमाह ॥ धान्यादीति ॥ इतरोमणिमुक्तादिक्रयवान् ॥ ५ ॥ शूद्रजातीयभेदमाह ॥ कर्षकइति ॥ ६ ॥ इतःप्रभृतिप्रातरुत्थानादिक्रममाह ॥ सर्वइति ॥ उषःब्राह्ममुहूर्ते ॥ तत्क्लेशान्धर्मार्थसाधनेश्रमान् ॥ ७ ॥ उत्थानसमयेसंमुखीकृतप्रागादिदिशांक्रमेणफलान्या

अल्पाचारोल्पवेदश्चक्षत्रियोराजसेवकः ॥ किंचिदाचारवान्वैश्यःकृषिवाणिज्यकृत्तथा ॥ ३ ॥ शूद्रब्राह्मणइत्युक्तः स्वयमेवहिकर्षकः ॥ असूयालुःपरद्रोहीचंडालद्विजउच्यते ॥ ४ ॥ पृथिवीपालकोराजाइतरेक्षत्रियामताः ॥ धान्यादिक्रयवान्वैश्यइतरोवणिगुच्यते ॥ ५ ॥ ब्रह्मक्षत्रियवैश्यानांशुश्रूषुःशूद्रउच्यते ॥ कर्षकोवृषलोज्ञेयइतरेचैवदस्यवः ॥ ६ ॥ सर्वोह्युषःप्राचीमुखश्चिंतयेद्देवपूर्वकान् ॥ धर्मानर्थांश्चतत्क्लेशानायंचव्ययमेवच ॥ ७ ॥ आयुर्द्वेषश्चमरणंपापंभाग्यंतथैवच ॥ व्याधिःपुष्टिस्तथाशक्तिःप्रातरुत्थानदिक्फलम् ॥ ८ ॥ निशांत्ययामोषाज्ञेयायामार्धसंधिरुच्यते ॥ तत्कालेतुसमुत्थायविण्मूत्रेविसृजेद्द्विजः ॥ ९ ॥ गृहाद्दूरंततोगत्वाबाह्यतःप्रावृतस्तथा ॥ उदङ्मुखःसमाविश्यप्रतिबंधेऽन्यदिङ्मुखः ॥ १० ॥ जलाग्निब्राह्मणादीनांदेवानांनाभिमुख्यतः ॥ लिंगंपिधायवामेनमुखमन्येन पाणिना ॥ ११ ॥ मलमुत्सृज्यचोत्थायनपश्येच्चैवतन्मलम् ॥ उद्धृतेनजलेनैवशौचंकुर्याज्जलाद्बहिः ॥ १२ ॥ अथवा देवपित्रार्षतीर्थावतरणंविना ॥ सप्तवापंचवात्रिस्त्रोगुदंसंशोधयेन्मृदा ॥ १३ ॥ लिंगेकर्कोटमात्रंतुगुदेप्रसृतिरिष्यते ॥ ततउत्थायपद्धस्तशौचंगंडूषमष्टकम् ॥ १४ ॥ येनकेनचपत्रेणकाष्ठेनचजलाद्बहिः ॥ कार्यंसंतर्जनीत्यज्यदंतधावनमीरितम् ॥ १५ ॥ जलदेवान्नमस्कृत्यमंत्रेणस्नानमाचरेत् ॥ अशक्तःकंठदघ्नंवाकटिदघ्नमथापिवा ॥ १६ ॥ आजानुजलमासिच्यमंत्रस्नानंसमाचरेत् ॥ देवादींस्तर्पयेद्विद्वांस्तत्रतीर्थजलेनच ॥ १७ ॥ ॥

ह ॥ आयुरिति ॥ भाग्यंशुभाशुभकर्म ॥ ८ ॥ उषःसंध्योःस्वरूपमाह ॥ निशेति ॥ यामोषइतिसंधिरार्षः ॥ ९ ॥ प्रावृतःवस्त्रवेष्टितशिरस्कः ॥ १० ॥ अन्येन दक्षिणेन ॥ ११ ॥ बहिरिति ॥ नतुजलाशयएव ॥ १२ ॥ तीर्थातिरिक्तजलाशयेकुर्याच्चेन्नतथादोषइत्यभिप्रेत्याह ॥ अथवेति ॥ सप्तसप्तवारमित्यर्थःएवमग्रेपि ॥ १३ ॥ कर्कोटकंफलविशेषः ॥ प्रसृतिरर्धांजलिः ॥ पच्छौचंपादशौचंहस्तशौचंचकार्यमित्यग्रिमेणसंबध्यते ॥ १४ ॥ त्यज्येति ॥ तर्जनींसंत्यज्येत्यर्थः ॥ आर्षोयंप्रयोगः ॥ ईरितंयथोक्तं ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पंचकच्छेनअग्रेद्वौवामदक्षिणयोर्द्वौपृष्ठतश्चैकमितिपंचकच्छम् ॥ उत्तरीयंप्रावरणवस्त्रं ॥ १८ ॥ नयेत्शुद्धिंप्रापयेत् ॥ १९ ॥ तत्प्रकारमाह ॥ शिलेति ॥
॥ २० ॥ जावालेति ॥ जावालोपनिषद्युक्तेनअग्निरितिभस्मेत्यादिना ॥ त्रिपुंड्रकमिति ॥ कुर्यादितिशेषः ॥ अन्यथेति ॥ उक्तविधिमकृत्वावृथैवभस्मनो
जलेपातःक्रियतेचेत्तर्हिकर्तातोहेतोर्नरकंगच्छतीत्यर्थः ॥ २१ ॥ संध्याविधिंवक्तुंमार्जनमंत्रमाह ॥ आपइति ॥ यस्येतीनि ॥ यस्यक्षयायजिन्वथेतिमंत्रंप
ठित्वापादेयत्प्रोक्षयेत्तत्संधिप्रोक्षणमुच्यतइत्यर्थः ॥ २२ ॥ मंत्रस्नानस्वरूपमाह ॥ पादइति ॥ आपोहिष्ठेतिऋचामेकैकचरणेनपादादिपुनवसुस्थानेषुक्रमे
णप्रोक्षणंमंत्रस्नानंविदुरित्यर्थः ॥ २३ ॥ मंत्रस्नानेनिमित्तान्याह ॥ ईषदिति ॥ साधारणामेध्यवस्तुस्पर्शइत्यर्थः ॥ शवस्पर्शइतिपाठांतरं ॥ दौःस्वास्थ्येशरी

धौतवस्त्रंसमादायपंचकच्छेनधारयेत् ॥ उत्तरीयंचकिंचैवधार्यंसर्वेषुकर्मसु ॥ १८ ॥ नद्यादितीर्थस्नानेतुस्नानवस्त्रंन
शोधयेत् ॥ वापीकूपगृहादौतुस्नानादूर्ध्वंनयेद्बुधः ॥ १९ ॥ शिलादार्वादिकेवापिजलेवापिस्थलेपिवा ॥ संशोध्यपी
डयेद्वस्त्रंपितृणांतृप्तयेद्विजाः ॥ २० ॥ जाबालकोक्तमंत्रेणभस्मनाचत्रिपुंड्रकम् ॥ अन्यथाचेज्जलेपातइतस्तन्नरक
मृच्छति ॥ २१ ॥ आपोहिष्ठेतिशिरसिप्रोक्षयेत्पापशांतये ॥ यस्येतिमंत्रंपादेतुसंधिप्रोक्षणमुच्यते ॥ २२ ॥ पादेमू
र्ध्निहृदिचैवमूर्ध्निहृत्पादएवच ॥ हृत्पादमूर्ध्निसंप्रोक्ष्यमंत्रस्नानंविदुर्बुधाः ॥ २३ ॥ ईषत्स्पर्शेचदौःस्वास्थ्येराजराष्ट्र
भयेपिच ॥ अगत्यागतिकालेचमंत्रस्नानंसमाचरेत् ॥ २४ ॥ प्रातःसूर्यानुवाकेनसायमग्न्यनुवाकतः ॥ अपःपीत्वा
तथामध्येपुनःप्रोक्षणमाचरेत् ॥ २५ ॥ गायत्र्याजपमंत्रांतेत्रिरूर्ध्वंप्राग्विनिक्षिपेत् ॥ मंत्रेणसहचैकंवैमध्येऽर्घ्यंतुर
वेर्द्विजाः ॥ २६ ॥ अथजातेचसायान्हेभुविपश्चिमदिङ्मुखः ॥ उत्धृत्यदद्यात्प्रातस्तुमध्यान्हेंऽगुलिभिस्तथा ॥२७॥
अंगुलीनांचरंध्रेणलंबंपश्येद्दिवाकरम् ॥ आत्मप्रदक्षिणंकृत्वाशुद्धाचमनमाचरेत् ॥ २८ ॥ सायंमुहूर्तादर्वाक्कृता
संध्यावृथाभवेत् ॥ अकालात्कालइत्युक्तोदिनेऽतीतेयथाक्रमम् ॥ २९ ॥ ॥ ॥

रविकृतौ ॥ गतिकालेमार्गेगमनकाले ॥ २४ ॥ सूर्यानुवाकःसूर्यश्चमामन्युश्चेति ॥ अग्निश्चमामन्युश्चेत्यग्न्यनुवाकः ॥ पुनःप्रोक्षणंपुनःपूर्ववन्मार्जनम् ॥ २५ ॥
अर्घ्यदानप्रकारमाह ॥ गायत्र्येति ॥ जपेति ॥ अनेनयादृग्लक्षणोजपेगायत्रीमंत्रउक्तस्तादृगेवात्रपाठ्यइतिसूचितं ॥ मध्यान्हसंध्यायामर्घ्यविधिमाह ॥
मंत्रेणेति ॥ मंत्रेणसहैकमेवरवेरर्घ्यंमध्येमध्यभागेनिक्षिपेदित्यर्थः ॥ २६ ॥ दद्यादिति ॥ सायान्हेजलमुद्धृत्यभुविदद्यादित्यर्थः ॥ प्रातस्त्विति ॥ प्रातर्म
ध्यान्हेचार्थाज्जलएवेतिबोध्यं ॥ तदुक्तंस्मृतौ ॥ प्रातर्मध्यान्हयोरप्सुक्षिपेत्सायंमहीतलइति ॥ अंगुलिभिरितिदैवतीर्थमुक्तं ॥ २७ ॥ २८ ॥ सायंसंध्याकालंवक्तुम
योग्यंकालमाह ॥ सायमिति ॥ अकालादितिवैयर्थ्येहेतुः ॥ यतःसंध्याविधिःकालेविहितकालेकर्तव्यत्वेनोक्तः ॥ संध्यालोपेप्रायश्चित्तमाह ॥ दिनइति ॥ २९ ॥

दिवेति ॥ दिवसेनित्येनित्यकर्मण्यतीतइत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ तर्पयेदिति ॥ जलेनेतिशेषः ॥ ३२ ॥ जपेयोग्यंदेशमाह ॥ तीर्थेति ॥ नियतस्थलेएकस्मिन्नेवकल्पितेस्थले ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ जपकालेध्येयंमंत्रार्थमाह ॥ जीवेतिसार्धद्वयेन ॥ जीवब्रह्मैक्यविषयंजीवब्रह्मैक्यंविषयःप्रतिपाद्यंयस्यतादृशंप्रणवंबुध्वाभ्यसेदित्यर्थः ॥ सृष्टिकर्तारंब्रह्माणम् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ भोगेति ॥ ईदृशेवेदविहितेवैदिकेपूर्वकांडोदितेधर्मेउत्तरकांडोदितेज्ञानेचेंद्रियवृत्तीर्धियश्चप्रेरयेदित्यर्थः ॥ ३७ ॥ केवलमर्थज्ञानंविनापीत्यर्थः ॥३८॥ अन्येषांक्षत्रियवैश्यानाम् ॥ जपेदिति ॥ ब्राह्मणपुंगवइतिसंबध्यते ॥ द्विदशकंविंशतिः॥शिखाष्टके

दिवाऽतीतेचगायत्रींशतंनित्येक्रमाज्जपेत् ॥ आदशाहात्पराऽतीतेगायत्रींलक्षमभ्यसेत् ॥ ३० ॥ मासातीतेतुनित्येहि पुनश्चोपनयंचरेत् ॥ ईशोगौरीगुहोविष्णुर्ब्रह्माचेंद्रश्चवैयमः ॥ ३१ ॥ एवंरूपांश्चवैदेवांस्तर्पयेदर्थसिद्धये ॥ ब्रह्मार्पणंततःकृत्वाशुद्धाचमनमाचरेत् ॥ ३२ ॥ तीर्थदक्षिणतःशस्तेमठेमंत्रालयेबुधः ॥ तत्रदेवालयेवापिगृहेवानियतस्थले ॥ ३३ ॥ सर्वान्देवान्नमस्कृत्यस्थिरबुद्धिःस्थिरासनः ॥ प्रणवंपूर्वमभ्यस्यगायत्रीमभ्यसेत्ततः ॥ ३४ ॥ जीवब्रह्मैक्यविषयंबुध्वाप्रणवमभ्यसेत् ॥ त्रैलोक्यसृष्टिकर्तारंस्थितिकर्तारमच्युतम् ॥ ३५ ॥ संहर्तारंतथारुद्रंस्वप्रकाशमुपास्महे ॥ ज्ञानकर्मेंद्रियाणांचमनोवृत्तीर्धियस्तथा ॥ ३६ ॥ भोगमोक्षप्रदेधर्मेज्ञानेचप्रेरयेत्सदा ॥ इत्थमर्थंधियाध्यायन्ब्रह्मप्राप्नोतिनिश्चयः ॥ ३७ ॥ केवलंवाजपेन्नित्यंब्राह्मण्यस्यचपूर्तये ॥ सहस्रमभ्यसेन्नित्यंप्रातर्ब्राह्मणपुंगवः ॥ ३८ ॥ अन्येषांचयथाशक्तिमध्यान्हेचशतंजपेत् ॥ सायंद्विदशकंज्ञेयंशिखाष्टकसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ मूलाधारंसमारभ्यद्वादशांतस्थितांस्तथा ॥ विद्येशब्रह्मविष्ण्वीशजीवात्मपरमेश्वरान् ॥४०॥ ब्रह्मबुध्यातदैक्यंचसोहंभावनयाजपेत् ॥ तानेवब्रह्मरंध्रादौकायाद्बाह्येचभावयेत् ॥ ४१ ॥ महत्तत्वंसमारभ्यशरीरंतुसहस्रकम् ॥ एकैकस्माज्जपादेकमतिक्रम्यशनैःशनैः ॥ ४२ ॥ परस्मिन्योजयेज्जीवंजपतत्वमुदाहृतम् ॥ शतद्विदशकंदेहंशिखाष्टकसमन्वितम् ॥ ४३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ति ॥ शिखाभूतमधिकंसहस्रादिभ्योयदष्टकंतत्समन्वितामित्यर्थः ॥ ३९ ॥ मूलाधारमिति ॥ मूलाधारचक्रप्रभृतिद्वादशांतस्थितान्ब्रह्मरंध्रपर्यंतेषुचक्रेषु स्थितानित्यर्थः ॥ ४० ॥ तदैक्यंविद्येशाद्यैक्यं ॥ तानेवविद्येशादीनेव ॥ ४१ ॥ महत्तत्वंप्रकृतेःसाक्षाज्जन्यंतत्वं ॥ सहस्रकंसहस्रसंख्यापरिमाणंकंप्रारब्धभोगवशेनानंतशरीरसंघातःप्राप्यमाणोवर्ततेतत्रैकैकस्माज्जपादेकैकंशरीरमतिक्रम्यशनैःशनैर्जीवंपरस्मिन्ब्रह्मणियद्योजयेत्तज्जपतत्वमितिसंबंधः ॥ ४२ ॥ उक्तस्यजपतत्वस्यसंख्याविशेषात्मकंदेहमाह ॥ शतेति ॥ सहस्रसंख्यात्वात्मेतिभावः ॥ ४३ ॥ ॥ ॥

मंत्राणामिति ॥ मंत्राणांजपेकर्तव्येएवमादिक्रमाज्जपंविदुरित्यन्वयः ॥ ब्राह्मदंब्रह्मपदप्रदंऐंद्रंपदंदद्यादितिशेषः ॥ ४४ ॥ इतरत्द्विदशादिसंख्यंकुर्वन्निति शेषः ॥ ब्रह्मयोनिषुब्राह्मणकुलेषु ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ आसप्ततेरिति ॥ संप्ततिवर्षपर्यंतमुक्तनियमंकुर्यादित्यर्थः ॥ प्रव्रज्ययत्कर्तव्यंतदाह ॥ प्रातरिति ॥ ४७ ॥ कालातिक्रमेप्रायश्चित्तमाह ॥ दिनइति ॥ एकैकदिनातिक्रमेद्वादशसाहस्रोजपःएकैकस्मिन्मासेतुसार्धलक्षइतिविवेकः ॥ सार्धलक्षजपेनदोषशांतिरित्यन्वयः ॥ ४८ ॥ प्रैषंसन्यासमंत्रग्रहणं ॥ ४९ ॥ कामीअर्थाद्यतिभिन्नः ॥ ५० ॥ कामिनोपिवैराग्योत्पत्तिप्रकारमाह ॥ धर्मादिति ॥ वैराग्यसंभवःतादृश

मंत्राणांजपएवंहिजपमादिक्रमाद्विदुः ॥ सहस्रंब्राह्मदंविद्याच्छतमैंद्रंपदंविदुः ॥ ४४ ॥ इतरस्त्वात्मरक्षार्थंब्रह्मयोनिषुजायते ॥ दिवाकरमुपस्थायनित्यमित्थंसमाचरेत् ॥ ४५ ॥ लक्षद्वादशयुक्तस्तुपूर्णब्राह्मणईरितः ॥ गायत्र्यालक्षहीनंतुवेदकार्येनयोजयेत् ॥ ४६ ॥ आसप्ततेस्तुनियमंपश्चात्प्रव्राजनंचरेत् ॥ प्रातर्द्वादशसाहस्रंप्रव्राजीप्रणवंजपेत् ॥ ४७ ॥ दिनेदिनेत्वतिक्रांतेनित्यमेवंक्रमाज्जपेत् ॥ मासादौक्रमशोऽतीतेसार्धलक्षजपेनहि ॥४८॥ अतऊर्ध्वमतिक्रांतेपुनःप्रैषंसमाचरेत् ॥ एवंकृत्वादोषशांतिरन्यथारौरवंव्रजेत् ॥ ४९ ॥ धर्मार्थयोस्ततोयत्नंकुर्यात्कामीनचेतरः ॥ ब्राह्मणोमुक्तिकामःस्याद्ब्रह्मज्ञानंसदाभ्यसेत् ॥ ५० ॥ धर्मादर्थोऽर्थतोभोगोभोगाद्वैराग्यसंभवः ॥ धर्मार्जितार्थभोगेनवैराग्यमुपजायते ॥ ५१ ॥ विपरीतार्थभोगेनरागएवप्रजायते ॥ धर्मश्चद्विविधःप्रोक्तोद्रव्यदेहद्वयेनच ॥ ॥ ५२ ॥ द्रव्यमिज्यादिरूपंस्यात्तीर्थस्नानादिदैहिकं ॥ धनेनधनमाप्नोतितपसादिव्यरूपताम् ॥ ५३ ॥ निष्कामःशुद्धिमाप्नोतिशुद्ध्याज्ञानंनसंशयः ॥ कृतादौहितपःश्लाघ्यंद्रव्यधर्मःकलौयुगे ॥ ५४ ॥ कृतेध्यानाज्ज्ञानसिद्धिस्त्रेतायांतपसातथा ॥ द्वापरेयजनाज्ज्ञानंप्रतिमापूजयाकलौ ॥ ५५ ॥ यादृशंपुण्यंपापंवातादृशंफलमेवहि ॥ द्रव्यदेहांगभेदेनन्यूनवृद्धिक्षयादिकम् ॥ ५६ ॥ ॥ ॥ ॥

भोगेक्षणिकत्वादिनिश्चयादितिभावः ॥ अतोधर्मार्थमूलकभोगएववैराग्यंजनयतीत्याह ॥ धर्मेति ॥ यत्राधर्मार्जितार्थभोगःसनजातुकामःकामानामित्यस्य विषयइतिभावः ॥ ५१ ॥ तदेवव्यनक्ति ॥ विपरीतेति ॥ विपरीतार्थभोगेनअधर्मार्जितार्थभोगेन ॥ द्रव्यदेहद्वयेनद्रव्यदेहरूपेणद्वयेन ॥ ५२ ॥ इज्यादिरूपंइज्यादियागादिरूप्यतेनिष्पाद्यतेयेनतत् ॥ ५३ ॥ द्रव्यधर्मोदानं ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ यादृशमिति ॥ द्रव्यदेहात्मकसाधनभेदेनयादृशंपुण्यादिभवेत्तादृशमेववृद्ध्यादिविकाररहितंसुखदुःखरूपंफलंभवेदित्यर्थः ॥ ५६ ॥ ॥ ॥ ॥

हिंसिकाविधिविनाकृताकुत्सिताहिंसातद्रूपः ॥ सुखरूपकःसुखकररूपंयस्यसः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ चतुर्जनयुतस्यवहुपरिवारयुक्तस्य ॥ शतवर्षस्यशतवर्ष पर्यंतंजीवनरूपांवृत्तिं ॥ तद्वृत्तिदानं ॥ ५९ ॥ प्रतिष्ठांजीविकास्थितिम् ॥ ६० ॥ इंद्रलोकप्रदमर्थात्पूर्वोक्तजीवनदानं ॥ अयुतमयुतकुटुंबजीवनदानं ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ विशःवैश्याअत्रार्जयेदित्यर्जयेयुरितिविपरिणम्यसंबध्यते ॥ सिद्धिमर्थाज्ज्ञानस्य ॥ ६५ ॥ सर्वेषांब्राह्मणादीनां ॥ स्वरू

अधर्मोहिंसिकारूपोधर्मस्तुसुखरूपकः ॥ अधर्माद्दुःखमाप्नोतिधर्माद्वैसुखमेधते ॥ ५७ ॥ विद्याद्दुर्वृत्तितोदुःखंसुखं विद्यात्सुवृत्तितः ॥ धर्मार्जनमतःकुर्याद्भोगमोक्षप्रसिद्धये ॥ ५८ ॥ सकुटुंबस्यविप्रस्यचतुर्जनयुतस्यच ॥ शतवर्षस्यवृ त्तिंतुदद्यात्तद्ब्रह्मलोकदम् ॥ ५९ ॥ चांद्रायणसहस्रंतुब्रह्मलोकप्रदंविदुः ॥ सहस्रस्यकुटुंबस्यप्रतिष्ठांक्षत्रियश्चरेत् ॥ ॥ ६० ॥ इंद्रलोकप्रदंविद्यादयुतंब्रह्मलोकदम् ॥ यांदेवतांपुरस्कृत्यदानमाचरतेनरः ॥ ६१ ॥ तत्तल्लोकमवाप्नोति इतिवेदविदोविदुः ॥ अर्थहीनःसदाकुर्यात्तपसामर्जनंतथा ॥ ६२ ॥ तीर्थाच्चतपसाप्राप्यंसुखमक्षयमश्नुते ॥ अर्था र्जनमथोवक्ष्येन्यायतःसुसमाहितः ॥ ६३ ॥ कृतात्प्रतिग्रहाच्चैवयाजनाच्चविशुद्धतः ॥ अदैन्यादनतिक्लेशाद्ब्राह्मणोध नमर्जयेत् ॥ ६४ ॥ क्षत्रियोबाहुवीर्येणकृषिगोरक्षणाद्विशः ॥ न्यायार्जितस्यवित्तस्यदानात्सिद्धिंसमश्नुते ॥ ६५ ॥ ज्ञानसिध्यामोक्षसिद्धिःसर्वेषांगुर्वनुग्रहात् ॥ मोक्षात्स्वरूपसिद्धिःस्यात्परानंदंसमश्नुते ॥ ६६ ॥ सत्संगात्सर्वमेत द्वैनराणांजायतेद्विजाः ॥ धनधान्यादिकंसर्वंदेयंवैगृहमेधिना ॥ ६७ ॥ यद्यत्कालेवस्तुजातंफलंवाधान्यमेवच ॥ त त्तत्सर्वंब्राह्मणेभ्योदेयंवैहितमिच्छता ॥ ६८ ॥ जलंचैवसदादेयमन्नंक्षुद्व्याधिशांतये ॥ क्षेत्रंधान्यंतथाऽमान्नमन्नमेव चतुर्विधम् ॥ ६९ ॥ यावत्कालंयदन्नंवैभुक्त्वाश्रवणमेधते ॥ तावत्कृतस्यपुण्यस्यलर्धंदातुर्नसंशयः ॥ ७० ॥ ग्रहीता हिगृहीतस्यदानाद्वैतपसातथा ॥ पापसंशोधनंकुर्यादन्यथारौरवंव्रजेत् ॥ ७१ ॥ ॥ ॥

पसिद्धिरीश्वरतादात्म्यप्राप्तिः ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ अन्नमत्रपक्वंआमान्नमपक्वंपिष्टादि ॥ ६९ ॥ यदन्नमिति ॥ यस्यान्नंभुक्त्वाभोक्ताकृतमात्मश्र वणादिकमेधतेतस्यदातुस्तावत्कृतस्यश्रवणादिजनितपुण्यस्यार्धंभवतीत्यर्थः ॥ ७० ॥ दानादिति ॥ अत्रस्मृतिरपि ॥ यद्गर्हितेनार्जयंतिकर्मणाब्राह्मणाधनं ॥ तस्योत्सर्गेणशुध्यंतिजपेनतपसैवचेति ॥ ७१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

वृद्धिरप्रतिषिद्धमशीतिभागोवृद्धिःस्यादितियाज्ञवल्क्याधुक्तंकुसीदं ॥७२॥ वृत्थ्यंशेनकुसीदेन॥हितेनपरपीडाथाअजनकेनमितमेध्येनपरिमिताप्रतिषिद्धेन॥ भोगांशतइति॥ स्वल्पभोगमित्यर्थः॥७३॥ एवमकरणेदुष्फलानांत्रयंविकल्प्याह॥ अन्यथेत्यादिना॥७४॥सस्यंअपरिपक्वधान्यं॥७५॥ उत्थितेलब्धे॥ ॥७६॥ ७७॥ पृष्टंयाचितं॥ ननुराज्यादियाचितंचेद्दरिद्रेणकथंदेयमतआह॥ आत्मेति॥ तददानेदोषमाह॥ जन्मांतरइति॥७८॥परेषांपात्रभूतानां॥

आत्मवित्तंत्रिधाकुर्याद्धर्मवृद्ध्यात्मभोगतः॥ नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंकर्मकुर्यात्सुधर्मतः॥ ७२॥ वित्तस्यवर्धनंकुर्याद्वृध्यंशेनहिसाधकः॥ हितेनमितमेध्येनभोगंभोगांशतश्चरेत्॥ ७३॥ कृष्यर्जितेदशांशंहिदेयंपापस्यशुद्धये॥ शेषेणकुर्यात्धर्मादिअन्यथारौरवंव्रजेत्॥ ७४॥ अथवापापबुद्धिःस्यात्क्षयंवासस्यमेष्यति॥ वृद्धिवाणिज्यकेदेयंषडंशंहिविचक्षणैः॥ ७५॥ शुद्धप्रतिग्रहेदेयंचतुर्थांशंद्विजोत्तमैः॥ अकस्मादुत्थितेऽर्थेहिदेयमर्धंद्विजोत्तमैः॥ ७६॥ असत्प्रतिग्रहेसर्वंदुर्दानंसागरेक्षिपेत्॥ आहूयदानंकर्तव्यमात्मभोगसमृद्धये॥ ७७॥ पृष्टंसर्वंसदादेयमात्मशक्त्यनुसारतः॥ जन्मांतरेऋणीहिस्याददत्तेपृष्टवस्तुनि॥ ७८॥ परेषांचतथादोषंनप्रशंसेद्विचक्षणः॥ विशेषेणतथाब्रह्मन्श्रुतंदृष्टंचनोवदेत्॥ ७९॥ नवदेत्सर्वजंतूनांहृदिरोषकरंबुधः॥ संध्ययोरग्निकार्यंचकुर्यादैश्वर्यसिद्धये॥ ॥ ८०॥ अशक्तस्त्वेककालेवासूर्याग्नीचयथाविधि॥ तुंडलंधान्यमाज्यंवाफलंकंदंहविस्तथा॥ ८१॥ स्थालीपाकंतथाकुर्याद्यथान्यायंयथाविधि॥ प्रधानहोममात्रंवाहव्याभावेसमाचरेत्॥ ८२॥ नित्यसंधानमित्युक्तंतमजस्रंविदुर्बुधाः॥ अथवाजपमात्रंवासूर्यवंदनमेवच॥ ८३॥ एवमात्मार्थिनःकुर्युरर्थार्थीचयथाविधि॥ ब्रह्मयज्ञरतानित्यंदेवपूजारतास्तथा॥ ८४॥ अग्निपूजापरानित्यंगुरुपूजारतास्तथा॥ ब्राह्मणानांतृप्तिकराःसर्वेस्वर्गस्यभागिनः॥ ॥ ८५॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायामेकादशोऽध्यायः॥ ११॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥७९॥८०॥ सूर्याग्नीइति॥ तर्पयेदितिशेषः॥ होमद्रव्याण्याह॥ तंडुलमिति॥ ८१॥ हव्याभावेहवनीयद्रव्याभावे॥ ८२॥ नित्येति॥ नित्यसंधानंसदास्थापितंतमग्निमजस्रमितिबुधाविदुरित्यर्थः॥जपमात्रमिति॥ होममंत्राणामितिशेषः॥ ८३॥ ८४॥ ८५॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांसारबोधिन्यांसदाचारोपक्रमणंनामैकादशोऽध्यायः॥ ११॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ओंनमःशिवाय ॥ उक्त्वापंचमहायज्ञान्रविवारघनुक्रमात् ॥ कर्तव्यादेवतापूजावर्ण्यंतेद्वादशेशुभाः ॥ १ ॥ ब्रह्मतृप्तिंब्राह्मणतृप्तिं ॥ १ ॥ तत्राद्यमाह ॥ अग्नाविति ॥ द्रव्यंतंडुलादिसायंप्रातर्थज्जुहोतिसइत्यर्थः ॥ ननुब्रह्मचारिणांश्रौतस्मार्ताग्न्योरभावात्कथमग्नियज्ञासिद्धिरतआह ॥ ब्रह्मचर्येति ॥ २ ॥ समिदग्नाविति ॥ यत्रसमिधएवाधीयंतेससमिदग्निस्तत्रब्रह्मचर्याग्नावित्यर्थः ॥ व्रताद्यंब्रह्मचर्यव्रतादिकम् ॥ विशेषयजनादिकंअग्निकार्यादिकम् ॥ यावदौपासनमिति ॥ विवाहपर्यंतमित्यर्थः ॥ समावर्तनस्योपलक्षणमेतत् ॥ ३ ॥ वानप्रस्थानांयतीनांचविषयेआह ॥ आत्मनीति ॥ आरोपिताग्नीनांसमारोपिताग्नीनां ॥ वनिनांवानप्रस्थानां ॥ यतिनांचतुर्थाश्रमिणां ॥ हितंसुपक्वम् ॥ मितमेध्यान्नंमितंपरिमितंमेध्यंपवित्रंयदन्नंतस्यभोजनमेवहुतिर्होमः

ऋषयउचुः ॥ अग्नियज्ञंदेवयज्ञंब्रह्मयज्ञंतथैवच ॥ गुरुपूजांब्रह्मतृप्तिंक्रमेणब्रूहिनःप्रभो ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ अग्नौजुहोतियद्द्रव्यमग्नियज्ञःसउच्यते ॥ ब्रह्मचर्याश्रमस्थानांसमिदाधानमेवहि ॥ २ ॥ समिदग्नौव्रताद्यंचविशेषयजनादिकम् ॥ प्रथमाश्रमिणामेवंयावदौपासनंद्विजाः ॥ ३ ॥ आत्मन्यारोपिताग्नीनांवनिनांयतिनांद्विजाः ॥ हितंचमितमेध्यान्नंस्वकालेभोजनंहुतिः ॥ ४ ॥ औपासनाग्निसंधानंसमारभ्यसुरक्षितम् ॥ कुंडेवाप्यथभांडेवातदजस्रंसमीरितम् ॥ ५ ॥ अग्निमात्मन्यरण्यांवाराजदैववशाद्ध्रुवम् ॥ अग्नित्यागभयादुक्तंसमारोपितमुच्यते ॥ ६ ॥ संपत्करीतथाज्ञेयासायमग्न्याहुतिर्द्विजाः ॥ आयुष्करीतिविज्ञेयाप्रातःसूर्याहुतिस्तथा ॥ ७ ॥ अग्नियज्ञोह्ययंप्रोक्तोदिवासूर्यनिवेशनात् ॥ इंद्रादीन्सकलान्देवानुद्दिश्याग्नौजुहोतियत् ॥ ८ ॥ ॥ ॥

यन्मुखंतदाहवनीयइत्यादिश्रुतेः ॥ ॥ ४ ॥ अजस्रलक्षणमाह ॥ औपासनेति ॥ सुरक्षितमसमारोपितम् ॥ ५ ॥ समारोपविधेरशक्तपरिग्राह्यत्वंदर्शयन्समारोपितलक्षणमाह ॥ अग्निमिति ॥ ॥ राजेति ॥ द्विजपीडाकारिराजोपद्रववशाद्दैवकृतरोगादिवशाच्चेत्यर्थः ॥ ६ ॥ सायंप्रातराहुत्योःफलमाह ॥ संपादिति ॥ ७ ॥ ननुप्रातर्होमःसूर्ययज्ञोवाच्यःसूर्योद्देशेनतत्राहुतेःसत्वादतआह ॥ अग्नियज्ञइति ॥ दिवादिवसेसूर्यनिवेशनात्अग्नेःसूर्यप्रवेशादित्यर्थः ॥ उद्यंतंवावादित्यमग्निरनुसमारोहतीतिश्रुतेः ॥ देवयज्ञमाह ॥ इंद्रादीनिति ॥ यदग्नौजुहोत्यपिसमिधंतद्देवयज्ञःसंतिष्ठतइतिश्रुतावग्नियज्ञदेवयज्ञौतंत्रेणोक्तावितिभावः ॥ ८ ॥

स्थालीपाकादिकानिति ॥ दर्शपूर्णमासस्थालीपाकादिसंस्थाइत्यर्थः ॥ ताश्चवैखानसेनोक्ताः ॥ स्थालीपाकोष्टकाअमाश्राद्धमौपासनहोमःश्रावण्याग्रहयणीचैत्रीतिसप्तपाकयज्ञसंस्थाइति ॥ चौलादिकमिति ॥ गर्भाधानादयस्त्वौपासनएवेतिभावः ॥ केषांचिच्छाखायांचौलमप्यौपासनएव ॥ ९ ॥ एवंदेवयज्ञमुक्त्वाब्रह्मयज्ञस्यफलप्रदर्शनपूर्वकंलक्षणमाह ॥ द्विजइति ॥ अनेनशूद्रस्यवेदाध्ययननिषेधादत्रानधिकारइतिसूचितं ॥ देवानामिति ॥ देवानामिंद्रादीनांतृप्तयेक्षुन्निवृत्तये ॥ यदृचोध्यगीषततताःपयआहुतयोदेवानामभवन्नित्यादिश्रुतेर्मधुनापयसाचैवसदेवांस्तर्पयेद्विजः ॥ पितॄन्मधुघृताभ्यांचऋचोधीतेहियोन्वहमितिस्मृतेश्चेतिभावः ॥ अध्ययनमिति ॥ यत्स्वाध्यायमधीयीतैकामप्यृचंयजुःसामवातद्ब्रह्मयज्ञःसंतिष्ठतइतिश्रुतिरप्यत्रमानं ॥ १० ॥ नित्येति ॥ नित्या

देवयज्ञंहितंविद्यात्स्थालीपाकादिकान्क्रतून् ॥ चौलादिकंतथाज्ञेयंलौकिकाग्नौप्रतिष्ठितम् ॥ ९ ॥ ब्रह्मयज्ञंद्विजः कुर्याद्देवानांतृप्तयेसकृत् ॥ ब्रह्मयज्ञइतिप्रोक्तोवेदस्याऽध्ययनंभवेत् ॥ १० ॥ नित्यानंतरमासायंततस्तुनविधीयते ॥ अनग्नौदेवयजनंशृणुतश्रद्धयादरात् ॥ ११ ॥ आदिसृष्टौमहादेवःसर्वज्ञःकरुणाकरः ॥ सर्वलोकोपकारार्थंवारान्कल्पितवान्प्रभुः ॥ १२ ॥ संसारवैद्यःसर्वज्ञःसर्वभेषजभेषजम् ॥ आदावारोग्यदंवारंस्ववारंकृतवान्प्रभुः १३ ॥ संपत्करंस्वमायायावारंचकृतवांस्ततः ॥ जननेदुर्गतिक्रांतेकुमारस्यततःपरम् ॥ १४ ॥ आलस्यदुरितक्रांत्यैवारंकल्पितवान्प्रभुः ॥ रक्षकस्यतथाविष्णोर्लोकानांहितकाम्यया ॥ १५ ॥ पुष्ट्यर्थंचैवरक्षार्थंवारंकल्पितवान्प्रभुः ॥ आयुष्करंततोवारमायुषांकर्तुरेवहि ॥ १६ ॥ त्रैलोक्यसृष्टिकर्तुर्हिब्रह्मणःपरमेष्ठिनः ॥ जगदायुष्यसिद्ध्यर्थंवारंकल्पितवान्प्रभुः ॥ १७ ॥ आदौत्रैलोक्यवृद्ध्यर्थंपुण्यपापेप्रकल्पिते ॥ तयोःकर्त्रोस्ततोवारमिंद्रस्यचयमस्यच ॥ १८ ॥ भोगप्रदंमृत्युहरंलोकानांचप्रकल्पितम् ॥ आदित्यादीन्स्वस्वरूपान्सुखदुःखस्यसूचकान् ॥ १९ ॥

नंतरंउक्तनित्यकर्मानंतरं ॥ आसायंसायंकालपर्यंतं ॥ ततःसायंकालानंतरंरात्राविस्यर्थः ॥ विधीयतइति ॥ ब्रह्मयज्ञइतिसंबध्यते ॥ ११ ॥ वारान्वासरान् ॥ ॥ १२ ॥ वासरविशेषेषुपूजनेफलविशेषानाह ॥ आरोग्यदमिति ॥ स्ववारंस्वसंबंधिनंवासरं ॥ १३ ॥ स्वमायायाःस्वशक्तेः ॥ कुमारस्येति ॥ जननेपुत्रादिजन्मनिदुर्गतिक्रांतेदुर्गतियुक्तेजातइत्यर्थः व्याधिमात्रोपलक्षणमिदं ॥ कुमारस्यस्कंदस्य ॥ १४ ॥ आलस्येति ॥ आलस्यप्रयुक्तदुरितनाशाययद्वालस्यदुरितयोर्नाशायेत्यर्थः ॥ विष्णोर्वारमाह ॥ रक्षकस्येति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ तयोःपुण्यपापयोःकर्त्रोरुत्पादयित्रोःपुरुषयोर्भोगप्राप्त्यर्थंमृत्युभयनाशार्थंचेतिभावः ॥ ॥ १८ ॥ प्रकल्पितमिति ॥ वारमितिसंबध्यते ॥ आदित्यादीन्आदित्येंदुभौमादयः ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥

ज्योतिश्चक्रेनक्षत्रचक्रे ॥ २० ॥ आदित्यादिवासराणांक्रमेणफलविशेषान्पुनःसंकल्प्याह ॥ आरोग्यमिति ॥ २१ ॥ २२ ॥ तत्तन्मंत्रजपःतत्तद्देवमंत्रजपः ॥ २३ ॥ ब्राह्मणविग्रहेविप्रशरीरे ॥ २४ ॥ उत्तरेति ॥ उक्तपूजाकर्मणांमध्येउत्तरोत्तरस्याधिक्यात्पूर्वपूर्वस्यसद्भावेपिसतिसंभवउत्तरंकार्यमित्यर्थः ॥

वारेशान्कल्पयित्वादौज्योतिश्चक्रेप्रतिष्ठितान् ॥ स्वस्ववारेतुतेषांतुपूजास्वस्वफलप्रदा ॥ २० ॥ आरोग्यंसंपदश्चैवव्याधीनांशांतिरेवच ॥ पुष्टिरायुस्तथाभोगोमृतेर्हानिर्यथाक्रमम् ॥ २१ ॥ वारक्रमफलंप्राहुर्देवप्रीतिपुरःसरम् ॥ अन्येषामपिदेवानांपूजायाःफलदःशिवः ॥ २२ ॥ देवानांप्रीतयेपूजापंचधैवप्रकल्पिता ॥ तत्तन्मंत्रजपोहोमोदानंचैवतपस्तथा ॥ २३ ॥ स्थंडिलेप्रतिमायांचह्यग्नौब्राह्मणविग्रहे ॥ समाराधनमित्येवंषोडशैरुपचारकैः ॥ २४॥ उत्तरोत्तरवैशिष्ठ्यात्पूर्वभावेतथोत्तरम् ॥ नेत्रयोःशिरसोरोगेतथाकुष्ठस्यशांतये ॥ २५ ॥ आदित्यंपूजयित्वातुब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ॥ दिनंमासंतथावर्षंवर्षत्रयमथापिवा ॥ २६ ॥ प्रारब्धंप्रबलंचेत्स्यान्नश्येद्रोगजरादिकम् ॥ जपाद्यमिष्टदेवस्यवारादीनांफलंविदुः ॥२७॥ पापशांतिर्विशेषेणह्यादिवारेनिवेदयेत् ॥ आदित्यस्यैवदेवानांब्राह्मणानांविशिष्टदम् ॥ २८ ॥ सोमवारेचलक्ष्म्यादीन्संपदर्थंयजेद्बुधः ॥ आज्यान्नेनतथाविप्रान्सपत्नीकांश्चभोजयेत् ॥ २९ ॥ काल्यादीन्भौमवारेतुयजेद्रोगप्रशांतये ॥ माषमुद्गाढकान्नेनब्राह्मणांश्चैवभोजयेत् ॥ ३० ॥ सौम्यवारेतथाविष्णुंदध्यन्नेनयजेद्बुधः ॥ पुत्रमित्रकलत्रादिपुष्टिर्भवतिसर्वदा ॥ ३१ ॥ आयुष्कामोगुरुवारेदेवानांपुष्टिसिद्धये ॥ उपवीतेनवस्त्रेणक्षीराज्येनयजेद्बुधः ॥ ३२ ॥ भोगार्थंभृगुवारेतुयजेद्देवान्समाहितः ॥ षड्रसोपेतमन्नंचदद्याद्ब्राह्मणतृप्तये ॥ ३३ ॥ स्त्रीणांचतृप्तयेतद्वद्देयंवस्त्रादिकंशुभम् ॥ अपमृत्युहरेमंदेरुद्रादींश्चयजेद्बुधः ॥ ३४ ॥ तिलहोमेनदानेनतिलान्नेनचभोजयेत् ॥ इत्थंयजेच्चविबुधानारोग्यादिफलंलभेत् ॥ ३५ ॥ देवानांनित्ययजनेविशेषयजनेपिच ॥ स्नानेदानेजपेहोमेब्राह्मणानांचतर्पणे ॥ ३६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ जपाद्यमादिनाहोमादिआदित्यादीनांफलंफलप्रदं ॥ २७ ॥ आदिवारेरविवारेविशिष्टदंअधिकफलप्रदंवस्तुनिवेदयेदित्यन्वयः ॥ ॥ २८ ॥ लक्ष्यादीनिति ॥ आदिनातत्परिवारःएवमग्रेपि ॥ २९ ॥ माषेति ॥ माषमुद्गानामाढकपरिमितान्नेनेत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ मंदेशनैश्चरे ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

आदिवारोरविवासरः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ शुभादौमंगलकर्मारंभे ॥ अशुभांतेअनिष्टप्राप्त्यनंतरम् ॥ ४० ॥ ब्राह्मणानांद्विजानां ॥ अन्येषांशूद्राणाम् ॥ तांत्रिकंतंत्रशास्त्रोक्तं ॥ ४१ ॥४२॥ ४३ ॥ छायांवृक्षादिकृताम् ॥ ब्रह्मप्रतिष्ठांवेदपाठनादिशालाम् ॥ यद्वाब्राह्मणस्थितिं ॥धर्मसंचयंधर्मबोधकपुस्तकादिसंग्रहं ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ श्रवणस्यश्रोत्रेंद्रियस्यैतदध्यायश्रवणस्येतिवा ॥ ४६ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांसारबोधिन्यांवासरविशेषे

तिथिनक्षत्रयोगेचतत्तद्देवप्रपूजने ॥ आदिवारादिवारेषुसर्वज्ञोजगदीश्वरः ॥ ३७ ॥ तत्तद्रूपेणसर्वेषामारोग्यादिफलप्रदः ॥ देशकालानुसारेणतथापात्रानुसारतः ॥ ३८ ॥ द्रव्यश्रद्धानुसारेणतथालोकानुसारतः ॥ तारतम्यक्रमाद्देवस्त्वारोग्यादीन्प्रयच्छति ॥ ३९ ॥ शुभादावशुभांतेचजन्मर्क्षेषुग्रहेग्रही ॥ आरोग्यादिसमृद्ध्यर्थमादित्यादीन्ग्रहान्यजेत् ॥ ४० ॥ तस्माद्वैदेवयजनंसर्वाभीष्टफलप्रदम् ॥ समंत्रकंब्राह्मणानामन्येषांचैवतांत्रिकम् ॥ ४१ ॥ यथाशक्त्यनुरूपेणकर्तव्यंसर्वदानरैः ॥ सप्तस्वपिचवारेषुनरैःशुभफलेप्सुभिः ॥ ४२ ॥ दरिद्रस्तपसादेवान्यजेदाढ्योधनेनहि ॥ पुनश्चैवंविधंधर्मंकुरुतेश्रद्धयासह ॥ ४३ ॥ पुनश्चभोगान्विविधान्भुक्त्वाभूमौप्रजायते ॥ छायांजलाशयंब्रह्मप्रतिष्ठांधर्मसंचयम् ॥ ४४ ॥ सर्वंचवित्तवान्कुर्यात्सदाभोगप्रसिद्धये ॥ कालाच्चपुण्यपाकेनज्ञानसिद्धिःप्रजायते ॥ ४५ ॥ यइमंशृणुतेऽध्यायंपठतेवानरोद्विजाः ॥ श्रवणस्योपकर्ताचदेवयज्ञफलंलभेत् ॥ ४६ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ऋषयऊचुः ॥ देशादीन्क्रमशोब्रूहिसूतसर्वार्थवित्तम ॥ सूतउवाच ॥ शुद्धंगृहंसमफलंदेवयज्ञादिकर्मसु ॥ १ ॥ ततोदशगुणंगोष्ठंजलतीरंततोदश ॥ ततोदशगुणंबिल्वतुलस्यश्वत्थमूलकं ॥ २ ॥ ततोदेवालयंविद्यात्तीर्थतीरंततोदश ॥ ततोदशगुणंनद्यास्तीर्थनद्यास्ततोदश ॥ ॥ ३ ॥ सप्तगंगानदीतीरंतस्यादशगुणंभवेत् ॥ गंगागोदावरीचैवकावेरीताम्रपर्णिका ॥ ४ ॥ ॥

पुदेवतापूजनवर्णनंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ओंनमःशिवाय ॥ देशकालविशेषेणपूजाफलमुदीरितम् ॥ तत्तत्फलार्थदानंचवर्ण्यतेत्रत्रयोदशे ॥ १ ॥ देशादीनिति ॥ आदिशब्देनकालादि ॥ समफलमिति ॥ यावदुक्तफलमित्यर्थः ॥ १ ॥ गोष्ठंगवांस्थानम् ॥ जलतीरंजलाशयतीरम् ॥ २ ॥ तीर्थनद्याः यमुनादिकायाः ॥ ३ ॥ तस्यास्तीर्थनद्याः ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ५ ॥ कृतेकृतयुगे ॥ ६ ॥ ततोर्धंकेकियतिकलिकालेगतइत्यर्थः ॥ ७ ॥ दशगुणमिति ॥ पुण्यमित्यनुषज्यते ॥ ८ ॥ विषुवेतुलायांमेषेच ॥ अयने कर्कसंक्रमणे ॥ मृगसंक्रांतौमकरसंक्रांतौ ॥ ९ ॥ विषयोगात्तमोरूपविषसंबंधात् ॥ रोगदमिति ॥ सूर्यग्रहणमितिशेषः ॥ १० ॥ ११ ॥ सूर्यरागो

सिंधुश्चसरयूरेवासप्तगंगाःप्रकीर्तिताः ॥ ततोऽब्धितीरंदशचपर्वताग्रेततोदश ॥ ५ ॥ सर्वस्मादधिकंज्ञेयंयत्रवारो चतेमनः ॥ कृतेपूर्णफलंज्ञेयंयज्ञदानादिकंतथा ॥ ६ ॥ त्रेतायुगेत्रिपादंचद्वापरेऽर्धंसदास्मृतं ॥ कलौपादंतुविज्ञेयंत त्पादोनंततोर्द्धके ॥ ७ ॥ शुद्धात्मनःशुद्धदिनंपुण्यंसमफलंविदुः ॥ तस्माद्दशगुणंज्ञेयंरविसंक्रमणेबुधाः ॥ ८ ॥ वि षुवेतद्दशगुणमयनेतद्दशस्मृतम् ॥ तद्दशमृगसंक्रांतौतच्चंद्रग्रहणेदश ॥ ९ ॥ ततश्चसूर्यग्रहणेपूर्णकालोत्तमेविदुः ॥ जगद्रूपस्यसूर्यस्यविषयोगाच्चरोगदं ॥ १० ॥ अतस्तद्विषशांत्यर्थंस्नानदानजपांश्चरेत् ॥ विषशांत्यर्थकालत्वात्स कालःपुण्यदःस्मृतः ॥ ११ ॥ जन्मर्क्षेचव्रतांतेचसूर्यरागोपमंविदुः ॥ महतांसंगकालश्चकोट्यर्कग्रहणंविदुः ॥१२॥ तपोनिष्ठाज्ञाननिष्ठायोगिनोयतयस्तथा ॥ पूजायाःपात्रमेतेहिपापसंक्षयकारणम् ॥ १३ ॥ चतुर्विंशतिलक्षंवागा यत्र्याजपसंयुतः ॥ ब्राह्मणस्तुभवेत्पात्रंसंपूर्णफलभोगदम् ॥ १४॥ पतनात्त्रायतइतिपात्रंशास्त्रेप्रयुज्यते ॥ दातुश्च पातकात्त्राणात्पात्रमित्यभिधीयते ॥ १५ ॥ गायकंत्रायतेपाताद्गायत्रीत्युच्यतेहिसा ॥ यथाऽर्थहीनोलोकेऽस्मिन्प रस्यार्थंनयच्छति ॥१६॥ अर्थवानिहयोलोकेपरस्यार्थंप्रयच्छति ॥ स्वयंशुद्धोहिपूतात्मानरान्संत्रातुमर्हति ॥१७॥ गायत्रीजपशुद्धोहिशुद्धब्राह्मणउच्यते ॥ तस्माद्दानेजपेहोमेपूजायांसर्वकर्मणि ॥ १८॥ दानंकर्तुंतथात्रातुंपात्रंतुब्रा ह्मणोर्हति ॥ अन्नस्यक्षुधितंपात्रंनारीनरमयात्मकम् ॥ १९ ॥ ब्राह्मणंश्रेष्ठमाहूययत्कालेसुसमाहितम् ॥ तदर्थंश ब्दमर्थंवासद्बोधकमभीष्टदम् ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पमंसूर्यग्रहणतुल्यम् ॥ १२ ॥ महतांसंगेनफलातिशयस्यजननेहेतुभूतंतेषांस्वरूपमाह ॥ तपोनिष्ठाइति ॥ १३ ॥ १४॥ पात्रशब्दव्युत्पत्तिमाह ॥ पतनादितिनरकइतिशेषः॥ १५ ॥ गायत्रीशब्दव्युत्पत्तिमाह ॥ गायकमिति ॥ १६ ॥॥ १७॥ १८॥ पात्रमिति ॥ भवितुमितिशेषः॥१९॥२०॥

प्रश्नानंतरंयाचनानंतरं ॥ २१ ॥ जातिमात्रोजातिब्राह्मणः॥तत्स्वरूपमुक्तंपातंजलभाष्ये ॥ तपःश्रुतंचयोनिश्चेत्येतद्ब्राह्मणलक्षणं॥तपःश्रुताभ्यांयोहीनोजा

इच्छावतःप्रदानंचसंपूर्णफलदंविदुः ॥ यत्प्रश्नानंतरंदत्तंतदर्धफलदंविदुः ॥ २१ ॥ यत्सेवकायदत्तंस्यात्तत्पादफल दंविदुः ॥ जातिमात्रस्यविप्रस्यदीनवृत्तेर्द्विजर्षभाः ॥ २२ ॥ दत्तमर्थंहिभोगायभूर्लोकेदशवार्षिकम् ॥ वेदयुक्तस्यविप्रस्यस्वर्गेहिदशवार्षिकम् ॥ २३ ॥ गायत्रीजपयुक्तस्यसत्येहिदशवार्षिकम् ॥ विष्णुभक्तस्यविप्रस्यदत्तंवैकुंठदंविदुः ॥ २४ ॥ शिवभक्तस्यविप्रस्यदत्तंकैलासदंविदुः ॥ तत्तल्लोकोपभोगार्थंसर्वेषांदानमिष्यते ॥ २५ ॥ दशांगमन्नंविप्रस्यभानुवारेददन्नरः ॥ परजन्मनिचारोग्यंदशवर्षंसमश्नुते ॥ २६ ॥ बहुमानमथाव्हानमभ्यंगंपादसेवनम् ॥ वासोगंधाद्यर्चनंचघृतापूपरसोत्तरम् ॥ २७ ॥ षड्रसंव्यंजनंचैवतांबूलंदक्षिणोत्तरम् ॥ नमश्चानुगमश्चैवस्वन्नदानंदशांगकम् ॥ २८ ॥ दशांगमन्नंविप्रेभ्योदशभ्योवैददन्नरः ॥ अर्कवारेतथाऽऽरोग्यंशतवर्षंसमश्नुते ॥ २९ ॥ सोमवारादिवारेषुतत्तद्वारगुणंफलम् ॥ अन्नदानस्यविज्ञेयंभूर्लोकेपरजन्मनि ॥ ३० ॥ सप्तस्वपिचवारेषुदशभ्यश्चदशांगकम् ॥ अन्नंदत्वाशतंवर्षमारोग्यादिकमश्नुते ॥ ३१ ॥ एवंशतेभ्योविप्रेभ्योभानुवारेददन्नरः ॥ सहस्रवर्षमारोग्यंशर्वलोकेसमश्नुते ॥ ३२ ॥ सहस्रेभ्यस्तथादत्वाऽयुतवर्षंसमश्नुते ॥ एवंसोमादिवारेषुविज्ञेयंहिविपश्चिता ॥ ३३ ॥ भानुवारेसहस्राणांगायत्रीपूतचेतसाम् ॥ अन्नंदत्वासत्यलोकेह्यारोग्यादिसमश्नुते ॥ ३४ ॥ अयुतानांतथादत्वाविष्णुलोकेसमश्नुते ॥ अन्नंदत्वातुलक्षाणांरुद्रलोकेसमश्नुते ॥ ३५ ॥ बालानांब्रह्मबुध्याहिदेयंविद्यार्थिभिर्नरैः ॥ यूनांचविष्णुबुध्याहिपुत्रकामार्थिभिर्नरैः ॥ ३६ ॥ वृद्धानांरुद्रबुध्याहिदेयंज्ञानार्थिभिर्नरैः ॥ बालस्त्रीभारतीबुध्याबुद्धिकामैर्नरोत्तमैः ॥ ३७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तिब्राह्मणएवसइति ॥ २२ ॥ २३ ॥ सत्येसत्यलोके ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ दशांगान्याह ॥ वहुमानमिति ॥ ॥ २७ ॥ षड्रसमिति ॥ अन्नमितिशेषः॥ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अयुतवर्षंदशसहस्रवर्षम् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ वालस्त्रीपूज्येतिशेषः ॥ भारतीवुध्यासरस्वतीवुध्या ॥ ३७ ॥

आत्मार्थिभिःआत्मज्ञानार्थिभिः ॥ ३८ ॥ शिलवृत्त्येति ॥ उंछःकणशआदानंकणिशाद्यर्जनंशिलमितियादवः ॥ गुरुदक्षिणयेति ॥ लब्धादंशभूतांगुरुदक्षिणां दत्वेत्यर्थः ॥ ३९ ॥ शुक्लप्रतिग्रहात् द्विजेभ्योधान्यप्रतिग्रहात् ॥ ४० ॥ भृतकार्जितंसेवालब्धम् ॥ ४१ ॥ धर्मार्थिनामिति ॥ ङीवभावआर्षः ॥ ४२ ॥

लक्ष्मीबुध्यायुवस्त्रीषुभोगकामैर्नरोत्तमैः ॥ वृध्धासुपार्वतीबुध्यादेयमात्मार्थिभिर्जनैः ॥ ३८ ॥ शिलवृत्त्योंच्छवृत्त्या चगुरुदक्षिणयार्जितम् ॥ शुद्धद्रव्यमितिप्राहुस्तत्पूर्णफलदंविदुः ॥ ३९ ॥ शुक्लप्रतिग्रहाद्दत्तंमध्यमंद्रव्यमुच्यते॥ कृषिवाणिज्यकोपेतमधमंद्रव्यमुच्यते ॥ ४० ॥ क्षत्रियाणांविशांचैवशौर्यवाणिज्यकार्जितम् ॥ उत्तमंद्रव्यमित्याहुः शूद्राणांभृतकार्जितम् ॥ ४१॥ स्त्रीणांधर्मार्थिनांद्रव्यंपैतृकंभर्तृकंतथा ॥ गवादीनांद्वादशानांचैत्रादिषुयथाक्रमम् ॥ ॥ ४२ ॥ संभूयवापुण्यकालेदद्यादिष्टसमृद्धये ॥ गोभूतिलहिरण्याज्यवासोधान्यगुडानिच ॥ ४३ ॥ रौप्यंलवण कूश्मांडेकन्याद्वादशकंतथा ॥ गोदानाद्दत्तगव्येनगोमयेनोपकारिणा ॥ ४४ ॥ धनधान्याद्याश्रितानांदुरितानांनि वारणम् ॥ जलस्नेहाद्याश्रितानांदुरितानांतुगोजलैः ॥ ४५ ॥ कायिकादित्रयाणांतुक्षीरदध्याज्यकैस्तथा ॥ तथाते षांचपुष्टिश्चविज्ञेयाहिविपश्चिता ॥ ४६ ॥ भूदानंतुप्रतिष्ठार्थमिहचाऽमुत्रचद्विजाः ॥ तिलदानंबलार्थंहिसदामृत्युज यंविदुः ॥ ४७ ॥ हिरण्यंजाठराग्नेस्तुवृद्धिदंवीर्यदंतथा ॥ आज्यंपुष्टिकरंविद्याद्वस्त्रमायुष्करंविदुः ॥ ४८ ॥ धान्य मन्नंसमृध्यर्थंमधुराहारदंगुडम् ॥ रौप्यंरेतोभिवृध्यर्थंषड्रसार्थंतुलावणम् ॥ ४९ ॥ सर्वंसर्वसमृध्यर्थंकूष्मांडंपुष्टि दंविदुः ॥ प्राप्तिदंसर्वभोगानामिहचाऽमुत्रचद्विजाः ॥ ५० ॥ यावज्जीवनमुक्तंहिकन्यादानंतुभोगदम् ॥ पनसाम्र कपित्थानांवृक्षाणांफलमेवच ॥ ५१ ॥ कदल्याद्यौषधीनांचफलंगुल्मोद्भवंतथा ॥ माषादीनांचमुद्गानांफलंशाकादि कंतथा ॥ ५२ ॥ मरीचिसर्षपाद्यानांशाकोपकरणंतथा ॥ यद्दतौयत्फलंसिद्धंतद्देयंहिविपश्चिता ॥ ५३ ॥ श्रोत्रादीं द्रियतृप्तिश्चसदादेयाविपश्चिता ॥ शब्दादिदशभोगार्थंदिगादीनांचतुष्टिदा ॥ ५४ ॥ ॥

संभूयवेति ॥ गवादीनिद्वादशमिलित्वाकस्मिन्नपिपुण्यकालेदद्यादित्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ कायिकेति ॥ कायिकवाचिकमानसिकरूपत्रिविधपापा नामित्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ शब्दादीति ॥ शब्दस्पर्शादयोयेदशेंद्रियविषयास्तद्भोगार्थमित्यर्थः ॥ ५४ ॥

आस्तिक्यलक्षणमाह ॥ वेदेति ॥ ५५ ॥ श्रद्धालक्षणमाह ॥ बंधिवति ॥ कनीयसीति ॥ आस्तिक्यबुद्धिमपेक्ष्येतिभावः ॥ सर्वाभावेसर्वद्रव्याभावे ॥
॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ प्रतिश्रयंगृहादिकं ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांसारबोधिन्यांदेशकालविशेषेषुतत्त

वेदशास्त्रंसमादायबुध्वागुरुमुखात्स्वयम् ॥ कर्मणांफलमस्तीतिबुद्धिरास्तिक्यमुच्यते ॥ ५५ ॥ बंधुराजभयाद्बुद्धिः श्रद्धासाचकनीयसी ॥ सर्वाभावेदरिद्रस्तुवाचावाकर्मणायजेत् ॥ ५६ ॥ वाचिकंयजनंविद्यान्मंत्रस्तोत्रजपादिकम् ॥ तीर्थयात्राव्रताद्यंहिकायिकंयजनंविदुः ॥ ५७ ॥ येनकेनाप्युपायेनह्यल्पंवायदिवाबहु ॥ देवतार्पणबुध्याचकृतंभोगायकल्पते ॥ ५८ ॥ तपश्चर्याचदानंचकर्तव्यमुभयंसदा ॥ प्रतिश्रयंप्रदातव्यंस्ववर्णगुणशोभितम् ॥ ५९ ॥ देवानांतृप्तयेऽत्यर्थंसर्वभोगप्रदंबुधैः ॥ इहाऽमुत्रोत्तमंजन्मसदाभोगंलभेद्बुधः ॥ ईश्वरार्पणबुध्याहिकृत्वामोक्षफलंलभेत् ॥ ६० ॥ यइमंपठतेऽध्यायंयःशृणोतिसदानरः ॥ तस्यवैधर्मबुद्धिश्चज्ञानसिद्धिःप्रजायते ॥ ६१ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ छ ॥ ऋषयऊचुः ॥ पार्थिवप्रतिमापूजाविधानंब्रूहिसत्तम ॥ येनपूजाविधानेनसर्वाभीष्टमवाप्यते ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ सुसाधुपृष्टंयुष्माभिःसदासर्वार्थदायकम् ॥ सद्योदुःखस्यशमनंशृणुतप्रब्रवीमिवः ॥ २ ॥ अपमृत्युहरंकालमृत्योश्चापिविनाशनं ॥ सद्यःकलत्रपुत्रादिधनधान्यप्रदंद्विजाः ॥ ३ ॥ अन्नादिभोज्यंवस्त्रादिसर्वमुत्पद्यतेयतः ॥ ततोमृदादिप्रतिमापूजाभीष्टप्रदाभुवि ॥ ४ ॥ पुरुषाणांचनारीणामधिकारोत्रनिश्चितम् ॥ नद्यांतडागेकूपेवाजलांतर्मृदमाहरेत् ॥ ५ ॥ संशोध्यगंधचूर्णेनपेषयित्वासुमंडपे ॥ हस्तेनप्रतिमांकुर्यात्क्षीरेणचसुसंस्कृताम् ॥ ६ ॥ अंगप्रत्यंगकोपेतामायुधैश्चसमन्विताम् ॥ पद्मासनस्थितांकृत्वापूजयेदादरेणहि ॥७॥ विघ्नेशादित्यविष्णूनामंबायाश्चशिवस्यच ॥ शिवस्यशिवलिंगंचसर्वदापूजयेद्द्विजः ॥८॥

त्कालपूजादानवर्णनंनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ॐनमःशिवाय ॥ पार्थिवप्रतिमादीनांपूजाद्यंचकथंकदा ॥ केनककार्यमित्येतद्वर्ण्यतेत्रचतुर्दशे ॥ १ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ संशोध्येति ॥ गंधचूर्णेनसुगंधिद्रव्यचूर्णेनपेषयित्वामिश्रयित्वेत्यर्थः ॥ ६ ॥ अंगेति ॥ अंगानिमुखाद्यवयवाः प्रत्यंगानिसूक्ष्मावयवास्तैर्युक्तामित्यर्थः ॥ ७ ॥ शिवस्यचेति ॥ प्रतिमामितिसंबध्यते ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ९ ॥ कुडवमानतःवक्ष्यमाणलक्षणकुडवमानेन ॥ १० ॥ अधिकमिति ॥ द्वयत्रयंप्रस्थषट्कपरिमितंनैवेद्यमधिकफलप्रदमित्यर्थः ॥ ११ ॥ सहस्रपूजयासहस्रप्रस्थपूजया ॥ प्रस्थादिपरिमाणंवक्तुंपात्रविशेषस्यशिवसंज्ञामाह ॥ द्वादशेति ॥ आयामोच्चविस्तारःपात्रस्येतिशेषः ॥ द्विगुणंचतुर्विंशत्यंगुलं ॥

षोडशैरुपचारैश्चकुर्यात्तत्फलसिद्धये ॥ पुष्पेणप्रोक्षणंकुर्यादभिषेकंसमंत्रकम् ॥ ९ ॥ शाल्यन्नेनैवनैवेद्यंसर्वंकुडवमानतः ॥ गृहेतुकुडवंज्ञेयंमानुषेप्रस्थमिष्यते ॥ १० ॥ दैवेप्रस्थत्रयंयोग्यंस्वयंभोःप्रस्थपंचकम् ॥ एवंपूर्णफलंविद्यादधिकंवैद्वयत्रयम् ॥ ११ ॥ सहस्रपूजयासत्यंसत्यलोकंलभेद्विजः ॥ द्वादशांगुलमायामंद्विगुणंचततोऽधिकम् ॥ ॥ १२ ॥ प्रमाणमंगुलस्यैकंतदूर्ध्वंपंचकत्रयम् ॥ अयोदारुकृतंपात्रंशिवमित्युच्यतेबुधैः ॥ १३ ॥ तदष्टभागःप्रस्थःस्यात्तच्चतुःकुडवंमतम् ॥ दशप्रस्थंशतप्रस्थंसहस्रप्रस्थमेवच ॥ १४ ॥ जलतैलादिगंधानांयथायोग्यंचमानतः ॥ मानुषार्षस्वयंभूनांमहापूजेतिकथ्यते ॥ १५ ॥ अभिषेकादात्मशुद्धिर्गंधात्पुण्यमवाप्यते ॥ आयुस्तृप्तिश्चनैवेद्याद्धूपादर्थमवाप्यते ॥ १६ ॥ दीपाज्ज्ञानमवाप्नोतितांबूलाद्भोगमाप्नुयात् ॥ तस्मात्स्नानादिकंषट्कंप्रयत्नेनप्रसाधयेत् ॥ १७ ॥ नमस्कारोजपश्चैवसर्वाभीष्टप्रदावुभौ ॥ पूजांतेचसदाकार्यौभोगमोक्षार्थिभिर्नरैः ॥ १८ ॥ संपूज्यमनसापूर्वंकुर्यात्तत्तत्सदानरः ॥ देवानांपूजयाचैतत्तत्तल्लोकमवाप्नुयात् ॥ १९ ॥ तदवांतरलोकेचयथेष्टंभोग्यमाप्यते ॥ तद्विशेषान्प्रवक्ष्यामिशृणुतश्रद्धयाद्विजाः ॥ २० ॥ विघ्नेशपूजयासम्यग्भूर्लोकेऽभीष्टमाप्नुयात् ॥ शुक्रवारेचतुर्थ्यांचसितेश्रावणभाद्रके ॥ २१ ॥ भिषगृक्षेधनुर्मासेविघ्नेशंविधिवद्यजेत् ॥ शतंपूजासहस्रंवातत्संख्याकदिनैर्व्रजेत् ॥ ॥ २२ ॥ देवाग्निश्रद्धयानित्यंपुत्रदंचेष्टदंनृणाम् ॥ सर्वपापप्रशमनंतत्तद्दुरितनाशनम् ॥ २३ ॥ ॥

ततोऽगुलस्यैकमधिकंप्रमाणमित्यन्वयः ॥ एकमंगुलमधिकमित्यर्थः ॥ एवंचपंचविंशत्यंगुलमित्यर्थः ॥ १२ ॥ तदूर्ध्वंआयामादूर्ध्वंपंचकत्रयंपंचदशांगुलमित्यर्थः ॥ १३ ॥ तच्चतुरिति ॥ प्रस्थचतुर्थांशमित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ स्नानादिषण्णामुपचाराणांफलान्याह ॥ अभिषेकादिति ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ भिषगृक्षेशततारकानक्षत्रे ॥ २२ ॥ पुत्रदमिति ॥ शतमित्यादिसंबध्यते ॥ २३ ॥ ॥

आधारंदिनात्मकंकालं ॥ २४ ॥ वृद्धीति ॥ एवंचब्रह्मसाधर्म्याद्वृद्धिक्षयदोषरहितंदिनंग्राह्यमितिभावः ॥ ब्रह्मेति ॥ ब्रह्मप्रभृतीनांब्राह्मणादीनांकर्मणां ॥ ॥ २५ ॥ तिथ्यादौविहिततिथिपूर्वभागे ॥ अस्यापवादमाह ॥ पूर्वभागइति ॥यदिमध्यान्हानंतरंतिथिःप्रवृत्तातदानिशियुक्तस्तत्तिथिपूर्वभागःपितॄणांकर्मणिप्रशस्यतइत्यर्थः ॥ दिवायुक्तःअर्थात्परदिनयुक्तः॥पूर्वाण्होवैदेवानामपराण्हःपितॄणामितिश्रुतेः ॥ २६ ॥ अखंडतिथिलक्षणमाह॥ उदयेति ॥ योदयव्या

वारपूजांशिवादीनामात्मशुद्धिप्रदांविदुः ॥ तिथिनक्षत्रयोगानामाधारंसार्वकामिकम् ॥ २४ ॥ तथावृद्धिक्षयाभावात्पूर्णब्रह्मात्मकंविदुः ॥ उदयादुदयंवारोब्रह्मप्रभृतिकर्मणाम् ॥ २५ ॥ तिथ्यादौदेवपूजाहिपूर्णभोगप्रदानृणाम् ॥ पूर्वभागःपितॄणांतुनिशियुक्तःप्रशस्यते ॥ २६ ॥ परभागस्तुदेवानांदिवायुक्तःप्रशस्यते ॥ उदयव्यापिनीग्राह्यामध्यान्हेयदिसातिथिः ॥ २७ ॥ देवकार्येतथाग्राह्यास्तिथिऋक्षादिकाःशुभाः ॥ सम्यग्विचार्यवारादीन्कुर्यात्पूजाजपादिकम् ॥ २८ ॥ पूर्जायतेह्यनेनेतिवेदेष्वर्थस्ययोजना ॥ पूर्भोगफलसिद्धिश्चजायतेतेनकर्मणा ॥ २९ ॥ मनोभावांस्तथाज्ञानमिष्टभोगार्थयोजनात् ॥ पूजाशब्दार्थएवंहिविश्रुतोलोकवेदयोः ॥ ३० ॥ नित्यनैमित्तिकंकालात्सद्यःकाम्येस्वनुष्ठिते ॥ नित्यंमासंचपक्षंचवर्षंचैवयथाक्रमम् ॥ ३१ ॥ तत्तत्कर्मफलप्राप्तिस्तादृक्पापक्षयःक्रमात् ॥ महागणपतेःपूजाचतुर्थ्यांकृष्णपक्षके ॥ ३२ ॥ पक्षपापक्षयकरीपक्षभोगफलप्रदा ॥ चैत्रेचतुर्थ्यांपूजाचकृतामासफलप्रदा ॥ ३३ ॥ वर्षभोगप्रदाज्ञेयाकृतावैसिंहभाद्रके ॥ श्रावण्यादित्यवारेचसप्तम्यांहस्तभेदिने ॥ ३४ ॥ माघशुक्लेचसप्तम्यामादित्ययजनंचरेत् ॥ ज्येष्ठभाद्रकसौम्येचद्वादश्यांश्रवणर्क्षके ॥ ३५ ॥ द्वादश्यांविष्णुयजनमिष्टसंपत्करंविदुः ॥ श्रावणेविष्णुयजनमिष्टारोग्यप्रदंभवेत् ॥ ३६ ॥ गवादीन्द्वादशानर्थान्सांगान्दत्वातुयत्फलम् ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिद्वादश्यांविष्णुतर्पणात् ॥ ३७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पिन्यपिमध्यान्हव्यापिनीनभवेत्साखंडतिथिरित्युच्यते ॥ तदाहसत्यव्रतः ॥ उदयस्थातिथिर्याहिनभवेद्दिनमध्यभाक् ॥ साखंडानव्रतानांस्यादारंभश्चसमापनमिति ॥ २७ ॥ २८ ॥ पूजाशब्दार्थमाह ॥ पूरिति ॥ भोगफलसिद्धिःस्वर्गमोक्षप्राप्तिरूपा ॥ २९ ॥ मनोभावानिति ॥ मनसाभिप्रेतानर्थान्ज्ञानंचतेनकर्मणासंपादयेदितिभावः ॥ अत्रहेतुमाह ॥ इष्टेति ॥ ३० ॥ नित्येति ॥ नित्यनैमित्तिकंपूजादिकर्मकालात्कालांतरेणफलंददाति ॥ काम्येतुसद्यःफलप्राप्तिरित्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ सिंहभाद्रकेसिंहस्थसूर्ययुतेभाद्रपदे ॥ ३४ ॥ सौम्येबुधवारे ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ द्वादशानित्यत्रार्षं ॥ ३७ ॥

तत्प्रीतिंविष्णुप्रसादं ॥ ३८ ॥ ब्रह्मयजनंब्राह्मणयजनम् ॥ ३९ ॥ ४० ॥ आश्वयुगिति ॥ अस्यांनवम्यामंबांयजेदितिभावः ॥ ४१ ॥ महार्द्रायांसूर्ययुता र्द्रानक्षत्रे ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ततदिति ॥ तत्तन्मूर्तिषुशिवंसंपूज्ययस्तिष्ठेत्तस्याशिवभक्तस्यपाददर्शनंकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ नियमेनउपवासा

द्वादश्यांद्वादशान्विप्रान्विष्णोर्द्वादशनामतः ॥ षोडशैरुपचारैश्चयजेत्तत्प्रीतिमाप्नुयात् ॥३८॥ एवंचसर्वदेवानांत त्तद्वादशनामकैः ॥ द्वादशब्रह्मयजनंतत्तत्प्रीतिकरंभवेत् ॥ ३९ ॥ कर्कटेसोमवारेचनवम्यांमृगशीर्षके ॥ अंबांयजे द्भूतिकामःसर्वभोगफलप्रदाम् ॥ ४० ॥ आश्वयुक्शुक्लनवमीसर्वाभीष्टफलप्रदा ॥ आदिवारेचतुर्दश्यांकृष्णपक्षेवि शेषतः ॥ ४१ ॥ आर्द्रायांचमहार्द्रायांशिवपूजाविशिष्यते ॥ माघकृष्णचतुर्दश्यांसर्वाभीष्टफलप्रदा ॥ ४२ ॥ आयु ष्करीमृत्युहरासर्वसिद्धिकरीन्नृणाम् ॥ ज्येष्ठमासेमहार्द्रायांचतुर्दशीदिनेपिच ॥ ४३ ॥ मार्गशीर्षार्द्रकायांवाषोडशै रुपचारकैः ॥ तत्तन्मूर्तिशिवंपूज्यतस्यवैपाददर्शनम् ॥ ४४ ॥ शिवस्ययजनंज्ञेयंभोगमोक्षप्रदंनृणाम् ॥ वारादिदेव यजनंकार्तिकेहिविशिष्यते ॥ ४५ ॥ कार्तिकेमासिसंप्राप्तेसर्वान्देवान्यजेद्बुधः ॥ दानेनतपसाहोमैर्जपेननियमे नच ॥ ४६ ॥ षोडशैरुपचारैश्चप्रतिमाविप्रमंत्रकैः ॥ ब्राह्मणानांभोजनेननिष्कामार्तिककोभवेत् ॥ ४७ ॥ कार्ति केदेवयजनंसर्वभोगप्रदंभवेत् ॥ व्याधीनांहरणंचैवभवेद्भूतग्रहक्षयः ॥ ४८ ॥ कार्तिकादित्यवारेषुनृणामादित्यपू जनात् ॥ तैलकार्पासदानात्तुभवेत्कुष्ठादिसंक्षयः ॥ ४९ ॥ हरीतकीमरीचीनांवस्त्रक्षीरादिदानतः ॥ ब्रह्मप्रतिष्ठया चैवक्षयरोगक्षयोभवेत् ॥ ५० ॥ दीपसर्षपदानाच्चअपस्मारक्षयोभवेत् ॥ कृत्तिकासोमवारेषुशिवस्ययजनंनृणाम् ॥ ॥ ५१ ॥ महादारिद्र्यशमनंसर्वसंपत्करंभवेत् ॥ गृहक्षेत्रादिदानाच्चगृहोपकरणादिना ॥ ५२ ॥ कृत्तिकाभौमवारे षुस्कंदस्ययजनान्नृणाम् ॥ दीपघंटादिदानाद्वैवाक्सिद्धिरचिराद्भवेत् ॥ ५३ ॥ ॥ ॥

दिना ॥ ४६ ॥ निष्कामेति ॥ कामक्रोधादिजनितपीडारहितोभवेदित्यर्थः ॥ शैषिककबंताद्बहुव्रीहेःस्वार्थेकः ॥ ४७ ॥ भूतग्रहक्षयःभूतग्रहादिजनितव्या धिनाशः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ कृत्तिकेति ॥ कार्तिकसोमवारेष्वित्यर्थः ॥ एवमग्रेपि ॥ कृत्तिकानक्षत्रयुतसोमादिवारेष्वितिवा ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ गजकोमेडयाजनात् गजवक्त्रयाजनात् ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ सेतुपानांमर्यादायाःपालकानां ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ आयसंलोहं ॥ त्रिकटुशुंठीपिप्पलीमरीचसमुदायः ॥ ६० ॥ द्रवाणांदुग्धादीनाम् ॥ कठिनानांधान्यादीनाम् पलमानतःषोडशपलात्मकप्रस्थेनेत्यर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

कृत्तिकासौम्यवारेषुविष्णोर्वैयजनंनृणाम् ॥ दध्यौदनस्यदानंचसत्संतानकरंभवेत् ॥ ५४ ॥ कृत्तिकागुरुवारेषुब्रह्मणोयजनाद्धनैः ॥ मधुस्वर्णाज्यदानेनभोगवृद्धिर्भवेन्नृणाम् ॥ ५५ ॥ कृत्तिकाशुक्रवारेषुगजकोमेडयाजनात् ॥ गंधपुष्पान्नदानेनभोग्यवृद्धिर्भवेन्नृणाम् ॥ ५६ ॥ वंध्यासुपुत्रंलभतेस्वर्णरौप्यादिदानतः ॥ कृतिकाशनिवारेषुदिक्पालानांचवंदनम् ॥ ५७ ॥ दिग्गजानांचनागानांसेतुपानांचपूजनम् ॥ त्र्यंबकस्यचरुद्रस्यविष्णोःपापहरस्यच ॥५८॥ ज्ञानदंब्रह्मणश्चैवधन्वंतर्यश्विनोस्तथा ॥ रोगापमृत्युहरणंतत्कालव्याधिशांतिदम् ॥ ५९ ॥ लवणायसतैलानांमाषादीनांचदानतः ॥ त्रिकटुफलगंधानांजलादीनांचदानतः ॥ ६० ॥ द्रवानांकठिनानांचप्रस्थेनपलमानतः ॥ स्वर्गप्राप्तिर्धनुर्मासेह्युषःकालेचपूजनम् ॥ ६१ ॥ शिवादीनांचसर्वेषांक्रमाद्वैसर्वसिद्धये ॥ शाल्यन्नस्यहविष्यस्यनैवेद्यंशस्तमुच्यते ॥ ६२ ॥ विविधान्नस्यनैवेद्यंधनुर्मासेविशिष्यते ॥ मार्गशीर्षेऽन्नदस्यैवसर्वमिष्टफलंभवेत् ॥ ६३ ॥ पापक्षयंचेष्टसिद्धिंचारोग्यंधर्ममेवच ॥ सम्यग्वेदपरिज्ञानंसदनुष्ठानमेवच ॥ ६४ ॥ इहामुत्रमहाभोगानंतेयोगंचशाश्वतम् ॥ वेदांतज्ञानसिद्धिंचमार्गशीर्षान्नदोलभेत् ॥ ६५ ॥ मार्गशीर्षेह्युषःकालेदिनत्रयमथापिवा ॥ यजेद्देवान्भोगकामोनाधनुर्मासिकोभवेत् ॥ ६६ ॥ यावत्संगवकालंतुधनुर्मासोविधीयते ॥ धनुर्मासेनिराहारोमासमात्रंजितेंद्रियः ॥ ६७ ॥ आमध्यान्हंजपेद्विप्रोगायत्रींवेदमातरम् ॥ पंचाक्षरादिकान्मंत्रान्पश्चादासुप्तिकंजपेत् ॥ ६८ ॥ ज्ञानंलब्ध्वाचदेहांतेविप्रोमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ अन्येषांनरनारीणांत्रिःस्नानेनजपेनच ॥ ६९ ॥ सदापंचाक्षरस्यैवविशुद्धंज्ञानमाप्यते ॥ इष्टमंत्रान्सदाजप्त्वामहापापक्षयंलभेत् ॥ ७० ॥ धनुर्मासेविशेषेणमहानैवेद्यमाचरेत् ॥ शालितंडुलभारेणमरीचप्रस्थकेनच ॥ ७१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥६५॥ भवेदिति ॥ धनुःसंक्रांतिंनातिक्रामेदित्यर्थः ॥६६॥६७॥ आसुप्तिकंनिद्राकालपर्यंतम् ॥६८॥६९॥७०॥ महानवेद्यलक्षणमाह ॥ शालीति ॥ ७१ ॥

द्वादशामिति ॥ उक्तंवक्ष्यमाणंचसर्वगणनात्संकलनयाद्वादशगुणंकार्यमित्यर्थः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ पत्रकैस्तांबूलीदलैः ॥ ७४ ॥ खुरोवृक्षविशेषः ॥ शुक्तिः शंखःखुरःकोलइत्यमरः ॥ पंचसौधिकैःएलाकक्कोललवंगपुष्पगुवाकजातीफलैः ॥ ७५ ॥ तद्भक्तेभ्यःतद्देववाभक्तेभ्यः ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥

गणनाद्द्वादशंसर्वमध्वाज्यकुडवेनहि ॥ द्रोणयुक्तेनमुद्गेनद्वादशव्यंजनेनच ॥ ७२ ॥ घृतपक्वैरपूपैश्चमोदकैःशालिकादिभिः ॥ द्वादशैश्चदधिक्षीरैर्द्वादशप्रस्थकेनच ॥ ७३ ॥ नारिकेलफलादीनांतथागणनयासह ॥ द्वादशक्रमुकैर्युक्तंषट्त्रिंशत्पत्रकैर्युतम् ॥ ७४ ॥ कर्पूरखुरचूर्णेनपंचसौगंधिकैर्युतम् ॥ तांबूलयुक्तंतुयदामहानैवेद्यलक्षणम् ॥ ७५ ॥ महानैवेद्यमेतद्वैदेवतार्पणपूर्वकम् ॥ वर्णानुक्रमपूर्वेणतद्भक्तेभ्यःप्रदापयेत् ॥ ७६ ॥ एवंचौदननैवेद्याद्भूमौराष्ट्रपतिर्भवेत् ॥ महानैवेद्यदानेननरःस्वर्गमवाप्नुयात् ॥ ७७ ॥ महानैवेद्यदानेनसहस्रेणद्विजर्षभाः ॥ सत्यलोकंचतल्लोके पूर्णमायुरवाप्नुयात् ॥ ७८ ॥ सहस्राणांचत्रिंशत्यामहानैवेद्यदानतः ॥ तदूर्ध्वलोकमाप्यैवनपुनर्जन्मभाग्भवेत् ॥ ॥ ७९ ॥ सहस्राणांचषट्त्रिंशज्जन्मनैवेद्यमीरितम् ॥ तावन्नैवेद्यदानंतुमहापूर्णंतदुच्यते ॥ ८० ॥ महापूर्णस्यनैवेद्यंजन्मनैवेद्यमिष्यते ॥ जन्मनैवेद्यदानेनपुनर्जन्मनविद्यते ॥ ८१ ॥ ऊर्जेमासिदिनेपुण्येजन्मनैवेद्यमाचरेत् ॥ संक्रातिपातजन्मर्क्षपौर्णमास्यादिसंयुते ॥ ८२ ॥ अब्दजन्मदिनेकुर्याज्जन्मनैवेद्यमुत्तमम् ॥ मासांतरेषुजन्मर्क्षपूर्णयोगदिनेपिच ॥ ८३ ॥ मेलनेचशनैर्वापितावत्साहस्रमाचरेत् ॥ जन्मनैवेद्यदानेनजन्मार्पणफलंलभेत् ॥ ८४ ॥ जन्मार्पणाच्छिवःप्रीतःस्वसायुज्यंददातिहि ॥ इदंतज्जन्मनैवेद्यंशिवस्यैवप्रदापयेत् ॥ ८५ ॥ योनिलिंगस्वरूपेणाशिवोजन्मनिरूपकः ॥ तस्माज्जन्मनिवृत्त्यर्थंजन्मपूजाशिवस्यहि ॥ ८६ ॥ बिंदुनादात्मकंसर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ बिंदुःशक्तिःशिवोनादःशिवशक्त्यात्मकंजगत् ॥ ८७ ॥ नादाधारमिदंबिंदुर्बिंद्वाधारमिदंजगत् ॥ जगदाधारभूतौहिबिंदुनादौव्यवस्थितौ ॥ ८८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ८० ॥ महापूर्णस्यशिवस्य ॥ ८१ ॥ पातोव्यतीपातः ॥ पौर्णमास्यादीत्यादीनामावास्यादिपरिग्रहः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ मेलनेपुण्ययोगानामितिशेषः ॥ ॥ ८४ ॥ जन्मार्पणात्जन्मनैवेद्यार्पणात् ॥ ८५ ॥ जन्मनिरूपकःजन्मनःप्रापकः ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ॥ ॥

सकलीकरणंकलाभिर्मिश्रीकरणं ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ अंतर्गतैश्वर्यंआनंदज्ञानादिलक्षणं ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ अव्यक्तेति ॥ अव्यक्तं सूक्ष्मंयदंतरभ्यंतरेऽधिष्ठानमुपादानभूतोगर्भःपुरुषउच्यतइत्यर्थः ॥ ९६ ॥ गर्भवानिति ॥ प्रकृतिरूपगर्भसंबंधेनगर्भवानित्यर्थः ॥ युक्तंयोगः ॥ ९७ ॥ जन्मेति ॥ जंतुर्जीवःपुरुषादेवजन्ममृत्यूत्पत्तिंचलभतइत्यर्थः ॥ ९८ ॥ अन्यतेप्राण्यतेप्रकटीक्रियते ॥ भाव्यतेउत्पाद्यते ॥ जीवपदार्थमाह ॥ जीर्यंत

बिंदुनादयुतंसर्वंसकलीकरणंभवेत् ॥ सकलीकरणाज्जन्मजगत्प्राप्नोत्यसंशयः ॥ ८९ ॥ बिंदुनादात्मकंलिंगंजगत्कारणमुच्यते ॥ बिंदुर्देवीशिवोनादःशिवलिंगंतुकथ्यते ॥ ९० ॥ तस्माजन्मनिवृत्त्यर्थंशिवलिंगंप्रपूजयेत् ॥ माता देवीबिंदुरूपानादरूपःशिवःपिता ॥ ९१ ॥ पूजिताभ्यांपितृभ्यांतुपरमानंदएवहि ॥ परमानंदलाभार्थंशिवलिंगंप्रपूजयेत् ॥ ९२ ॥ सादेवीजगतांमातासशिवोजगतःपिता ॥ पित्रोःशुश्रूषकेनित्यंकृपाधिक्यंहिवर्धते ॥ ९३ ॥ कृपयांतर्गतैश्वर्यंपूजकस्यददातिहि ॥ तस्मादंतर्गतानंदलाभार्थंमुनिपुंगवाः ॥ ९४ ॥ पितृमातृस्वरूपेणशिवलिंगंप्रपूजयेत् ॥ भर्गःपुरुषरूपोहिभर्गाप्रकृतिरुच्यते ॥ ९५ ॥ अव्यक्तांतरधिष्ठानंगर्भःपुरुषउच्यते ॥ सुव्यक्तांतरधिष्ठानंगर्भःप्रकृतिरुच्यते ॥ ९६ ॥ पुरुषस्त्वादिगर्भोहिगर्भवान्जनकोयतः ॥ पुरुषात्प्रकृतौयुक्तंप्रथमंजन्मकथ्यते ॥ ॥ ९७ ॥ प्रकृतेर्व्यक्ततांयातंद्वितीयंजन्मकथ्यते ॥ जन्मजंतुर्मृत्युजन्मपुरुषात्प्रतिपद्यते ॥ ९८ ॥ अन्यतेभाव्यतेऽवश्यंमाययाजन्मकथ्यते ॥ जीर्यतेजन्मकालाद्यत्तस्माज्जीवइतिस्मृतः ॥ ९९ ॥ जन्यतेतन्यतेपाशैर्जीवशब्दार्थएवहि ॥ जन्मपाशनिवृत्त्यर्थंजन्मलिंगंप्रपूजयेत् ॥ १०० ॥ भंवृद्धिंगच्छतीत्यर्थाद्भगःप्रकृतिरुच्यते ॥ प्राकृतैःशब्दमात्राद्यैःप्राकृतेंद्रियभोजनात् ॥ १०१ ॥ भगस्येदंभोगमितिशब्दार्थोमुख्यतःश्रुतः ॥ मुख्योभगस्तुप्रकृतिर्भगवान्शिवउच्यते ॥ १०२ ॥ भगवान्भोगदाताहिनाऽन्योभोगप्रदायकः ॥ भगस्वामीचभगवान्भर्गइत्युच्यतेबुधैः ॥ ॥ १०३ ॥ भगेनसहितंलिंगंभगंलिंगेनसंयुतम् ॥ इहामुत्रचभोगार्थंनित्यभोगार्थमेवच ॥ १०४ ॥ ॥

इति ॥ जीर्यतेकर्मकालाद्यदितिपाठांतरं ॥ ९९ ॥ तन्यतेवध्यते ॥ १०० ॥ भगपदार्थमाह ॥ भमिति ॥ शब्दमात्राद्यैःशब्दादिपंचतन्मात्रादिभिः ॥ इंद्रियभोजनात्इंद्रियैर्भोगकरणात् ॥ १०१ ॥ भोगशब्दार्थमाह॥ भगस्येति॥प्रकृतेरित्यर्थः ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥

भगेतिसूर्यस्यनामयेनप्रसिद्धंतदाह ॥ लोकेति ॥ तच्चिन्हंतस्यलोकप्रसवितुर्लिंगंकार्यजातमनुमापकं ॥ प्रसवात्जगज्जननात् ॥ १०५ ॥ लिंगिनंशिवम् ॥ १०६ ॥ लिंगंयमर्थमभिधत्तेतमाह ॥ पुरुषमिति ॥ १०७ ॥ प्रीतइति ॥ शिवोभवतीतिशेषः ॥ अतश्चिन्हकार्यंनवीयतेनप्राप्यते ॥ १०८ ॥ १०९ ॥ ॥ ११० ॥ गोजलंगोमूत्रम् ॥ १११ ॥ ११२ ॥ ११३ ॥ ११४ ॥ भूतिधारणात्भस्मधारणात् ॥ ११५ ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ इतिश्रीशैवमहापुराणे

भगवंतंमहादेवंशिवलिंगंप्रपूजयेत् ॥ लोकप्रसवितासूर्यस्तच्चिन्हंप्रसवात्भवेत् ॥ १०५ ॥ लिंगेप्रसूतिकर्तारंलिंगिनंपुरुषोयजेत् ॥ लिंगार्थगमकंचिन्हंलिंगमित्यभिधीयते ॥ १०६ ॥ लिंगमर्थंहिपुरुषंशिवंगमयतीत्यदः ॥ शिवशक्त्योश्चचिन्हस्यमेलनंलिंगमुच्यते ॥ १०७ ॥ स्वचिन्हपूजनात्प्रीतश्चिन्हकार्यंनवीयते ॥ चिन्हकार्यंतुजन्मादिजन्माद्यंविनिवर्तते ॥ १०८ ॥ प्राकृतैःपुरुषैश्चापिबाह्याभ्यंतरसंभवैः ॥ षोडशैरुपचारैश्चशिवलिंगंप्रपूजयेत् ॥ ॥ १०९ ॥ एवमादित्यवारेहिपूजाजन्मनिवर्तिका ॥ आदिवारेमहालिंगंप्रणवेनैवपूजयेत् ॥ ११० ॥ आदिवारेपंचगव्यैरभिषेकोविशिष्यते ॥ गोमयंगोजलंक्षीरंदध्याज्यंपंचगव्यकम् ॥ १११ ॥ क्षीराद्यंचपृथक्चैवमधुनाचेक्षुसारकैः ॥ गव्यक्षीरान्ननैवेद्यंप्रणवेनैवकारयेत् ॥ ११२ ॥ प्रणवंध्वनिलिंगंतुनादलिंगंस्वयंभुवः ॥ बिंदुलिंगंतुयंत्रंस्यान्मकारंतुप्रतिष्ठितम् ॥ ११३ ॥ उकारंचरलिंगंस्यादकारंगुरुविग्रहम् ॥ षड्लिंगपूजयानित्यंजीवन्मुक्तोनसंशयः ॥ ११४ ॥ शिवस्यभक्त्याऽपूजाहिजन्ममुक्तिकरीनृणाम् ॥ रुद्राक्षधारणात्पादमर्धंवैभूतिधारणात् ॥ ११५ ॥ त्रिपादंमंत्रजाप्याच्चपूजयापूर्णभक्तिमान् ॥ शिवलिंगंचभक्तंचपूज्यमोक्षंलभेन्नरः ॥ ११६ ॥ यइमंपठतेऽध्यायंशृणुयाद्वासमाहितः ॥ तस्यैवशिवभक्तिश्चवर्धतेसुदृढाद्विजाः ॥ ११७ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ ऋषयऊचुः ॥ प्रणवस्यचमाहात्म्यंषड्लिंगस्यमहामुने ॥ शिवभक्तस्यपूजांचक्रमशोब्रूहिनःप्रभो ॥ सूतउवाच ॥ तपोधनैर्भवद्भिश्चसम्यक्प्रश्नमिदंकृतम् ॥ अस्योत्तरंमहादेवोजानातिस्मनचापरः ॥ २ ॥

विद्येश्वरसंहिताटीकायांसारबोधिन्यांलिंगपूजाफलकथनंनामचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ओंनमःशिवाय ॥ प्रणवस्यस्वरूपंयत्तज्जपादेःफलादिकम् ॥ तत्प्रभेदादिकंचात्रसर्वंपंचदशेस्थितम् ॥ १ ॥ षड्लिंगस्यपूर्वोक्तस्वरूपस्य ॥ १ ॥ प्रश्नमिति ॥ क्लीवत्वमार्षम् ॥ २ ॥ ॥

तंप्रणवं ॥ ३ ॥ प्रणवशब्दार्थमाह ॥ प्रोहीति ॥ प्रस्येतिकचित्पाठः ॥ ४ ॥ नास्तीइत्यत्रदीर्घत्वमार्षं ॥ ५ ॥ नूतनमिति ॥ नूतनंप्रणवोददातीतिशे
षः ॥६॥ तमेवप्रणवमेवमहात्मानंपरत्मानं ॥ ७ ॥ ८ ॥ अव्यक्तपंचार्णअनभिव्यक्तपंचाक्षरम् ॥ ९ ॥ सूक्ष्मोपासनाधिकारिणमाह ॥ जीवन्मुक्तस्येति
॥ तस्यसूक्ष्ममेवसर्वसारंहिनिश्चयेनहियतस्तद्धितस्यजनकमितिशेषः ॥ १० ॥ अर्थानुसंधानपूर्वकप्रणवजपस्यफलमाह ॥ स्वदेहेइति ॥ केवलंअर्थानुसं

अथापिवक्ष्येतमहंशिवस्यकृपयैवहि ॥ शिवोऽस्माकंचयुष्माकंरक्षांगृण्हातुभूरिशः,॥ ३ ॥ प्रोहिप्रकृतिजातस्यसंसा
रस्यमहोदधेः ॥ नवंनावांतरमितिप्रणवंवैविदुर्बुधाः ॥ ४ ॥ प्रःप्रपंचोननास्तीवोयुष्माकंप्रणवंविदुः ॥ प्रकर्षेणनये
द्यस्मान्मोक्षंवाप्रणवंविदुः ॥ ५ ॥ स्वजापकानांयोगिनांस्वमंत्रपूजकस्यच ॥ सर्वकर्मक्षयंकृत्वादिव्यज्ञानंतुनूतन
म् ॥ ६ ॥ तमेवमायारहितंनूतनंपरिचक्षते ॥ प्रकर्षेणमहात्मानंनवंशुद्धस्वरूपकम् ॥ ७ ॥ नूतनंवैकरोतीतिप्रण
वंतंविदुर्बुधाः ॥ प्रणवंद्विविधंप्रोक्तंसूक्ष्मस्थूलविभेदतः ॥ ८ ॥ सूक्ष्ममेकाक्षरंविद्यात्स्थूलंपंचाक्षरंविदुः ॥ सूक्ष्मम
व्यक्तपंचार्णसुव्यक्तार्णंतथेतरत् ॥ ९ ॥ जीवन्मुक्तस्यसूक्ष्मंहिसर्वसारंहितस्यहि ॥ मंत्रेणार्थानुसंधानंस्वदेहविल
यावधि ॥ १० ॥ स्वदेहेगलितेपूर्णंशिवंप्राप्नोतिनिश्चयः ॥ केवलंमंत्रजापीतुयोगंप्राप्नोतिनिश्चयः ॥ ११ ॥ षट्त्रिं
शत्कोटिजापीतुनिश्चयंयोगमाप्नुयात् ॥ सूक्ष्मंचद्विविधंज्ञेयंह्रस्वदीर्घविभेदतः ॥ १२ ॥ अकारश्चउकारश्चमकार
श्चततःपरम् ॥ बिंदुनादयुतंतद्धिशब्दकालकलान्वितम् ॥ १३ ॥ दीर्घप्रणवमेवंहियोगिनामेवत्द्गतम् ॥ मकारंतं
त्रितत्वंहिह्रस्वप्रणवउच्यते ॥ १४ ॥ शिवःशक्तिस्तयोरैक्यंमकारंतुत्रिकात्मकम् ॥ ह्रस्वमेवंहिजाप्यंस्यात्सर्वपा
पक्षयैषिणाम् ॥ १५ ॥ भूवायुकनकार्णोद्योशब्दाद्याश्चतथादश ॥ आशान्वयेदशपुनःप्रवृत्ताइतिकथ्यते ॥ १६ ॥
ह्रस्वमेवप्रवृत्तानांनिवृत्तानांतुदीर्घकम् ॥ व्याहृत्यादौचमंत्रादौकामंशब्दकलायुतम् ॥ १७ ॥ ॥

धानरहितम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ बिंदुनादेति ॥ बिंदुरनुस्वारःनादोध्वनिर्लेखनेर्धचंद्राकृतिस्ताभ्यांयुतम् ॥ शब्देति ॥ शब्दावर्णाःकालकलामात्रास्ताभिर्युक्त
मित्यर्थः ॥ १३ ॥ ह्रस्वप्रणवलक्षणमाह ॥ मकारमिति ॥ त्रितत्वंतत्वत्रयात्मकं ॥ १४ ॥ तदेवाह ॥ शिवइति ॥ तयोःशिवशक्त्योः ॥ ऐक्यमिति ॥
शिवशक्तितदैक्यरूपंमकारमित्यर्थः ॥ १५ ॥ कनकग्रहणंतेजोमात्रोपलक्षणं ॥ आशान्वयइति ॥ उक्तानांदशानामाशायाःसंबंधेसतितेदशपुरुषाःप्रवृत्ताः
प्रवृत्तिमार्गाश्रिताःसंतिइतिकथ्यतइत्यर्थः॥अर्थात्तद्भिन्नानिवृत्ताः॥ १६ ॥ह्रस्वदीर्घप्रणवयोरधिकारिभेदेनजपव्यवस्थामाह॥ह्रस्वमिति॥कामंयथेच्छं॥ १७॥

वंदनइति ॥ सायंप्रातःसंध्ययोर्गुर्वादिवंदनसमयइत्यर्थः ॥१८॥ प्रणवजपेनप्राप्यंमहापंचभूतजयरूपंफलमाह ॥ पुनरिति ॥ १९ ॥२०॥ गंधादीनामिति ॥ गंधरसरूपस्पर्शशब्दानां ॥ जयमाप्नोतीत्यर्थः ॥ अहंकारस्येति ॥ जयमाप्नोतीतिसंबध्यते ॥ २१ ॥ स्वसिध्यर्थंआत्मज्ञानसिध्यर्थं ॥ २२ ॥ तदेवाह

वेदादौचप्रयोज्यंस्याद्वंदनेसंध्ययोरपि ॥ नवकोटिजपाजप्त्वासंशुद्धःपुरुषोभवेत् ॥ १८ ॥ पुनश्चनवकोट्यातुपृथिवीजयमाप्नुयात् ॥ पुनश्चनवकोट्यातुह्यपांजयमवाप्नुयात् ॥ १९ ॥ पुनश्चनवकोट्यातुतेजसांजयमाप्नुयात् ॥ पुनश्चनवकोट्यातुवायोर्जयमवाप्नुयात् ॥ आकाशजयमाप्नोतिनवकोटिजपेनवै॥२०॥गंधादीनांक्रमेणैवनवकोटिजपेनवै ॥ अहंकारस्यचपुनर्नवकोटिजपेनवै ॥२१॥ सहस्रमंत्रजप्तेननित्यशुद्धोभवेत्पुमान् ॥ ततःपरंस्वसित्ध्यर्थंजपोभवतिहिद्विजाः ॥ २२ ॥ एवमष्टोत्तरशतकोटिजप्तेनवैपुनः ॥ प्रणवेनप्रबुद्धस्तुशुद्धयोगमवाप्नुयात् ॥ २३॥ शुद्धयोगेनसंयुक्तोजीवन्मुक्तोनसंशयः ॥ सदाजपन्सदाध्यायन्शिवंप्रणवरूपिणम् ॥ २४ ॥ समाधिस्थोमहायोगीशिवएवनसंशयः ॥ ऋषिच्छंदोदेवतादिन्यस्यदेहेपुनर्जपेत् ॥ २५ ॥ प्रणवंमातृकायुक्तंदेहेन्यस्यऋषिर्भवेत् ॥ दशमातृषडध्वादिसर्वन्यासफलंलभेत् ॥ २६ ॥ प्रवृत्तानांचमिश्राणांस्थूलप्रणवमिष्यते ॥ क्रियातपोजपैर्युक्तास्त्रिविधाःशिवयोगिनः ॥ २७ ॥ धनादिविभवैश्चैवकराद्यंगैर्नमादिभिः ॥ क्रिययापूजयायुक्तःक्रियायोगीतिकथ्यते ॥२८॥ पूजायुक्तश्चमितभुक्बाह्येंद्रियजयान्वितः ॥ परद्रोहादिरहितस्तपोयोगीतिकथ्यते ॥ २९ ॥ एतैर्युक्तःसदाशुद्धःसर्वकामादिवर्जितः ॥ सदाजपपरःशांतोजपयोगीतितंविदुः ॥ ३० ॥ उपचारैःषोडशभिःपूजयाशिवयोगिनाम् ॥ सालोक्यादिक्रमेणैवशुद्धोमुक्तिंलभेन्नरः ॥ ३१ ॥ जपयोगमथोवक्ष्येगदतःशृणुतद्विजाः ॥ तपःकर्तुर्जपःप्रोक्तोयज्जपन्परिमार्जते ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ प्रबुद्धइति ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ मातृकाःअइउइत्यादयोवर्णाः॥२६॥प्रवृत्तानांपूर्वोक्तलक्षणानांतेषांमिश्राणांप्रवृत्तनिवृत्तोभयलक्षणयुतानां ॥ २७ ॥ क्रियायोगिलक्षणमाह ॥ धनादीति ॥ २८ ॥ तपोयोगिलक्षणमाह ॥ पूजेति ॥ २९ ॥ जपयोगिलक्षणमाह ॥ एतैरिति ॥ एतैःपूजादिभिः ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ गदतइति ॥ मत्तइतिशेषः ॥ परिमार्जतेनाशयति ॥ पापमितिशेषः ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥

शिवनामेति ॥ नमःशिवायेतिनमःपूर्वकंचतुर्थ्यंतंशिवनामपंचतत्त्वात्मकमित्यर्थः ॥ ३३ ॥ जपेदिति ॥ द्विजइतिशेषः ॥ ३४ ॥ पूर्वपक्षेशुक्लपक्षेकृष्णभूता वधिकृष्णचतुर्दशीपर्यंतं ॥ ३५ ॥ एतज्जपेपुण्यमासावाह ॥ माघमिति ॥ विद्यादितिशेषः ॥ ३६ ॥ स्वस्येति ॥ आत्मनोराज्ञःपालकस्यपितॄणांचशुश्रूष

शिवनामनमःपूर्वंचतुर्थ्यांपंचतत्त्वकम् ॥ स्थूलप्रणवरूपंहिशिवपंचाक्षरंद्विजाः ॥ ३३ ॥ पंचाक्षरजपेनैवसर्वसिद्धिंल भेन्नरः ॥ प्रणवेनादिसंयुक्तंसदापंचाक्षरंजपेत् ॥ ३४ ॥ गुरूपदेशंसंगम्यसुखवासेसुभूतले ॥ पूर्वपक्षेसमारभ्यकृ ष्णभूतावधिद्विजाः ॥ ३५ ॥ माघंभाद्रंविशिष्टंतुसर्वकालोत्तमोत्तमं ॥ एकवारंमिताशीतुवाग्यतोनियतेंद्रियः ॥ ३६ ॥ स्वस्यराजपितॄणांचशुश्रूषणंचनित्यशः ॥ सहस्रजपमात्रेणभवेच्छुद्धोऽन्यथाऋणी ॥ ३७ ॥ पंचाक्षरंपंचलक्षंजपे च्छिवमनुस्मरन् ॥ पद्मासनस्थंशिवदंगंगाचंद्रकलान्वितम् ॥ ३८ ॥ वामोरुस्थितशक्त्याचविराजंतंमहागणैः ॥ मृगटंकधरंदेवंवरदाभयपाणिकम् ॥ ३९ ॥ सदानुग्रहकर्त्तारंसदाशिवमनुस्मरन् ॥ संपूज्यमनसापूर्वंत्द्दिवासूर्य मंडले ॥ ४० ॥ जपेत्पंचाक्षरींविद्यांप्राङ्मुखःशुद्धकर्मकृत् ॥ प्रातःकृष्णचतुर्दश्यांनित्यकर्मसमाप्यच ॥ ४१ ॥ म नोरमेशुचौदेशेनियतःशुद्धमानसः ॥ पंचाक्षरस्यमंत्रस्यसहस्त्रंद्वादशंजपेत् ॥ ४२ ॥ वरयेच्चसपत्नीकान्शैवान्वै ब्राह्मणोत्तमान् ॥ एकंगुरुवरंशिष्टंवरयेत्सांबमूर्तिकम् ॥ ४३ ॥ ईशानंचाथपुरुषमघोरंवाममेवच ॥ सद्योजातंचपंचै वशिवभक्तान्द्विजोत्तमान् ॥ ४४ ॥ पूजाद्रव्याणिसंपाद्यशिवपूजांसमारभेत् ॥ शिवपूजांचविधिवत्कृत्वाहोमंसमा रभेत् ॥ ४५ ॥ मुखांतंचस्वसूत्रेणकृत्वाहोमंसमाचरेत् ॥ दशैकंवाशतैकंवासहस्त्रैकमथापिवा ॥ ४६ ॥ कापिलेनघृ तेनैवजुहुयात्स्वयमेवहि ॥ कारयेच्छिवभक्तैर्वाप्यष्टोत्तरशतंबुधः ॥ ४७ ॥ होमांतेदक्षिणादेयागुरोर्गोमिथुनंतथा ॥ ईशानादिस्वरूपांस्तान्गुरुंसांबंविभाव्यच ॥ ४८ ॥ तेषांयत्सिक्ततोयेनस्वशिरःस्नानमाचरेत् ॥ षट्त्रिंशत्कोटितीर्थेषुसद्यःस्नानफलंलभेत् ॥ ४९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

णंकुर्वन्नितिशेषः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ मुखांतंअग्निमुखपर्यंतं ॥ दशैकमिति ॥ दशवारमित्यर्थः ॥ एव मग्रेपि ॥ ४६ ॥ अष्टोत्तरशतमिति ॥ हवनमितिशेषः ॥ ४७ ॥ तान्पूर्वोक्तान्ब्राह्मणान् ॥ ४८ ॥ सिक्ततोयेनअभिषेकावसिक्तोदकेन ॥ ४९ ॥

परावुध्यापरमेश्वरशक्तिवुध्या ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ मंत्रीसिद्धमंत्रः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ तज्जापकःपंचाक्षरस्यजापकः ॥ ५५ ॥ आहत्यअवश्यम् ॥ ५६ ॥ कार्यब्रह्मणःहिरण्यगर्भस्य ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ प्रसंगात्पातालादिलोकानांसंख्यामाह ॥ पृथ्व्यादीति ॥ निर्मिताइति ॥ ईश्वरेणेतिशेषः ॥५९॥

दशांगमन्नंतेषांवैदद्याद्वैभक्तिपूर्वकम् ॥ परावुध्यागुरोःपत्नीमीशानादिक्रमेणतु ॥ ५० ॥ परमान्नेनसंपूज्ययथाविभवविस्तरम् ॥ रुद्राक्षवस्त्रपूर्वंचवटकापूपकैर्युतम् ॥ ५१॥ बलिदानंततःकृत्वाभूरिभोजनमाचरेत् ॥ ततःसंप्रार्थ्यदेवेशंजपंतावत्समापयेत् ॥ ५२ ॥ पुरश्चरणमेवंतुकृत्वामंत्रीभवेन्नरः ॥ पुनश्चपंचलक्षेणसर्वपापक्षयोभवेत् ॥ ५३ ॥ अतलादिसमारभ्यसत्यलोकावधिक्रमात् ॥ पंचलक्षजपात्तत्तल्लोकैश्वर्यमवाप्नुयात् ॥ ५४ ॥ मध्येमृतश्चेद्भोगांतेभूमौतज्जापकोभवेत् ॥ पुनश्चपंचलक्षेणब्रह्मसामीप्यमाप्नुयात् ॥ ५५ ॥ पुनश्चपंचलक्षेणसारूप्यैश्वर्यमाप्नुयात् ॥ आहत्यशतलक्षेणसाक्षाद्ब्रह्मसमोभवेत् ॥ ५६ ॥ कार्यब्रह्मणएवंहिसायुज्यंप्रतिपद्यवै ॥ यथेष्टंभोगमाप्नोतितद्ब्रह्मप्रलयावधि ॥ ५७ ॥ पुनःकल्पांतरेवृत्तेब्रह्मपुत्रःसजायते ॥ पुनश्चतपसादीप्तःक्रमान्मुक्तोभविष्यति ॥ ५८ ॥ पृथ्व्यादिकार्यभूतेभ्योलोकावैनिर्मिताःक्रमात् ॥ पातालादिचसत्यांतंब्रह्मलोकाश्चतुर्दश ॥ ५९ ॥ सत्यादूर्ध्वंक्षमांतंवैविष्णुलोकाश्चतुर्दश ॥ क्षमालोकेकार्यविष्णुर्वैकुंठेवरपत्तने ॥ ६० ॥ कार्यलक्ष्म्यामहाभोगीरक्षांकृत्वाधितिष्ठति ॥ तदूर्ध्वगाश्चशुच्यंतालोकाष्टाविंशतिःस्थिताः ॥ ६१॥ शुचौलोकेतुकैलासेरुद्रोवैभूतहृत्स्थितः ॥ षडुत्तराश्चपंचाशदहिंसांतास्तदूर्ध्वगाः ॥ ६२ ॥ अहिंसालोकमास्थायज्ञानकैलासकेपुरे ॥ कार्येश्वरस्तिरोभावंसर्वान्कृत्वाधितिष्ठति ॥ ॥ ६३ ॥ तदंतेकालचक्रंहिकालातीतस्ततःपरम् ॥ शिवेनाधिष्ठितस्तत्रकालश्चक्रेश्वराह्वयः ॥ ६४ ॥ माहिषंधर्ममास्थायसर्वान्कालेनयुंजति ॥ असत्यश्चाशुचिश्चैवहिंसाचैवाथनिर्घृणा ॥ ६५ ॥ असत्यादिचतुष्पादःशर्वांशःकामरूपधृक् ॥ नास्तिक्यलक्ष्मीर्दुःसंगोवेदबाह्यध्वनिःसदा ॥ ६६ ॥ ॥ ॥ ॥

क्षमालोकेक्षमालोकाख्येवैकुंठइत्यर्थः ॥ ६० ॥ शुच्यंताःशुचिलोकांताःलोकेतिसंधिरार्षः ॥ ६१ ॥ षडुत्तराःपंचाशत्षट्पंचाशदित्यर्थः ॥ अहिंसांताः अहिंसालोकांताः ॥ तदूर्ध्वगाःशुचिलोकादूर्ध्वगाः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ तदंतेअहिंसालोकांते ॥ ६४ ॥ माहिषंधर्मंवक्ष्यमाणंयुंजतियुनक्ति ॥ ६५ ॥ माहिषधर्ममाह ॥ असत्यादीति ॥ नास्तिक्यलक्ष्मीःनास्तिक्यमयीलक्ष्मीःशोभायस्यसः ॥ ६६ ॥ ॥ ॥ ॥

तावदेवसाकल्येनैव ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ मायाशब्दार्थमाह ॥ लक्ष्मीरिति ॥ ६९ ॥ ज्ञानमायामयादूर्ध्वंभोगोननश्यतीत्याह ॥ तदूर्ध्वमिति ॥ ७० ॥ ७१ ॥
॥ ७२ ॥ ७३ ॥ परकोटिकाईश्वरकोटिः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ आवृतंसगुणम् ॥ निरावृतिनिर्गुणं ॥ ७७ ॥ वाह्यलिंगमाधिभौतिकंअंतरंगमाध्या

क्रोधसंगःकृष्णवर्णोमहामहिषवेषवान् ॥ तावान्महेश्वरःप्रोक्तस्तिरोधास्तावदेवहि ॥ ६७ ॥ तदर्वाक्कर्मभोगोहित
दूर्ध्वेज्ञानभोगकम् ॥ तदर्वाक्कर्ममायाहिज्ञानमायातदूर्ध्वकम् ॥ ६८ ॥ मालक्ष्मीःकर्मभोगोवैयातिमायेतिकथ्यते ॥
मालक्ष्मीर्ज्ञानभोगोवैयातिमायेतिकथ्यते ॥ ६९ ॥ तदूर्ध्वेनित्यभोगोहितदर्वाङ्नश्वरंविदुः ॥ तदर्वाक्चतिरोधानंत
दूर्ध्वेनतिरोधनम् ॥ ७० ॥ तदर्वाक्पाशबंधोहितदूर्ध्वेनहिबंधनं ॥ तदर्वाक्परिवर्तंतेकाम्यकर्मानुसारिणः ॥ ७१ ॥
निष्कामकर्मभोगस्तुतदूर्ध्वेपरिकीर्तितः ॥ तदर्वाक्परिवर्तंतेविंदुपूजापरायणाः ॥ ७२ ॥ तदूर्ध्वेहिव्रजंत्येवनिष्का
मालिंगपूजकाः ॥ तदर्वाक्परिवर्तंतेशिवान्यसुरपूजकाः ॥ ७३ ॥ शिवैकनिरतायेचतदूर्ध्वेसंप्रयांतिते ॥ तदर्वाग्जी
वकोटिःस्यात्तदूर्ध्वेपरकोटिका ॥ ७४ ॥ सांसारिकास्तदर्वाक्मुक्ताःखलुतदूर्ध्वगाः ॥ तदर्वाक्परिवर्तंतेप्राकृतद्रव्यपू
जकाः ॥ ७५ ॥ तदूर्ध्वेहिव्रजंत्येतेपौरुषद्रव्यपूजकाः ॥ तदर्वाक्शक्तिलिंगंतुशिवलिंगंतदूर्ध्वकम् ॥ ७६ ॥ तदर्वा
गावृतंलिंगंतदूर्ध्वेहिनिरावृति ॥ तदर्वाक्कल्पितंलिंगंतदूर्ध्वेवैनकल्पितम् ॥ ७७ ॥ तदर्वाग्बाह्यलिंगंस्यादंतरंगंत
दूर्ध्वकम् ॥ तदर्वाक्शक्तिलोकाहिशतवैद्वादशाधिकम् ॥ ७८ ॥ तदर्वाक्बिंदुरूपंहिनादरूपंतदुत्तरम् ॥ तदर्वाक्क
र्मलोकस्तुतदूर्ध्वेज्ञानलोककः ॥ ७९ ॥ नमस्कारस्तदूर्ध्वेहिमदाहंकारनाशनः ॥ जनिर्जवैतिरोधानंनानिषिध्या
ततेइति ॥ ८० ॥ ज्ञानशब्दार्थएवंहितिरोधाननिवारणात् ॥ तदर्वाक्परिवर्तंतेह्याधिभौतिकपूजकाः ॥ ८१ ॥ आ
ध्यात्मिकार्चकाएवतदूर्ध्वेसंप्रयांतिवै ॥ तावद्वैवेदिभागंतन्महालोकात्मलिंगके ॥ ८२ ॥ प्रकृत्याद्यष्टबंधोपिवेद्यंते
संप्रतिष्ठितः ॥ एवमेतादृशंज्ञेयंसर्वंलौकिकवैदिकम् ॥ ८३ ॥ ॥ ॥

त्मिकं ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ नमस्कारोनम्रीभावः ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ प्रकृत्यादीति ॥ प्रकृतिमहदहंकारपंचतन्मात्राएतेषामष्टानांबंधः ॥ ८३ ॥

॥ ८४ ॥ धर्मस्वरूपमाह ॥ ब्रह्मचर्येति ॥ ८५ ॥ निश्वासेति ॥ वेदाक्षरमयनिश्वासात्मकेअतएवगुरुणीबुद्धिमनसीयस्यसः ॥ वृषःश्रेष्ठः ॥ ८६ ॥ क्रियादीति ॥ पूजनक्रियातपोजपज्ञानध्यानरूपादयोवृषभाधर्माःकारणादिषुकारणब्रह्मादिषुस्थिताज्ञेयाः ॥ ८७ ॥ दिनमिति ॥ शिवस्येतिशेषः ॥ ८८ ॥

अधर्ममहिषारूढंकालचक्रंतरंतिते ॥ सत्यादिधर्मयुक्तायेशिवपूजापराश्चये ॥ ८४ ॥ तदूर्ध्वंवृषभोधर्मोब्रह्मचर्यस्वरूपधृक् ॥ सत्यादिपादयुक्तस्तुशिवलोकाग्रतःस्थितः ॥ ८५ ॥ क्षमाशृंगःशमश्रोत्रोवेदध्वनिविभूषितः ॥ आस्तिक्यचक्षुर्निश्वासगुरुबुद्धिमनावृषः ॥ ८६ ॥ क्रियादिवृषभाज्ञेयाःकारणादिषुसर्वदा ॥ तंक्रियावृषभंधर्मंकालातीतोऽधितिष्ठति ॥ ८७ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानांस्वस्वायुर्दिनमुच्यते ॥ तदूर्ध्वंनदिनंरात्रिर्नजन्ममरणादिकम् ॥ ८८ ॥ पुनःकारणसत्यांताःकारणब्रह्मणस्तथा ॥ गंधादिभ्यस्तुभूतेभ्यस्तदूर्ध्वंनिर्मिताःसदा ॥ ८९ ॥ सूक्ष्मगंधस्वरूपाहिस्थितालोकाश्चतुर्दश ॥ पुनःकारणविष्णोर्वैस्थितालोकाश्चतुर्दश ॥ ९० ॥ पुनःकारणरुद्रस्यलोकाष्टाविंशकामताः ॥ पुनश्चकारणेशस्यषट्पंचाशत्तदूर्ध्वगाः ॥ ९१ ॥ ततःपरंब्रह्मचर्यलोकाख्यंशिवसंमतम् ॥ तत्रैवज्ञानकैलासेपंचावरणसंयुते ॥ ९२ ॥ पंचमंडलसंयुक्तंपंचब्रह्मकलान्वितम् ॥ आदिशक्तिसमायुक्तमादिलिंगंतुतत्रवै ॥ ९३ ॥ शिवालयमिदंप्रोक्तंशिवस्यपरमात्मनः ॥ परशक्त्यासमायुक्तस्तत्रैवपरमेश्वरः ॥ ९४ ॥ सृष्टिःस्थितिश्चसंहारस्तिरोभावोप्यनुग्रहः ॥ पंचकृत्यप्रवीणोऽसौसच्चिदानंदविग्रहः ॥ ९५ ॥ ध्यानधर्मःसदायस्यसदानुग्रहतत्परः ॥ समाध्यासनमासीनःस्वात्मारामोविराजते ॥ ९६ ॥ तस्यसंदर्शनंसाध्यंकर्मध्यानादिभिःक्रमात् ॥ नित्यादिकर्मयजनाच्छिवकर्ममतिर्भवेत् ॥ ९७ ॥ क्रियादिशिवकर्मभ्यःशिवज्ञानंप्रसाधयेत् ॥ तद्दर्शनगताःसर्वेमुक्ताएवनसंशयः ॥ ॥ ९८ ॥ मुक्तिरात्मस्वरूपेणस्वात्मारामत्वमेवहि ॥ क्रियातपोजपज्ञानध्यानधर्मेषुसुस्थितः ॥ ९९ ॥ शिवस्यदर्शनंलब्ध्वास्वात्मारामत्वमेवहि ॥ यथारविःस्वकिरणादशुद्धिमपनेष्यति ॥ १०० ॥ कृपाविचक्षणःशंभुरज्ञानमपनेष्यति ॥ अज्ञानविनिवृत्तौतुशिवज्ञानंप्रवर्तते ॥ १०१ ॥ ॥ ॥ ॥

कारणसत्यांताःकारणसत्यलोकांताः ॥ ८९ ॥ ९० ॥ तदूर्ध्वगाःकारणरुद्रलोकेभ्यऊर्ध्वगाः ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ मोक्षलक्षणमाह ॥ मुक्तिरिति ॥ स्वात्मारामत्वंस्वात्मनोनिरतिशयानंदरूपता ॥ ९९ ॥ स्वात्मारामत्वमिति ॥ लभेतेतिशेषः ॥ नन्वविद्यानाशंविनाकथंमुक्तिरतआह ॥ यथेति ॥ १०० ॥ अज्ञानमिति ॥ भक्तानामितिशेषः ॥ १०१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ १०२ ॥ १०३ ॥ १०४ ॥ शिवलोकादिभूतंशिवलोकआदिभूतोयस्मिन्तत् ॥ १०५ ॥ एकैकेनेति ॥ एकैकेनचक्रेणोभेक्रमेणोत्तरेउपर्युपरिवर्तमा नेइत्यर्थः ॥ पंचचक्राण्याह ॥ सृष्टीति ॥ १०६ ॥ १०७ ॥ १०८ ॥ १०९ ॥ पंचोत्तरंपंचकोट्यधिकं ॥ ११० ॥ १११ ॥ ११२ ॥११३॥११४॥

शिवज्ञानात्स्वस्वरूपमात्मारामत्वमेष्यति ॥ आत्मारामत्वसंसिद्धौकृतकृत्योभवेन्नरः ॥ १०२ ॥ पुनश्चशतलक्षेणब्र ह्मणःपदमाप्नुयात् ॥ पुनश्चशतलक्षेणविष्णोःपदमवाप्नुयात् ॥ १०३ ॥ पुनश्चशतलक्षेणरुद्रस्यपदमाप्नुयात् ॥ पुन श्चशतलक्षेणऐश्वर्यपदमाप्नुयात् ॥ १०४ ॥ पुनश्चैवंविधेनैवजपेनसुसमाहितः ॥ शिवलोकादिभूतंहिकालचक्रमवा प्नुयात् ॥ १०५ ॥ कालचक्रंपंचचक्रमेकैकेनक्रमोत्तरे ॥ सृष्टिमोहौब्रह्मचक्रंभोगमोहौतुवैष्णवम् ॥ १०६ ॥ कोप मोहौरौद्रचक्रंभ्रमणंचैश्वरंविदुः ॥ शिवचक्रंज्ञानमोहौपंचचक्रंविदुर्बुधाः ॥ १०७ ॥ पुनश्चदशकोट्याहिकारणब्र ह्मणःपदम् ॥ पुनश्चदशकोट्याहितत्पदैश्वर्यमाप्नुयात् ॥१०८ ॥ एवंक्रमेणविष्ण्वादेःपदंलब्ध्वामहौजसः॥ क्रमेण तत्पदैश्वर्यंलब्ध्वाचैवमहात्मनः ॥ १०९ ॥ शतकोटिमनुंजप्त्वापंचोत्तरमतंद्रितः ॥ शिवलोकमवाप्नोतिपंचमावरणा द्बहिः ॥ ११० ॥ राजसंमंडपंतत्रनंदीसंस्थानमुत्तमम् ॥ तपोरूपश्चवृषभस्तत्रैवपरिदृश्यते ॥ १११ ॥ सद्योजात स्यतत्स्थानंपंचमावरणंपरम् ॥ वामदेवस्यचस्थानंचतुर्थावरणंपुनः ॥ ११२ ॥ अघोरनिलयंपश्चात्तृतीयावरणंपर म् ॥ पुरुषस्यैवसांबस्यद्वितीयावरणंशुभम् ॥ ११३ ॥ ईशानस्यपरस्यैवप्रथमावरणंततः ॥ ध्यानधर्मस्यचस्थानंपंच मंमंडपंततः ॥ ११४ ॥ बलिनाथस्यसंस्थानंतत्रपूर्णामृतप्रदम् ॥ चतुर्थंमंडपंपश्चाच्चंद्रशेखरमूर्तिमत् ॥ ११५ ॥ सोमस्कंदस्यचस्थानंतृतीयंमंडपंपरम् ॥ द्वितीयंमंडपंनृत्यमंडपंप्राहुरास्तिकाः ॥ ११६ ॥ प्रथमंमूलमायायाःस्था नंतत्रैवशोभनम् ॥ ततःपरंगर्भगृहंलिंगस्थानंपरंशुभम् ॥ ११७ ॥ नंदीसंस्थानतःपश्चान्नविदुःशिववैभवम् ॥ नं दीश्वरोबहिस्तिष्ठन्पंचाक्षरमुपासते ॥ ११८ ॥ एवंगुरुक्रमाल्लब्धंनंदीशाच्चमयापुनः ॥ ततःपरंस्वसंवेद्यंशिवेनैवा नुभावितम् ॥ ११९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

बलिनाथस्यशिवस्य ॥ ११५ ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ उपासतेउपास्ते ॥ ११८ ॥ नंदीशादिति ॥ सनत्कुमारनंदीशसंवादावसरइतिभावः ॥ ११९ ॥

॥ १२० ॥ अन्येषांक्षत्रियादीनाम् ॥ १२१ ॥ विधिरिति ॥ उक्तलक्षणोविधिरायुष्यंप्रजयेद्दर्षयेदित्यर्थः ॥ १२२ ॥ १२३ ॥ १२४ ॥ १२५ ॥ १२६ ॥ ॥ १२७ ॥ १२८ ॥ ऊह्येति ॥ स्त्रीशूद्राश्चसधर्माणइत्यादिस्मृतिभिःप्रणवरहितमुक्तमंत्रंविचार्यगुरुःस्त्रीणांकथयेदित्यर्थः ॥ १२९ ॥ १३० ॥ सःशिवभक्तः

शिवस्यकृपयासाक्षाच्छिवलोकस्यवैभवं ॥ विज्ञातुंशक्यतेसर्वैर्नान्यथेत्याहुरास्तिकाः ॥ १२० ॥ एवंक्रमेणमुक्ताः स्युर्ब्राह्मणावैजितेंद्रियाः ॥ अन्येषांचक्रमंवक्ष्येगदतःशृणुतादरात् ॥ १२१ ॥ गुरूपदेशाज्जाप्यंवैब्राह्मणानांनमोऽत कम् ॥ पंचाक्षरंपंचलक्षमायुष्यंप्रजयेद्विधिः ॥ १२२ ॥ स्त्रीत्वापनयनार्थंतुपंचलक्षंजपेत्पुनः ॥ मंत्रेणपुरुषोभूत्वाक्र मान्मुक्तोभवेद्बुधः ॥ १२३ ॥ क्षत्रियःपंचलक्षेणक्षत्रत्वमपनेष्यति ॥ पुनश्चपंचलक्षेणक्षत्रियोब्राह्मणोभवेत् ॥१२४॥ मंत्रसिद्धिर्जपाच्चैवक्रमान्मुक्तोभवेन्नरः ॥ वैश्यस्तुपंचलक्षेणवैश्यत्वमपनेष्यति ॥ १२५ ॥ पुनश्चपंचलक्षेणमंत्रक्षत्रि यउच्यते ॥ पुनश्चपंचलक्षेणक्षत्रत्वमपनेष्यति ॥ १२६ ॥ पुनश्चपंचलक्षेणमंत्रब्राह्मणउच्यते ॥ शूद्रश्चैवंनमोंतेनपं चविंशतिलक्षतः॥१२७॥मंत्रविप्रत्वमापद्यपश्चाच्छुद्धोभवेद्द्विजः ॥ नारीवाथनरोवाथब्राह्मणोवान्यएववा॥१२८॥ नमोंतंवानमःपूर्वमातुरःसर्वदाजपेत् ॥ तत्रःस्त्रीणांतथैवोह्यगुरुर्निर्दर्शयेत्क्रमात् ॥१२९ ॥ साधकःपंचलक्षांतेशिव प्रीत्यर्थमेवहि ॥ महाभिषेकनैवेद्यंकृत्वाभक्तांश्चपूजयेत् ॥ १३० ॥ पूजयाशिवभक्तस्यशिवःप्रीततरोभवेत् ॥ शिव स्यशिवभक्तस्यभेदोनास्तिशिवोहिसः ॥ १३१ ॥ शिवस्वरूपमंत्रस्यधारणाच्छिवएवहि ॥ शिवभक्तशरीरेहिशिवेत त्परमोभवेत् ॥१३२ ॥ शिवभक्ताःक्रियाःसर्वावेदसर्वाक्रियाविदुः ॥ यावद्यावच्छिवमंत्रंयेनजप्तंभवेत्क्रमात् ॥ १३३॥ तावद्वैशिवसान्निध्यंतस्मिन्देहेनसंशयः ॥ देवीलिंगंभवेद्रूपंशिवभक्तस्त्रियास्तथा ॥ १३४ ॥ यावन्मंत्रंजपेद्देव्यास्ता वत्सान्निध्यमस्तिहि ॥ शिवंसंपूजयेद्धीमान्स्वयंवैशब्दरूपभाक् ॥ १३५ ॥ स्वयंचैवशिवोभूत्वापरांशक्तिंप्रपूजयेत्॥ शक्तिंबेरंचलिंगंचह्यालेख्यामाययायजेत् ॥ १३६ ॥ शिवलिंगंशिवंमत्वास्वात्मानंशक्तिरूपकम् ॥ शक्तिलिंगंचदे वींचमत्वास्वंशिवरूपकम् ॥ १३७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ १३१ ॥ कथंसशिवस्तत्रहेतुमाह॥शिवस्वरूपेति ॥ अतःशिवभक्तपूज्यइत्याह ॥ शिवेति॥शिवभक्तशरीररूपेणशिवेसाधकस्ततपरमःशिवप्रधानोभवेदित्यर्थः ॥ १३२॥शिवभक्ताइति॥वेदोदितसर्वक्रियायुक्ताःशिवभक्ताःसर्वाक्रियाविदुरित्यर्थः॥येनदेहेन॥ १३३॥ १३४॥ १३५॥ अमाययाअकपटेन॥ १३६॥ १३७॥

उपप्रधानेति ॥ अकाराद्यात्मकःप्रधानभूतोयःप्रणवस्तत्समीपभावेनेत्यर्थः ॥ १३८ ॥ मूलभावनात्शिवचिंतनात् ॥ शिवमंत्ररूपकान्शिवमंत्रात्मकान् ॥ १३९ ॥ येनपूजनेन ॥ १४० ॥ १४१ ॥ १४२ ॥ १४३ ॥ १४४ ॥ आदिमातुःशिवशक्तेः ॥ १४५ ॥ शिवभक्तानांश्रेष्ठत्वेतारतम्यमाह ॥ क्रियेति॥

शिवलिंगंनादरूपंबिंदुरूपंतुशक्तिकम् ॥ उपप्रधानभावेनअन्योन्यासक्तलिंगकं ॥ १३८ ॥ पूजयेच्चशिवंशक्तिंस शिवोमूलभावनात् ॥ शिवभक्तान्शिवमंत्ररूपकान्छिवरूपकान् ॥ १३९ ॥ षोडशैरुपचारैश्चपूजयेदिष्टमाप्नुयात् ॥ येनशुश्रूषणाद्यैश्चशिवभक्तस्यलिंगिनः ॥ १४० ॥ आनंदंजनयेद्विद्वान्छिवःप्रीततरोभवेत् ॥ शिवभक्तान्सप त्नीकान्पत्न्यासहसदैवतत् ॥ १४१ ॥ पूजयेद्भोजनाद्यैश्चपंचवादशवाशतम् ॥ धनेदेहेचमंत्रेचभावनायावमंचकः ॥ १४२ ॥ शिवशक्तिस्वरूपेणनपुनर्जायतेभुवि ॥ नाभेरधोब्रह्मभागमाकंठंविष्णुभागकम् ॥ १४३ ॥ मुखंलिंगमि तिप्रोक्तंशिवभक्तशरीरकम् ॥ मृतान्दाहादियुक्तान्वादाहादिरहितान्मृतान् ॥ १४४ ॥ उद्दिश्यपूजयेदादिपितरं शिवमेवहि ॥ पूजांकृत्वादिमातुश्चशिवभक्तांश्चपूजयेत् ॥ १४५ ॥ पितृलोकंसमासाद्यक्रमान्मुक्तोभवेन्मृतः ॥ क्रि यायुक्तदशभ्यश्चतपोयुक्तोविशिष्यते ॥ १४६ ॥ तपोयुक्तशतेभ्यश्चजपयुक्तोविशिष्यते ॥ जपयुक्तसहस्रेभ्यःशिव ज्ञानीविशिष्यते ॥ १४७ ॥ शिवज्ञानिपुलक्षेभ्योध्यानयुक्तोविशिष्यते ॥ ध्यानयुक्तेषुकोटिभ्यःसमाधिस्थोविशि ष्यते ॥ १४८ ॥ उत्तरोत्तरवैशिष्ट्यात्पूजायामुत्तरोत्तरम् ॥ फलंवैशिष्ट्यरूपंचदुर्विज्ञेयंमनीषिभिः ॥ १४९ ॥ तस्मा द्वैशिवभक्तस्यमहिमानंवेत्तिकोनरः ॥ शिवशक्त्योःपूजनंचशिवभक्तस्यपूजनम् ॥ १५० ॥ कुरुतेयोनरोभक्त्यासशि वःशिवमेधते ॥ यइमंपठतेध्यायमर्थवद्वेदसंमितम् ॥ १५१ ॥ शिवज्ञानीभवेद्विप्रःशिवेनसहमोदते ॥ श्रावयेच्छि वभक्तांश्चविशेषज्ञोमुनीश्वराः ॥ १५२ ॥ शिवप्रसादसिद्धिःस्याच्छिवस्यकृपयाबुधाः ॥ १५३ ॥ इतिश्रीशिवम हापुराणेविद्येश्वरसंहितायांपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १४६ ॥ १४७ ॥ १४८ ॥ १४९ ॥ १५० ॥ १५१ ॥ १५२ ॥ इतिश्रीशिवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांसारबोधिन्यांप्रणवस्वरूपशिवतद्भक्तपू जावर्णनंनामपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ऒंनमःशिवाय ॥ बंधमोक्षस्वरूपंचमोक्षोपायःसविस्तरः ॥ लिंगादिपूजनविधिःषोडशेत्रनिरूप्यते ॥ १ ॥ उपायंमोक्षोपायं ॥ १ ॥ जीवलक्षणमाह ॥ प्रकृतीति ॥ मुक्तलक्षणमाह ॥ प्रकृतीति ॥ २ ॥ जीवन्मुक्तस्वरूपंदर्शयन्मोक्षलक्षणमाह ॥ प्रकृतीति ॥ स्वतइति ॥ स्वतःसिद्धएवमोक्षःबंधस्त्वविद्याकल्पितइतिभावः ॥ ३ ॥ प्रकृत्याद्यष्टकमाह ॥ प्रकृतीति ॥ गुणात्मकःसत्त्वादिगुणरूपः ॥ ४ ॥ ५ ॥ स्थूलंअन्नादिमयं ॥ सूक्ष्मंलिंगशरीरं ॥ इंद्रियभोगदमिति ॥ जाग्रत्स्वप्नावस्थयोरितिभावः ॥ ६ ॥ कारणंअव्याकृतस्वरूपम् ॥ आत्मभोगार्थमिति ॥ सुषुप्त्यवस्थायामितिभावः ॥ जीवकर्म

ऋषयऊचुः ॥ बंधमोक्षस्वरूपंहिब्रूहिसर्वार्थवित्तम ॥ सूतउवाच ॥ बंधमोक्षंतथोपायंवक्ष्येऽहंशृणुतादरात् ॥ १ ॥ प्रकृत्याद्यष्टबंधेनबद्धोजीवःसउच्यते ॥ प्रकृत्याद्यष्टबंधेननिर्मुक्तोमुक्तउच्यते ॥ २ ॥ प्रकृत्यादिवशीकारोमोक्षइच्युतेस्वतः ॥ बद्धजीवस्तुनिर्मुक्तोमुक्तजीवःसकथ्यते ॥ ३ ॥ प्रकृत्यग्रेततोबुद्धिरहंकारोगुणात्मकः ॥ पंचतन्मात्रमित्येतेप्रकृत्याद्यष्टकंविदुः ॥ ४ ॥ प्रकृत्याद्यष्टजोदेहोदेहजंकर्मउच्यते ॥ पुनश्चकर्मजोदेहोजन्मकर्मपुनःपुनः ॥ ५ ॥ शरीरंत्रिविधंज्ञेयंस्थूलंसूक्ष्मंचकारणम् ॥ स्थूलंव्यापारदंप्रोक्तंसूक्ष्ममिंद्रियभोगदम् ॥ ६ ॥ कारणंत्वात्मभोगार्थंजीवकर्मानुरूपतः ॥ सुखंदुःखंपुण्यपापैःकर्मभिःफलमश्नुते ॥ ७ ॥ तस्माद्धिकर्मरज्ज्वाहिबद्धोजीवःपुनःपुनः ॥ शरीरत्रयकर्मभ्यांचक्रवद्भ्राम्यतेसदा ॥ ८ ॥ चक्रभ्रमनिवृत्त्यर्थंचक्रकर्तारमीडयेत् ॥ प्रकृत्यादिमहाचक्रंप्रकृतेःपरतःशिवः ॥ ९ ॥ चक्रकर्तामहेशोहिप्रकृतेःपरतोयतः ॥ पिबतिवाथवमतिजीवावालोजलंयथा ॥ १० ॥ शिवस्तथाप्रकृत्यादिवशीकृत्याधितिष्ठति ॥ सर्वंवशीकृतंयस्मात्तस्माच्छिवइतिस्मृतः ॥ शिवएवहिसर्वज्ञःपरिपूर्णश्चनिस्पृहः ॥ ११ ॥ सर्वज्ञतातृप्तिरनादिबोधःस्वतंत्रतानित्यमलुप्तशक्तिः ॥ अनंतशक्तिश्चमहेश्वरस्ययन्मानसैश्वर्यमवैतिवेदः ॥ १२ ॥

प्रारब्धकर्म ॥ ७ ॥ भ्राम्यतइति ॥ प्रारब्धकर्मणापरमेश्वरेणभ्राम्यतइत्यर्थः ॥ ईश्वरःसर्वभूतानांहृद्देशेर्जुनतिष्ठति ॥ भ्रामयन्सर्वभूतानियंत्रारूढानिमाययेतिभगवदुक्तेः ॥ ८ ॥ महाचक्रमिति ॥ उच्यतइतिशेषः ॥ ९ ॥ प्रकृतेःपरत्वेहेतुमाह ॥ चक्रेति॥जीवावालइति ॥ जीवानांवृक्षविशेषाणामावालआलवालं ॥ जीवःप्राणिनिवृत्तौचवृक्षभेदेवृहस्पताविितिकोशात् ॥ १० ॥ शिवशब्दार्थमाह ॥ सर्वमिति॥ ११ ॥परमेश्वरस्यमानसषड्गुणैश्वर्यमाह॥सर्वज्ञतेति॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ प्रसादजनकंशिवप्रसादस्योत्पादकम् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ कर्माद्यमिति ॥ आद्यशब्देनप्रकृत्यादिचक्रं ॥ १७ ॥ स्वात्मारामःस्वात्मैवाराम आनंदाधिष्ठानंयस्यसः ॥ १८ ॥ तन्मात्रेशब्दादिपंचतन्मात्रे ॥ १९ ॥ तदेति ॥ यदातन्मात्रंवशंभवतितदाक्रियादिभिःसाधनैरायुधाद्यैस्त्रिशूलाद्यैः

अतःशिवप्रसादेनप्रकृत्यादिवशंभवेत् ॥ शिवप्रसादलाभार्थंशिवमेवप्रपूजयेत् ॥ १३॥ निःस्पृहस्यचपूर्णस्यतस्यपूजाकथंभवेत् ॥ शिवोद्देशकृतंकर्मप्रसादजनकंभवेत् ॥ १४ ॥ लिंगेबेरेभक्तजनेशिवमुद्दिश्यपूजयेत् ॥ कायेनमनसावाचाधनेनापिप्रपूजयेत् ॥ १५ ॥ पूजयातुमहेशोहिप्रकृतेःपरमःशिवः ॥ प्रसादंकुरुतेसत्यंपूजकस्यविशेषतः ॥ ॥ १६ ॥ शिवप्रसादात्कर्माद्यंक्रमेणस्ववशंभवेत् ॥ कर्मारभ्यप्रकृत्यंतंयदासर्वंवशंभवेत् ॥ १७ ॥ तदामुक्तइतिप्रोक्तःस्वात्मारामोविराजते ॥ प्रसादात्परमेशस्यकर्मदेहोयदावशः ॥ १८ ॥ तदावैशिवलोकेतुवासःसालोक्यमुच्यते ॥ सामीप्यंयातिसांबस्यतन्मात्रेचवशंगते ॥ १९ ॥ तदातुशिवसायुज्यमायुधाद्यैःक्रियादिभिः ॥ महाप्रसादलाभेचबुद्धिश्चापिवशाभवेत् ॥ २० ॥ बुद्धिस्तुकार्यंप्रकृतेस्तत्सार्ष्टिरितिकथ्यते ॥ पुनर्महाप्रसादेनप्रकृतिर्वशमेष्यति ॥ ॥ २१॥ शिवस्यमानसैश्वर्यंतदाऽयत्नंभविष्यति ॥ सार्वज्ञाद्यंशिवैश्वर्यंलब्ध्वास्वात्मनिराजते ॥ २२ ॥ तत्सायुज्यमितिप्राहुर्वेदागमपरायणाः ॥ एवंक्रमेणमुक्तिःस्याल्लिंगादौपूजयास्वतः ॥ २३ ॥ अतःशिवप्रसादार्थंक्रियाद्यैःपूजयेच्छिवम् ॥ शिवक्रियाशिवतपःशिवमंत्रजपःसदा ॥ २४ ॥ शिवज्ञानंशिवध्यानमुत्तरोत्तरमभ्यसेत् ॥ आसुप्तेरामृतेःकालंनयेद्वैशिवचिंतया ॥ २५॥ सद्यादिभिश्चकुसुमैरर्चयेच्छिवमेष्यति ॥ ऋषयऊचुः ॥ लिंगादौशिवपूजायाविधानंब्रूहिसुव्रत ॥ २६ ॥ सूतउवाच ॥ लिंगानांचक्रमंवक्ष्येयथावच्छृणुतद्विजाः ॥ तदेवलिंगंप्रथमंप्रणवंसार्वकामिकम् ॥ २७ ॥ सूक्ष्मप्रणवरूपंहिसूक्ष्मरूपंतुनिष्कलम् ॥ स्थूललिंगंहिसकलंतत्पंचाक्षरमुच्यते ॥ २८ ॥ तयोःपूजातपःप्रोक्तंसाक्षान्मोक्षप्रदेउभे ॥ पौरुषप्रकृतिभूतानिलिंगानिसुबहूनिच ॥ २९ ॥ तानिविस्तरतोवक्तुंशिवोवेत्तिनचापरः ॥ भूविकाराणिलिंगानिज्ञातानिप्रब्रवीमिवः ॥ ३० ॥ ॥ ॥

शिवसायुज्यंशिवसमानयोग्यतांयांतीत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ सद्यादिभिःपूर्वोक्तैर्मंत्रैः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ उभेसूक्ष्मस्थूलरूपेलिंगे ॥ २९ ॥ ३० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ३१ ॥ स्वयंभूलिंगलक्षणमाह ॥ देवर्षीति ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ बिंदुलिंगस्वरूपमाह ॥ सुवर्णेति ॥ स्थंडिलेवेदिकादौ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ प्रतिष्ठितंपौरुषप्राकृतभेदेनाद्विविधंतत्राद्यमाह ॥ देवैरिति ॥ स्वात्मसिध्यर्थंप्रत्यगात्मापरोक्षानुभवसिध्यर्थम् ॥ ३९ ॥ ४० ॥ पौरुषै श्वर्यंआणिमाद्यष्टसिद्धिदमितिवक्ष्यते॥द्वितीयमाह ॥ महद्भिरिति ॥ ४१ ॥ प्राकृतैश्वर्यंवक्ष्यतेसुग्रीधनादिविषयमिति ॥ ४२ ॥ प्राकृतलिंगात्पौरुषलिंग

स्वयंभूलिंगंप्रथमंबिंदुलिंगंद्वितीयकम् ॥ प्रतिष्ठितंचरंचैवगुरुलिंगंतुपंचमम् ॥ ३१ ॥ देवर्षितपसातुष्टःसान्निध्यार्थं तुतत्रवै ॥ पृथिव्यंतर्गतःशर्वोबीजंवैनादरूपतः ॥ ३२ ॥ स्थावरांकुरवद्भूमिमुद्भिद्यव्यक्तएवसः ॥ स्वयंभूतंजातमि तिस्वयंभूरितितंविदुः ॥ ३३ ॥ तल्लिंगपूजयाज्ञानंस्वयमेवप्रवर्द्धते ॥ सुवर्णरजतादौवापृथिव्यांस्थंडिलेपिवा ॥ ॥ ३४ ॥ स्वहस्ताल्लिखितंलिंगंशुद्धप्रणवमंत्रकम् ॥ यंत्रलिंगंसमालिख्यप्रतिष्ठावाहनंचरेत् ॥ ३५ ॥ बिंदुनादम यंलिंगंस्थावरंजंगमंचयत् ॥ भावनामयमेतद्धिशिवदृष्टंनसंशयः ॥ ३६ ॥ यत्रविश्वस्यतेशंभुस्तत्रतस्मैफलप्रदः ॥ स्वहस्ताल्लिखितेयंत्रेस्थावरादावकृत्रिमे ॥ ३७ ॥ आवाह्यपूजयेच्छंभुंषोडशैरुपचारकैः ॥ स्वयमैश्वर्यमाप्नोतिज्ञा नमभ्यासतोभवेत् ॥ ३८ ॥ देवैश्चऋषिभिश्चापिस्वात्मसिध्यर्थमेवहि ॥ समंत्रेणात्महस्तेनकृतंयच्छुद्धमंडले ॥ ॥ ३९ ॥ शुद्धभावनयाचैवस्थापितंलिंगमुत्तमम् ॥ तल्लिंगंपौरुषंप्राहुस्तत्प्रतिष्ठितमुच्यते ॥ ४० ॥ तल्लिंगपूजयानित्यं पौरुषैश्वर्यमाप्नुयात् ॥ महद्भिर्ब्राह्मणैश्चापिराजभिश्चमहाधनैः ॥ ४१ ॥ शिल्पिनाकल्पितंलिंगंमंत्रेणस्थापितंचयत् ॥ प्रतिष्ठितंप्राकृतंहिप्राकृतैश्वर्यभोगदम् ॥ ४२ ॥ यदूर्जितंचनित्यंचतद्धिपौरुषमुच्यते ॥ यद्दुर्बलमनित्यंचतद्धिप्राकृ तमुच्यते ॥ ४३ ॥ लिंगंनाभिस्तथाजिव्हानासाग्रंचशिखाक्रमात् ॥ कट्यादिषुत्रिलोकेषुलिंगमाध्यात्मिकंचरम् ॥ ॥ ४४ ॥ पर्वतंपौरुषंप्रोक्तंभूतलंप्राकृतंविदुः ॥ वृक्षादिपौरुषंज्ञेयंगुल्मादिप्राकृतंविदुः ॥ ४५ ॥ षाष्ठिकंप्राकृतंज्ञे यंशालिगोधूमंपौरुषम् ॥ ऐश्वर्यंपौरुषंविद्यादणिमाद्यष्टसिद्धिदम् ॥ ४६ ॥ ॥ ॥

स्यश्रेष्ठत्वमाह ॥ यदिति ॥ ४३ ॥ चरलिंगमाह ॥ लिंगमिति ॥ कट्यादिषुआदिनाहृदयाननेत्रिलोकेषुत्रिषुस्थानेषु ॥ ४४ ॥ पौरुषप्राकृतचरलिंगभेदा नाह ॥ पर्वतमिति ॥ ४५ ॥ षाष्ठिकंषाष्ठिकनामकधान्यात्मकं ॥ ४६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ निवृत्तानांमुमुक्षूणां ॥ ५२ ॥ प्रवृत्तानांभोगार्थिनीनां ॥ ५३ ॥ पात्रेणयोग्येनगुरुणासह ॥ ५४ ॥ संपुटेषु पात्रविशेषेषु ॥ करपूजानिवृत्तानांकेवलमानसपूजयोपासकानांभक्तानां ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ लोकाग्निजंलौकिकाग्निभवम् ॥ ५८ ॥ भस्मनालोका

सुस्त्रीधनादिविपर्ययंप्राकृतंप्राहुरास्तिकाः ॥ प्रथमंचरलिंगेषुरसलिंगंप्रकथ्यते ॥ ४७ ॥ रसलिंगंब्राह्मणानांसर्वाभीष्टप्रदंभवेत् ॥ बाणलिंगंक्षत्रियाणांमहाराज्यप्रदंशुभम् ॥ ४८ ॥ स्वर्णलिंगंतुवैश्यानांमहाधनपतिलदम् ॥ शिलालिंगंतुशूद्राणांमहाशुद्धिकरंशुभम् ॥ ४९ ॥ स्फाटिकंबाणलिंगंचसर्वेषांसर्वकामदम् ॥ स्वीयाभावेऽन्यदीयंतुपूजायांननिषिध्यते ॥ ५० ॥ स्त्रीणांतुपार्थिवंलिंगंसभर्तॄणांविशेषतः ॥ विधवानांप्रवृत्तानांस्फाटिकंपरिकीर्तितम् ॥ ॥ ५१ ॥ विधवानांनिवृत्तानांरसलिंगंविशिष्यते ॥ बाल्येवायौवनेवापिवार्धकेवापिसुव्रताः ॥ ५२ ॥ शुद्धस्फटिकलिंगंतुस्त्रीणांतत्सर्वभोगदम् ॥ प्रवृत्तानांपीठपूजासर्वाभीष्टप्रदाभुवि ॥५३॥ पात्रेणैवप्रवृत्तस्तुसर्वपूजांसमाचरेत् ॥ अभिषेकांतेनैवेद्यंशाल्यन्नेनसमाचरेत् ॥ ५४ ॥ पूजांतेस्थापयेल्लिंगंसंपुटेषुपृथग्गृहे ॥ करपूजानिवृत्तानांस्वभोज्यंतुनिवेदयेत् ॥ ५५ ॥ निवृत्तानांपरंसूक्ष्मंलिंगमेवविशिष्यते ॥ विभूत्यभ्यर्चनंकुर्याद्विभूतिंचनिवेदयेत् ॥ ५६ ॥ पूजांकृत्वाथतल्लिंगंशिरसाधारयेत्सदा ॥ विभूतिस्त्रिविधाप्रोक्तालोकवेदशिवाग्निभिः ॥ ५७ ॥ लोकाग्निजमथोभस्मद्रव्यशुद्ध्यर्थमावहेत् ॥ मृद्दारुलोहरूपाणांधान्यानांचतथैवच ॥ ५८ ॥ तिलादीनांचद्रव्याणांवस्त्रादीनांतथैवच ॥ तथापर्युषितानांचभस्मनाशुद्धिरिष्यते ॥ ५९ ॥ श्वादिभिर्दूतानांचभस्मनाशुद्धिरिष्यते ॥ सजलंनिर्जलंभस्मयथायोग्यंतुयोजयेत् ॥ ६० ॥ वेदाग्निजंतथाभस्मतत्कर्मांतेषुधारयेत् ॥ मंत्रेणक्रिययाजन्यंकर्माग्नौभस्मरूपधृक् ॥ ॥ ६१ ॥ तद्भस्मधारणात्कर्मस्वात्मन्यारोपितंभवेत् ॥ अघोरेणात्ममंत्रेणबिल्वकाष्ठंप्रदाहयेत् ॥ ६२ ॥ शिवाग्निरितिसंप्रोक्तस्तेनदग्धंशिवाग्निजम् ॥ कपिलागोमयंपूर्वंकेवलंगव्यमेववा ॥ ६३ ॥ शम्यश्वत्थपलाशान्वावटारग्वधबिल्वकान् ॥ शिवाग्निनादहेच्छुद्धंतद्भैभस्माशिवाग्निजम् ॥ ६४ ॥ ॥ ॥

ग्निजेन ॥ ५९ ॥ वेदाग्निजंगार्हपत्यादिसंभवं ॥ ६० ॥ आरोपितंभवेत्सफलंभवेदित्यर्थः ॥ ६१ ॥ अघोरेणअघोरेभ्योथघोरेभ्यइत्यादिना ॥ ६२ ॥ गव्यंगोमात्रजन्यं ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शिवमंत्रंपूर्वोक्तम् ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ स्वाधिष्ठेयःस्वस्मिन्नाधेयत्वेनकल्पितः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ कथंस्थापयामासतदाह ॥ कशमिति ॥ ॥ ७१ ॥ तदंगकमिति ॥ सर्वंतदंगकंशिवांगंजगत्सारमयमित्यर्थः ॥ ७२ ॥ ललाटांतइति ॥ स्थापयामासेतिसंबध्यते ॥ ७३ ॥ अस्यजगत्सारस्य

दर्भाग्नौवादहेत्काष्ठंशिवमंत्रंसमुच्चरन् ॥ सम्यक्संशोध्यवस्त्रेणनवकुंभेनिधापयेत् ॥ ६५ ॥ दीप्त्यर्थंतत्तुसंग्राह्यंम न्यतेपूज्यतेपिच ॥ भस्मशब्दार्थएवंहिशिवःपूर्वंतथाऽकरोत् ॥ ६६ ॥ यथास्वविषयेराजासारंगृण्हातियत्करम् ॥ यथामनुष्याःसस्यादीन्दग्ध्वासारंभजंतिवै ॥ ६७ ॥ यथाहिजाठराग्निश्चभक्ष्यादीन्विविधान्बहून् ॥ दग्ध्वासारतरं सारात्स्वदेहंपरिपुष्यति ॥ ६८ ॥ तथाप्रपंचकर्तापिसशिवःपरमेश्वरः ॥ स्वाधिष्ठेयप्रपंचस्यदग्ध्वासारंगृहीतवान् ॥ ६९ ॥ दग्ध्वाप्रपंचंतद्भस्मस्वात्मन्यारोपयच्छिवः ॥ उद्धूलनेनव्याजेनजगत्सारंगृहीतवान् ॥ ७० ॥ स्वरत्नं स्थापयामासस्वकीयेहिशरीरके ॥ केशमाकाशसारेणवायुसारेणवैमुखम् ॥ ७१ ॥ त्द्दयंचाग्निसारेणत्वपांसारेण वैकटिम् ॥ जानुचाऽवनिसारेणतद्वत्सर्वंतदंगकम् ॥ ७२ ॥ ब्रह्मविष्ण्वोश्चरुद्राणांसारंचैवत्रिपुंड्रकम् ॥ तथातिल करूपेणललाटांतेमहेश्वरः ॥ ७३ ॥ भवृत्थ्यासर्वमेतद्धिमन्यतेस्वयंमित्यसौ ॥ प्रपंचसारसर्वस्वमनेनैववशीकृतम् ॥ ७४ ॥ तस्मादस्यवशीकर्तानास्तीतिसशिवःस्मृतः ॥ यथासर्वमृगाणांचहिंसकोमृगहिंसकः ॥ ७५ ॥ अस्यहिं सामृगोनास्तितस्मात्सिंहइतीरितः ॥ शंनित्यंसुखमानंदमिकारःपुरुषःस्मृतः ॥ ७६ ॥ वकारःशक्तिरमृतंमेलनंशि वउच्यते ॥ तस्मादेवंस्वमात्मानंशिवंकृत्वार्चयेच्छिवम् ॥ ७७ ॥ तस्मादुद्धूलनंपूर्वंत्रिपुंड्रंधारयेत्परम् ॥ पूजाकाले हिसजलंशुध्यर्थंनिर्जलंभवेत् ॥ ७८ ॥ दिवावायदिवारात्रौनारीवाथनरोपिवा ॥ पूजार्थंसजलंभस्मत्रिपुंड्रेणैवधा रयेत् ॥ ७९ ॥ त्रिपुंड्रंसजलंभस्मधृत्वापूजांकरोतियः ॥ शिवपूजाफलंसांगंतस्यैवहिसुनिश्चितम् ॥ ८० ॥

भस्मेतिनामयथासंपन्नंतदाह ॥ भवृथ्येति ॥ हियतःअसौमहेश्वरोभवृत्थ्याभातीतिभंजगत्तस्यवृत्थ्यर्थं ॥ फलरूपेहेतौतृतीया ॥ सर्वमेतत्सारंस्वयंसमर्थ मितिमन्यतइत्यर्थः ॥ अनेनैवशिवेनैव ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ शिवशब्दार्थमाह ॥ शमिति ॥ तुच्छसुखव्यावृत्यर्थंनित्यंसुखमित्यानंदविशेषणम् ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ सजलमिति ॥ भस्मेतिशेषः ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ॥ ॥ ॥

अत्याश्रमीउत्तमाश्रमी ॥ ८१ ॥ सूतकंजननाशौचम् ॥ ८२ ॥ लक्षणंतिलकरूपंज्ञापकं॥गुरुशब्दार्थमाह ॥ गुणानिति ॥ रुंधेआवृणोति ॥ ८३ ॥
अत्ररुंधइत्यस्यैवव्याख्यानंव्यपोहतीति ॥ तिरोभावयतीत्यर्थः ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ गुरुलिंगंपूज्यलिंगं ॥ ८६ ॥ शिष्यशब्दार्थंदर्शयन्गुरुशुश्रूषायाःफल

भस्मवैशिवमंत्रेणधृत्वाह्यत्याश्रमीभवेत् ॥ शिवाश्रमीतिसंप्रोक्तःशिवैकपरमोयतः ॥ ८१ ॥ शिवव्रतैकनिष्ठस्यना
शौचंनचसूतकम् ॥ ललाटेऽग्रेसितंभस्मतिलकंधारयेन्मृदा ॥ ८२ ॥ स्वहस्ताद्गुरुहस्ताद्वाशिवभक्तस्यलक्षणम् ॥
गुणान्रुंधइतिप्रोक्तोगुरुशब्दस्यविग्रहः ॥ ८३ ॥ सविकारान्राजसादीन्गुणान्रुंधेव्यपोहति ॥ गुणातीतःपर
शिवोगुरुरूपंसमाश्रितः ॥ ८४ ॥ गुणत्रयंव्यपोह्याग्रेशिवंबोधयतीतिसः ॥ विश्वस्तानांतुशिष्याणांगुरुरित्यभिधी
यते ॥ ८५ ॥ तस्माद्गुरुशरीरंतुगुरुलिंगंभवेद्बुधः ॥ गुरुलिंगस्यपूजातुगुरुशुश्रूषणंभवेत् ॥ ८६ ॥ श्रुतंकरोतिशुश्रू
षाकायेनमनसागिरा ॥ उक्तंयद्गुरुणापूर्वंशक्यंवाऽशक्यमेववा ॥ ८७ ॥ करोत्येवहिपूतात्माप्राणैरपिधनैरपि ॥ त
स्माद्वैशासनेयोग्यःशिष्यइत्यभिधीयते ॥ शरीराद्यर्थकंसर्वंगुरोर्दत्वासुशिष्यकः ॥ अन्नपाकंनिवेद्याग्रेभुंजीयाद्गुर्वनु
ज्ञया ॥ ८९ ॥ शिष्यःपुत्रइतिप्रोक्तःसदाशिष्यत्वयोगतः ॥ जिव्हालिंगान्मंत्रशुक्रंकर्णयोनौनिषिच्यवै ॥ ९० ॥
जातःपुत्रोमंत्रपुत्रःपितरंपूजयेद्गुरुम् ॥ निमज्जयतिपुत्रंवैसंसारेजनकःपिता ॥ ९१ ॥ संतारयतिसंसाराद्गुरुर्वैबोधकः
पिता ॥ उभयोरंतरंज्ञात्वापितरंगुरुमर्चयेत् ॥ ९२ ॥ अंगशुश्रूषयाचापिधनाद्यैःस्वार्जितैर्गुरुम् ॥ पादादिकेशपर्यं
तंलिंगान्यंगानियद्गुरोः ॥ ९३ ॥ धनरूपैःपादुकाद्यैःपादसंग्रहणादिभिः ॥ स्नानाभिषेकनैवेद्यैर्भोजनैश्चप्रपूजयेत् ॥
॥ ९४ ॥ गुरुपूजैवपूजास्याच्छिवस्यपरमात्मनः ॥ गुरुशेषंतुयत्सर्वमात्मशुद्धिकरंभवेत् ॥ ९५ ॥ गुरोःशेषःशिवो
च्छिष्टंजलमन्नादिनिर्मितम् ॥ शिष्याणांशिवभक्तानांग्राह्यंभोज्यंभवेद्द्विजाः ॥ ९६ ॥ ॥ ॥

माह ॥ श्रुतमिति ॥ शुश्रूषागुरुसेवाश्रुतंशास्त्रंसंपादयतीत्यर्थः ॥ कायेनेत्याद्युत्तरान्वयि ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ शिष्यस्यपुत्रत्वेकारणमाह ॥ सदेति
॥ ९० ॥ ९१ ॥ उभयोःजनकबोधकयोरंतरंभेदम् ॥ ९२ ॥ अंगशुश्रूषयेति ॥ अर्चयेदितिसंबध्यते ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ गुरुशेषंगुरुपूजावशिष्टम् ॥ ९५ ॥ ९६ ॥

गुरोरपीति ॥ ग्रहणावसरइतिशेषः ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ विघ्नेशंगणपतिम् ॥ ९९ ॥ सर्वबाधानिवृत्त्यर्थंआध्यात्मिकादित्रिविधबाधापरिहारार्थं ॥ आध्यात्मिकबाधाआह ॥ ज्वरादीति ॥ १०० ॥ आधिभौतिकबाधाआह ॥ पिशाचेति ॥ उद्भवइतिशेषः ॥ गोधादीति ॥ आदिनासरटादयः ॥ १०१ ॥

गुर्वनुज्ञाविरहितंचोरवत्सकलंभवेत् ॥ गुरोरपिविशेषज्ञंयत्नाद्गृण्हीतवैगुरुम् ॥ ९७ ॥ अज्ञानमोचनंसाध्यंविशेषज्ञोहिमोचकः ॥ आदौचविघ्नशमनंकर्तव्यंकर्मपूर्तये ॥ ९८ ॥ निर्विघ्नेनकृतंसांगंकर्मवैसफलंभवेत् ॥ तस्मात्सकलकर्मादौविघ्नेशंपूजयेद्बुधः ॥ ९९ ॥ सर्वबाधानिवृत्त्यर्थंसर्वान्देवान्यजेद्बुधः ॥ ज्वरादिग्रंथिरोगाश्चबाधाह्याध्यात्मिकामताः ॥ १०० ॥ पिशाचजंबुकादीनांवल्मीकाद्युद्भवेतथा ॥ अकस्मादेवगोधादिजंतूनांपतनेपिच ॥ १०१ ॥ गृहेकच्छपसर्पस्त्रीदुर्जनादर्शनेपिच ॥ वृक्षनारीगवादीनांप्रसूतिविषयेपिच ॥ १०२ ॥ भाविदुःखंसमायातितस्मात्तेभौतिकामताः ॥ अमेध्याशनिपातश्चमहामारीतथैवच ॥ १०३ ॥ ज्वरमारीविषूचिश्चगोमारीचमसूरिका ॥ जन्मर्क्षग्रहसंक्रांतिग्रहयोगाःस्वराशिके ॥ १०४ ॥ दुःस्वप्नदर्शनाद्याश्चमतावैह्यधिदैविकाः ॥ शवचांडालपतितस्पर्शाद्यंतर्गृहेगते ॥ १०५ ॥ एतादृशेसमुत्पन्नेभाविदुःखस्यसूचके ॥ शांतियज्ञंतुमतिमान्कुर्यात्तद्दोषशांतये ॥ १०६ ॥ देवालयेऽथगोष्ठेवाचैत्येवापिगृहांगणे ॥ प्रादेशोन्नतधिष्ण्येवैद्विहस्तेचस्वलंकृते ॥ १०७ ॥ भारमात्रव्रीहिधान्यंप्रस्थाप्यपरिसृत्यच ॥ मध्येविलिख्यकमलंतथादिक्षुविलिख्यवै ॥ १०८ ॥ तंतुनावेष्टितंकुंभंनवगुग्गुलधूपितम् ॥ मध्येस्थाप्यमहाकुंभंतथादिक्ष्वपिविन्यसेत् ॥ १०९ ॥ सनालाम्रककूर्चादीन्कलशांश्चतथाष्टसु ॥ पूरयेन्मंत्रपूतेनपंचद्रव्ययुतेनहि ॥ ११० ॥ प्रक्षिपेन्नवरत्नानिनीलादीन्क्रमशस्तथा ॥ कर्मज्ञंचसपत्नीकमाचार्यंवरयेद्बुधः ॥ ॥ १११ ॥ सुवर्णप्रतिमांविष्णोरिंद्रादीनांचनिक्षिपेत् ॥ सशिरस्केमध्यकुंभेविष्णुमावाह्यपूजयेत् ॥ ११२ ॥

गृहइति ॥ गेहेकच्छपादीनामासमंताद्दर्शनेपीत्यर्थः ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ मसूरिकावसंताख्योरोगविशेषः ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ १०६ ॥ चैत्येयज्ञस्थाने ॥ १०७ ॥ दिक्षुप्रागादिषु ॥ १०८ ॥ १०९ ॥ पंचद्रव्ययुतेनसौगंधिकद्रव्यपंचकयुतेनजलेनेतिशेषः ॥ ११० ॥ १११ ॥ निक्षिपेत्स्थापयेत् ॥ सशिरस्केसपूर्णपात्रे ॥ ११२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ११३ ॥ तन्मंत्रान्विष्ण्वादिमंत्रान् ॥ ११४ ॥ ११५ ॥ मंडलंचत्वारिंशद्दिनानि ॥ ११६ ॥ ११७ ॥ जलैःकलशोदकैः ॥ ॥ ११८॥११९॥

प्रागादिषुयथामंत्रमिंद्रादीन्क्रमशोयजेत् ॥ तत्तन्नाम्नाचतुर्थ्याचनमोंतेनयथाक्रमम् ॥ ११३ ॥ आवाहनादिकंसर्व माचार्येणैवकारयेत् ॥ आचार्यऋत्विजासार्धंतन्मंत्रान्प्रजपेच्छतम् ॥ ११४ ॥ कुंभस्यपश्चिमेभागेजपांतेहोममाच चरेत् ॥ कोटिंलक्षंसहस्रंवाशतमष्टोत्तरंबुधाः ॥ ११५ ॥ एकाहंवानवाहंवातथामंडलमेववा ॥ यथायोग्यंप्रकुर्वीत कालदेशानुसारतः ॥ ११६ ॥ शमीहोमश्चशांत्यर्थेवृत्त्यर्थेचपलाशकम् ॥ समिदन्नाज्यकैर्द्रव्यैर्नाम्नामंत्रेणवाहुनेत् ॥ ११७ ॥ प्रारंभेयत्कृतंद्रव्यंतत्क्रियांतंसमाचरेत् ॥ पुण्याहंवाचयित्वांतेदिनेसंप्रोक्षयेज्जलैः ॥ ११८ ॥ ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चाद्यावदाहुतिसंख्यया ॥ आचार्यश्चहविष्याशीऋत्विजश्चभवेद्बुधाः ॥ ११९ ॥ आदित्यादीन्ग्रहान्य क्षेत्सर्वहोमांतएवहि ॥ ऋत्विग्भ्योदक्षिणांदद्यान्नवरत्नंयथाक्रमम् ॥ १२० ॥ दशदानंततःकुर्याद्भूरिदानंततःपर म् ॥ बालानामुपनीतानांगृहिणांवनिनांधनम् ॥ १२१ ॥ कन्यानांचसभर्तृणांविधवानांततःपरम् ॥ तंत्रोपकरणंस र्वमाचार्यायनिवेदयेत् ॥ १२२ ॥ उत्पातानांचमारीणांदुःखस्वामीयमःस्मृतः ॥ तस्माद्यमस्यप्रीत्यर्थंकालदानंप्र दापयेत् ॥ १२३ ॥ शतनिष्केणवाकुर्याद्दशनिष्केणवापुनः ॥ पाशांकुशधरंकालंकुर्यात्पुरुषरूपिणम् ॥ १२४ ॥ तत्स्वर्णप्रतिमादानंकुर्याद्दक्षिणयासह ॥ तिलदानंततःकुर्यात्पूर्णायुष्यप्रसिद्धये ॥ १२५ ॥ आज्यावेक्षणदानंच कुर्याद्व्याधिनिवृत्तये ॥ सहस्रंभोजयेद्विप्रान्दरिद्रःशतमेववा ॥ १२६ ॥ वित्ताभावेदरिद्रस्तुयथाशक्तिसमाचरेत् ॥ भैरवस्यमहापूजांकुर्याद्भूतादिशांतये ॥ १२७ ॥ महाभिषेकंनैवेद्यंशिवस्यांतेतुकारयेत् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चा द्भूरिभोजनरूपतः ॥१२८॥ एवंकृतेनयज्ञेनदोषशांतिमवाप्नुयात् ॥ शांतियज्ञमिमंकुर्याद्वर्षेवर्षेतुफाल्गुने ॥ १२९ ॥

यक्षेदित्यार्षयजेदित्यर्थः ॥ १२० ॥ १२१ ॥ १२२ ॥ कालदानंकालप्रतिमादानं ॥ १२३ ॥ १२४ ॥ १२५ ॥ अज्यावेक्षणदानमवेक्षिताज्यपात्रदानं ॥ १२६ ॥ १२७ ॥ १२८ ॥ १२९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ १३० ॥ १३१ ॥ १३२ ॥ १३३ ॥ शिवप्रार्थनामंत्रमाह ॥ त्वत्स्वरूपइति ॥ भोशिवनतेनम्रेअशून्येसगुणेरोचतिदीप्यमानेत्वत्स्वरूपेमयाबुद्धिर्पितेत्यन्वयः ॥ स्वस्मिन्परमात्मनोदासत्वंदर्शयन्परमात्मस्वरूपेस्वस्वरूपाभेदमित्थंदर्शयेदित्याह ॥ याचेति ॥ १३४ ॥ १३५ ॥ १३६ ॥ १३७ ॥

दुर्दर्शनादौसद्योवैमासमात्रेसमाचरेत् ॥ महापापादिसंप्राप्तौकुर्याद्भैरवपूजनम् ॥ १३० ॥ महाव्याधिसमुत्पत्तौसंकल्पंपुनराचरेत् ॥ सर्वाभावेदरिद्रस्तुदीपदानमथाचरेत् ॥ १३१ ॥ तदप्यशक्तःस्नात्वावैयत्किंचिद्दानमाचरेत् ॥ दिवाकरंनमस्कुर्यान्मंत्रेणाष्टोत्तरंशतम् ॥ १३२ ॥ सहस्रमयुतंलक्षंकोटिंवाकारयेद्बुधः ॥ नमस्कारात्मयज्ञेनतुष्टाःस्युःसर्वदेवताः ॥ १३३ ॥ त्वत्स्वरूपेर्पिताबुद्धिर्नतेऽशून्येचरोचति ॥ याचास्त्यस्मदहंतेतिलयिद्दष्टेविवर्जिता ॥ ॥ १३४ ॥ नद्योऽहंहिस्वदेहेनभोमहांस्त्वमसिप्रभो ॥ नशून्योमत्स्वरूपोवैतवदासोऽस्मिसांप्रतम् ॥ १३५ ॥ यथायोग्यंस्वात्मयज्ञंनमस्कारंप्रकल्पयेत् ॥ अथात्रशिवनैवेद्यंदत्वाताम्बूलमाहरेत् ॥ १३६ ॥ शिवप्रदक्षिणंकुर्यात्स्वयमष्टोत्तरंशतम् ॥ सहस्रमयुतंलक्षंकोटिमन्येनकारयेत् ॥ १३७ ॥ शिवप्रदक्षिणात्सर्वपातकंनश्यतिक्षणात् ॥ दुःखस्यमूलंव्याधिर्हिव्याधेर्मूलंहिपातकम् ॥ १३८ ॥ धर्मेणैवहिपापानामपनोदनमीरितम् ॥ शिवोद्देशकृतोधर्मःक्षमःपापविनोदने ॥ १३९ ॥ अध्यक्षंशिवधर्मेषुप्रदक्षिणमितीरितं ॥ क्रिययाजपरूपंहिप्रणवंतुप्रदक्षिणम् ॥ १४० ॥ जननंमरणंद्वंद्वंमायाचक्रमितीरितम् ॥ शिवस्यमायाचक्रंहिबलिपीठंतदुच्यते ॥ १४१ ॥ बलिपीठंसमारभ्यप्रादक्षिण्यक्रमेणवै ॥ पदेपदांतरंगत्वाबलिपीठंसमाविशेत् ॥ १४२ ॥ नमस्कारंततःकुर्यात्प्रदक्षिणमितीरितम् ॥ निर्गमाज्जननंप्राप्तंनमस्त्वात्मसमर्पणम् ॥ १४३ ॥ जननंमरणंद्वंद्वंशिवमायासमर्पितं ॥ शिवमायार्पितद्वंद्वोनपुनस्त्वात्मभाग्भवेत् ॥ १४४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ १३८ ॥ अपनोदनंनाशनम् ॥ १३९ ॥ अध्यक्षंमुख्यम् ॥ तस्याध्यक्षत्वेहेतुमाह ॥ क्रिययेति ॥ हियतःक्रिययाजपरूपंप्रणवमेवप्रदक्षिणमित्यर्थः ॥ ॥ १४० ॥ १४१ ॥ प्रदक्षिणस्वरूपमाह ॥ बलिपीठमिति ॥ १४२ ॥ निर्गमादिति ॥ प्रादक्षिण्येनगमनादित्यर्थः ॥ नमइति ॥ नमस्कारेणात्मसमर्पणंभवतीत्यर्थः ॥ १४३ ॥ शिवमायासमर्पितमिति ॥ कुर्यादित्यर्थः ॥ आत्मभाक्देहभाक् ॥ १४४ ॥ ॥ ॥

॥ १४५ ॥ १४६ ॥ तस्मिन्नेवशिवएव ॥ नमोनमस्कारः ॥ १४७ ॥ १४८ ॥ १४९ ॥ १५० ॥ भवेदिति ॥ क्रमादितिशेषः ॥ १५१ ॥ करणेनक्रि याद्याचरणेन ॥ तमसःअज्ञानस्य ॥ ज्ञबुध्येति ॥ ज्ञंब्रह्मतत्प्रेरितयाबुध्याजनितानुत्पन्नानिवनतुस्वयत्नोत्पादिनान् क्रियादीन्प्रकुर्वीतेत्युत्तरेणसंबंधः ॥

यावद्देहंक्रियाधीनःसजीवोबद्धउच्यते ॥ देहत्रयवशीकारेमोक्षइत्युच्यतेबुधैः ॥ १४५ ॥ मायाचक्रप्रणेताहिशिवः परमकारणम् ॥ शिवमायार्पितद्वंद्वंशिवस्तुपरिमार्जति ॥ १४६ ॥ शिवेनकल्पितंद्वंद्वंतस्मिन्नेवसमर्पयेत् ॥ शिव स्यातिप्रियंविद्यात्प्रदक्षिणंनमोबुधाः ॥ १४७ ॥ प्रदक्षिणनमस्काराःशिवस्यपरमात्मनः ॥ षोडशैरुपचारैश्चकृत पूजाफलप्रदाः ॥ १४८ ॥ प्रदक्षिणाविनाश्यंहिपातकंनास्तिभूतले ॥ तस्मात्प्रदक्षिणेनैवसर्वपापंविनाशयेत् ॥ ॥ १४९ ॥ शिवपूजापरोमौनीसत्यादिगुणसंयुतः ॥ क्रियातपोजपज्ञानध्यानेष्वेकैकमाचरेत् ॥ १५० ॥ ऐश्वर्यंदि व्यदेहश्चज्ञानमज्ञानसंक्षयः ॥ शिवसान्निध्यमित्येतेक्रियादीनांफलंभवेत् ॥ १५१ ॥ करणेनफलंयातितमसःपरि हापनात् ॥ जन्मनःपरिमार्जित्वाज्ज्ञबुध्याजनितानिव ॥ १५२ ॥ यथादेशंयथाकालंयथादेहंयथाधनम् ॥ यथायो ग्यंप्रकुर्वीतक्रियादीन्शिवभक्तिमान् ॥ १५३ ॥ न्यायार्जितसुवित्तेनवसेत्प्राज्ञःशिवस्थले ॥ जीवहिंसादिरहितम तिक्लेशविवर्जितं ॥१५४॥ पंचाक्षरेणजप्तंचतोयमन्नंविदुःसुखम् ॥ अथवाऽऽहुर्दरिद्रस्यभिक्षान्नंज्ञानदंभवेत्॥१५५॥ शिवभक्तस्यभिक्षान्नंशिवभक्तिविवर्धनम् ॥ शंभुसत्रमितिप्राहुर्भिक्षान्नंशिवयोगिनः ॥ १५६ ॥ येनकेनाप्युपायेनय त्रकुत्रापिभूतले ॥ शुद्धान्नभुक्सदामौनीरहस्यंनप्रकाशयेत् ॥ १५७ ॥ ॥ ॥

॥ १५२ ॥ १५३ ॥ शिवस्थलेशिवक्षेत्रे ॥ जीवहिंसादीति ॥ वासक्रियायाविशेषणद्वयं ॥ १५४ ॥ १५५ ॥ १५६ ॥ रहस्यंमंत्रप्रतिपाद्यं गूढंशिवतत्वं ॥ १५७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ १५८ ॥ स्थाणुःशिवः ॥ १५९ ॥ साध्यसाधनमिति ॥ साध्यायाःशिवपदप्राप्तेःसाधनं ॥ अतएवसर्वसाधनेषुविद्यायामुख्यत्वात्तस्याश्चपुरुषार्थसाधनत्वस्येश्वरेणबोधितत्वादस्यप्रकरणस्यविद्येश्वरसंहितेतिनाम्नाप्रसिद्धिः ॥ १६० ॥ १६१ ॥ १६२ ॥ इतिश्रीशैवमहापुराणेविद्येश्वरसंहिताटीकायांसार

प्रकाशयेत्तुभक्तानांशिवमाहात्म्यमेवहि ॥ रहस्यंशिवमंत्रस्यशिवोजानातिनापरः ॥ १५८ ॥ शिवभक्तोवसेन्नित्यं शिवलिंगंसमाश्रितः ॥ स्थाणुलिंगाश्रयेणैवस्थाणुर्भवतिभूसुराः ॥ १५९ ॥ पूजयाचरलिंगस्यक्रमान्मुक्तोभवेद्ध्रुवम् ॥ सर्वमुक्तंसमासेनसाध्यसाधनमुत्तमम् ॥१६०॥ व्यासेनयत्पुराप्रोक्तंयच्छ्रुतंहिमयापुरा ॥ भद्रमस्तुहिवोऽस्माकंशिवभक्तिर्दृढाऽस्तुसा ॥ १६१ यइमंपठतेऽध्यायंयःशृणोतिनरःसदा ॥ शिवज्ञानंसलभतेशिवस्यकृपयाबुधाः ॥ ॥१६२॥इतिश्रीशैवमहापुराणेविद्येश्वरसंहितायांसाध्यसाधनखंडेशिवलिंगमहिमवर्णनंनामषोडशोऽध्यायः॥१६॥

बोधिन्यांसाध्यसाधनखंडेशिवलिंगमहिमवर्णनंनामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ इतिविद्येश्वरसंहिताटीकासमाप्ता ॥ ॥ श्रीसांबसदाशिवार्पणमस्तु ॥